1939
1648

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS MATEMATIKOS-GAMTOS FAKULTETAS

Vadovėlis
Lietuvos paukščiams apibūdinti

su trumpu jų aprašymu ir 207 paveikslais

Parašė T. Ivanauskas
Vytauto Didžiojo Universiteto o. profesorius

KAUNAS -:- -:- -:- -:- -:- -:- -:- -:- 1931 MT.

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS MATEMATIKOS-GAMTOS FAKULTETAS

Vadovėlis
Lietuvos paukščiams apibūdinti

su trumpu jų aprašymu ir 207 paveikslais

Parašė T. Ivanauskas
Vytauto Didžiojo Universiteto o. profesorius

KAUNAS -:- -:- -:- -:- -:- -:- -:- -:- 1931 MT.

1000 egz.
šios knygos atspausdinta
„Raidės“ Kooperatinėj spaustuvėj
Kaune, Kęstučio g-vė 44
telef. 758

TURINYS.

Pusl.

Pratartis 1
Kas reikia žinoti prieš pradedant paukščius apibūdinti 12
Paukščių kūno matavimai 15
Šeimų apibūdinimas 20
1. Šeima: Alkos (Alcidae) 21
2. „ Narūnai (Colymbidae) 26
3. „ Audrapaukščiai (Procellariidae) 26
4. „ Kirai (Laridae) 35
5. „ Kormoranai (Phalacrocoracidae) 36
6. „ Pelikanai (Pelecanidae) 37
7. 8, 9, Šeimos: Gulbės (Cygnidae). — Žąsys (Anseridae). — Antys (Anatidae) .....
Šeima: Antis (Anatidae) 40
„ Žąsys (Anseridae) 48
„ Gulbės (Cygnidae) 50
10, 11 Šeimos: Sėjikai (Charadriidae) ir Tilvikai (Scolopacidae) 51
Šeima: Sėjikai (Charadriidae) 56
„ Tilvikai (Scolopacidae) 59
12. „ Einiai (Otididae) 68
13. „ Gervės (Gruidae) 69
14. „ Vandeninės vištos (Rallidae) 69
15. „ Ibisai (Ibididae) 73
16. „ Gandrai (Ciconiidae) 74
17. „ Garniai (Ardeidae) 74
18. „ Stėpų vištos (Pteroclididae) 77
19. „ Fazanai (Phasianidae) 78
20. „ Tetervinai (Tetraonidae) 80
21. „ Karveliai (Columbidae) 92
21 ir 23 šeimos: Grifai (Vulturidae) ir Sakalai (Falconidae) 83
Šeima: Grifai (Vulturidae) 88
„ Sakalai (Falconidae) 88
24. „ Naktiniai plėšrieji paukščiai arba pelėdos (Strigidae) 94
25. „ Gegutės (Cuculidae) 100
26. „ Geniai (Picidae) 101
27. „ Tulžiai (Alcedinidae) 104
28. „ Bitininkai (Meropidae) 104
29. „ Žalvarnės (Coraciidae) 105
30. „ Kukučiai (Upupidae) 105
31. „ Leliai (Caprimulgidae) 106
32. „ Čiurliai (Cypselidae) 106
33. „ Kregždės (Hirundinidae) 107
34. „ Musinukės (Muscicapidae) 108
35. „ Medšarkės arba mačečerkės (Laniidae) 110
36. „ Varnos (Corvidae) 112
37. „ Volungės (Oriolidae) 116
38. „ Šnekučiai (Sturnidae) 116
39. „ Kikiliai (Fringillidae) 117
40. „ Kielės (Motacillidae) 129
41. „ Vieversiai (Alaudidae) 134
42. „ Lipučiai (Certhiidae) 136
43. „ Bukučiai (Sittidae) 136
44. „ Zylės (Paridae) 137
45. „ Giesmininkai (Sylviidae) 141
Alfabetinis vardų sąrašas 157

Pratartis.

Lietuvių kalba nėra dar nei vieno vadovėlio, bet kuriai faunos grupei apibūdinti, o tokio vadovėlio reikalas labai opus. Mokytojams nuolat tenka susidūrti su gyvių rūšimis ir literatūroje ir gamtoje. Taip pat dažnai tenka mokytojui atsakinėti mokiniams, kurie šian ar ten sutiko kokį nors vabzdžio, žuvies ar paukščio rūšį. Praktikos darbams, faunistikai skiriamiems, universitete, vadovėlis gyviams apibūdinti labai reikalingas; ne mažiau opus jo reikalas ir miškų mokyklos mokiniams, nekalbant apie kitų mokyklų mokinius ir šiaip asmenis, kurie domisi gyvąja gamta.

Vaduodamasis šiais sumetimais, o taip pat kelerių metų pedagoginiu prityrimu, Universitete ir Aukštesn. Miškų Mokykloje, pasiryžau parašyti trumpą, net ne specialistui prieinamą, vadovėlį mūsų paukščiams apibūdinti. Sustatydamas šį spausdinėlį, naudojausi daugiausia šiais šaltiniais: 1) Reichenow A: „Die Kennzeichen der Vögel Deutschlands" 1920, 2) Brohmer T., Ehrmann P. ir Ulmer G.: „Die Tierwelt Mitteleuropas VII B." 1929, 3) Dahl F.: „Die Tierwelt Deutschlands" 1925, 4) Erw. Stresemann: Aves - Vögel m. 1927-29 ir kitais. Piešiniai skolinti iš aukščiau minėtų veikalų, o be to iš Heinroth'o, Hartert'o, Chalodkovski'o, Naumann'o, Reichenow. (Die Vögel 1914). Žymi piešinių dalis yra originali; juos paruošė Zoologijos Katedros preparatorius p. F. Jomantas, už ką reiškiu jam čia mano padėkos žodį.

Prof. T. Ivanauskas.

Kas reikia žinoti prieš pradedant paukščius apibūdinti.

Išsitaręs „Lietuvos paukščiai", turiu visų pirma paaiškinti, ką tas posakis reiškia. Lietuvos paukščiais vadinsime ne tik tas rūšis, kurios Lietuvoje peri, bet ir visas tas, kurios, perėdamos kituose kraštuose, per Lietuvą perskrenda. Taip pat Lietuvos paukščiais vadinsime ir tuos, kurie retkarčiais Lietuvoje apsilanko, ar tik atsitiktinai užklysta ir nors vieną sykį buvo pastebėti. Šiuo būdu nuvokiamą mūsų krašto paukščių fauną sudaro apie 260 rūšių, bet tame skaičiuje yra kelios dešimtys labai retų rūšių. Šio veikalėlio tekste šiek tiek prasilenkta su anksčiau paminėtais nuostatais ir išvardytos 288 paukščių rūšys. Tatai padariau šiais sumetimais: mūsų kaimyninių kraštų ornitofaunos sąrašai yra kur kas didesni, pav., Rytprūsiai (anot Tischler) turi 305 paukščių rūšių, Latvija kartu su Estija (anot A. Grosse ir N. Transehe) 307, Lenkija (anot W. Taczanowski) 320 rūšių, bet tie kraštai paukščių faunos atžvilgiu yra gerai ištirti, o Lietuva dar tebelaukia savo eilės. Per tat galima spėti, kad mūsų krašto ornitofaunos sąrašas turės padidėti ir susiartinti su kaimyninių kraštų sąrašais. Turėdamas tatai galvoje, į šį veikalėlį įterpiau ir tas rūšis, kurios Lietuvoje nebuvo pastebėtos, bet galėtų būti pastebėtos. Norėdamas, kad šis vadovėlis būtų prieinamas ir kad neapsunkintų perdaug apibūdinamojo darbo, mažinau, kiek galėdamas, šių nepastebėtų rūšių skaičių.

Apibūdinti paukštį, reiškia nustatyti, kuriai rūšiai jis priklauso. Tasai darbas ne visuomet lengvas, galiu pasakyti, ne visuomet galimas, ypač giesmininkų ir kirų šeimoje. Labai lengva apibūdinti subrendę patinai, šiek tiek sunkiau subrendusios patelės, dar sunkiau jaunikliai; o kai kada artimų rūšių jauniklių tikrai ir atskirti negalima. Šiais sumetimais kai kur daviau du „raktu" tai pačiai rūšiai apibūdinti: vienas — skiriamas patinui arba aplamai seniesiems paukščiams, kitas — jaunikliams. Tuo būdu, turint reikalo su nežinomu senu paukš-

čiu, ypač patinu, lengva, neįsileidžiant giliai į vadovėlį, jis greit apibūdinti. Be nurodytų keblumų, apibūdinant paukščius yra dar šis: tos pačios rūšies individai yra nevienodi. Tas liečia jų didumą ir kūno proporcijas, toliau spalvą. Apskritai, mastai sudaro labai svarbią rūšies diagnozę, bet toli gražu ji nėra absoliuti; per tat beveik visuomet, nurodant mastus, tenka žymėti maksimalę ir minimalę ribą, pav., „suglausto sparno ilgis 160—180 mm.“ arba „snapas, matuojamas nuo pirmųjų kaktos plunksnų iki viršūnės, turi ne daugiau kaip 50 mm.“ ir t. p. Nurodomos ribos yra tos, kurios dažniausiai pasitaiko, bet išimtinais atvejais jos gali dar plačiau svyruoti. Į tokius didelius nukrypimus šiame vadovėly visai nekreipiama dėmesio, nes tuomet jisai, atsižvelgęs į retai pasitaikančias išimtis, visai nustotų praktikinės reikšmės. Bene daugiau yra svyravimų plunksnų spalvose, ir diagnozės, paremtos spalva, dažnai sudaro rimtų keblumų, tuo labiau, kad spalvoms išreikšti nėra bent kokių patikimų kriterijų. Per tat tenka vartoti tokie išreiškimai, kaip: raudonas, rausvai raudonas, rusvas, rusvai geltonas, rusvai pilkas ir t. t. Aišku, kad tai yra netikslios sąvokos ir kad kiekvienas gali jas saviškai interpretuoti.

Visokiems keblumams išvengti, šis vadovėlis, kiek tatai buvo galima, iliustruotas schematiniais arba pusiau schematiniais piešiniais. Naudojantis vadovėliu, reikia ypatingai į juos atsižvelgti, ypač ten, kur du nurodomi piešiniai sudaro viens kitam antitezę.

Pati apibūdinimo technika yra tokia: turėdami rankose nežinomą paukštį, ieškome pirmiausia, kokiai šeimai jis priklauso. Tam tikslui vadovėlio pradžioje atskleidžiame skyrių antrašte „Šeimos apibūdinimas“ ir jame skaitome 1-mo punkto du sakinius. Tie du sakiniai sudaro tėzę (dėsnį) ir antitėzę (priešingą dėsnį), todėl vienas iš jų turi atatikti mūsų paukščio požymiams. Pabaigoj to sakinio, kuris atatinka mūsų paukščiui, iš dešinės pusės parašyta skaitlinė, rodanti punktą, į kurį dabar turime pereiti. Radę tą punktą ir palyginę *jo du* dėsnius, apsistojame ties tuo, kuris atatinka mūsų paukščio požymius ir įsidėmėjame jo pabaigoj parašytą iš dešinės pusės skaitlinę. Pagal tą skaitlinę randame vėl du dėsniu, kuriuos palyginame ir t. t., kol pagaliau atatinkamo sakinio pabaigoje randame šeimos pavadinimą ir nurodytą puslapį. Šiame puslapy

randame rūšies apibūdinimą. Rūšiai apibūdinti vartojamas tas pats būdas, kaip ir šeimai. Punktų numeracijoje, skliaustuose, parašyta kita skaitlinė; ji nurodo, iš kurio dėsnio yra susidaręs tas dėsnis, kurį šiuo momentu skaitome. Ši skaitlinė naudinga tuo atveju, jei suklydus tenka apibūdinimo tekste atgal grįžti*).

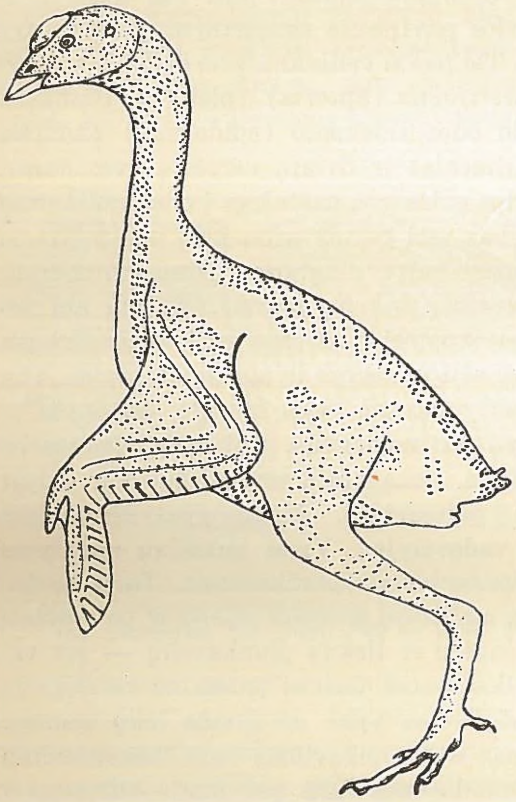

Pieš. 1. Tetervinas—plunksnų suskirstymas; pterilijos pažymėtos taškais.

*) Apibūdinimo technikai pažinti paimsime konkretų pavyzdį — varną. Radę skyrių „Šeimų apibūdinimas", skaitome pirmąjį punktą, pažymėtą skaitline 1. Jame tinka pirmas dėsnis, todėl randame ir pereiname į punktą, pažymėtą skaitline 12. Iš ten esamų dviejų dėsnių tinka antrasis (pažymėtas brūkšneliu —), todėl pereiname į punktą 14-tą. Čia tinka antras sakinys, per tat pereiname į punktą 24-tą. Palyginę du dėsnius, išreikštus šiame punkte, randame, kad tinka antrasis (—), dėl to pereiname į punktą 27-tą. Šiame punkte vėl pasirenkame antrąjį ir pereiname į punktą 29-tą, kur pasirenkame antrą dėsnį. Tas dėsnis siunčia mus į punktą 30-tą. Šiame punkte tinka mums antrasis dėsnis, nurodąs punktą 31-mą. Pastarajame punkte tinka antrasis dėsnis, todėl pereiname į punktą 32-rą. Šiame punkte tinka antrasis dėsnis, todėliai pereinami į punktą 34-tą, kur vėl tinka mums antrasis dėsnis; per tat pereiname į punktą 35-tą. Šiame punkte pasirenkame antrąjį dėsnį ir pereiname į punktą 36-tą, kur tinka antrasis dėsnis, siunčiąs mus į punktą 37-tą. Palyginę čia du dėsnius, pasirenkame antrą ir pereiname į punktą 38-tą, kur pasirinkę antrą dėsnį pereiname į punktą 40-tą. Šiame punkte tinka antrasis dėsnis, per tat pereiname į punktą 41-mą, iš kurio nustatome, kad mūsų

Norint paukštį apibūdinti, reikia turėti bent elementarinį supratimą apie paukščių kūno sudėtį. Šiek tiek daugiau reikia turėti supratimo apie odos padarus, kaip antai snapo ir kojų raginius apsiaustus, apie plunksnas, jų sudėtį, apie šėrimąsi ir kt. Todėl žemiau trumpai išdėstyta tai, kas būtina žinoti.

Paukščių kūnas padengtas plunksnomis. Jos auga grupėmis, sudarančiomis odos paviršiuje simetringus plotus, tarp kurių yra plikos vietos. Tie plotai vadinami *pterilijomis* (pterylae), o plikos vietos *apterijomis* (apteria) (pieš. 1). Plunksna yra raginis paviršutinio odos sluoksnio (epidermio) padaras. Ji susideda iš *stiebo* (rhachis) ir dviejų *vėtyklių* (vexillum). Storoji stiebo dalis, kurios galas yra pasinėręs į odą, vadinamas *spygliu* (calamus). Stiebas esti baltas arba kitų spalvų, ir jo spalva dažnai naudojamasi kaipo diagnoze rūšims apibūdinti. Vėtyklės sudarytos iš *šoninių šakelių* (rami). Dažnai abi vėtyklės esti nevienodos, ir tuomet plunksna esti nesimetringa. Nesimetringos plunksnos esti uodegoje ir sparnuose (pieš. 42). Ten vidujinė vėtyklė esti platesnė negu išorinė, kai kada ir tų dviejų vėtyklių spalva esti nevienoda. Kai kada viena arba kita vėtyklė būna iškarpyta, susiaurinta savo viršutinėje dalyje (pieš. 154) arba kitaip paįvairinta. Šiomis ypatybėmis teks dažnai naudotis šiame vadovėlyje. Visos anksčiau aprašytos plunksnos vadinamos *konturinėmis* plunksnomis. Tarp konturinių plunksnų randama mažesnių minkštu stiebu ir palaidomis šoninėmis šakelėmis, minkštų ir lieknų plunksnelių — jos vadinamos *pūkais*. Žiočių kampuose dažnai pasitaiko *šerelių;* jų turi giesmininkai, plėšrieji, bet ypač jie žymūs lelių šeimoje (pieš. 129). Jų buvimas arba nebuvimas turi taksonominės reikšmės, per tat mes naudosimės šiais požymiais šeimoms ir rūšims apibūdinti. Šnervės dažnai esti pridengtos šereliais (pieš. 138, 143) arba savotiškomis plunksnomis, arba apaugusios mažomis plunksnomis.

Paukščio sparnas (pieš. 2) sudarytas iš trijų atkarpų: *peties, dilbio* ir *plaštako* su trimis *pirštais,* ir kiekviena iš šių

---

paukštis priklauso *varnų* šeimai. Lieka apibūdinti rūšį. Puslapy 112 radę varnų šeimą, skaitome 1-jį punktą ir iš jo, pasirinkę antrąjį dėsnį, pereiname į punktą 4-jį. Iš šio punkto lengvai randame, kad mūsų paukštis yra *pilkoji varna.* Atitinkamame puslapy randame jos trumpą aprašymą.

dalių turi tipingas plunksnas. Jos turi žymios reikšmės sistematikai. Didelės, standžios sparno plunksnos vadinamos *plasnojamomis plunksnomis* (remiges), jų yra dvi grupės: viena grupė auga iš plaštako ir vadinasi *didžiosios plasnojamosios* arba *plaštako plasnojamosios* plunksnos. Pastarųjų esti dažniausiai 10—12; kai kurie giesmininkai jų teturi tik 9. Pirmoji arba kraštutinė plasnojamoji plunksna kai kuriose paukščių grupėse yra labai sunykusi (rudimentarinė) ir paslėpta po antrosios plunksnos stiebu, pav., lakštingalos, musinukės ir kt. (pieš. 139,198). Pirmosios plasnojamosios plunksnos pavidalas,

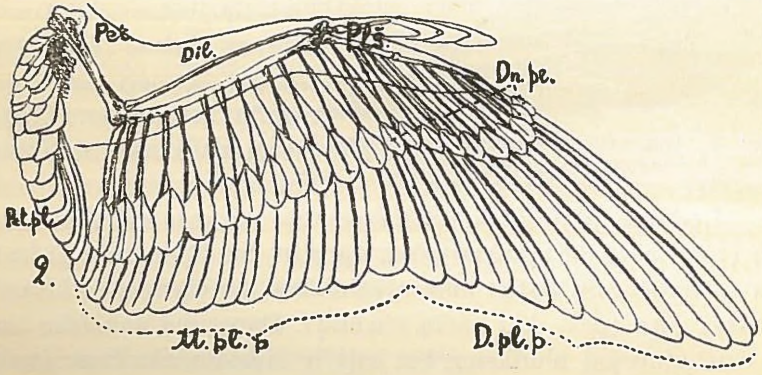

Pieš. 2. Paukščio sparnas. *Dil.* dilbis, *Dn. pl.* sparno dengiamosios plunksnos, *D. pl. p.* didžiosios plasnojamosios plunksnos, *M. pl. p.* mažosios plasnojamosios plunksnos, *Pet.* petis, *Pet. pl.* peties plunksnos, *Plš.* plaštakas.

ypač didumas, palyginant su kitomis sparno plunksnomis, turi taksonominės reikšmės. Pirmas plaštako pirštas turi savąją plunksnų grupę, sudarančią vadinamąjį *sparnelį* (alula). Dilbis yra aprūpintas *dilbio,* arba *mažosiomis plasnojamomis plunsnomis;* jų skaičius svyruoja plačiose ribose. Nuo didumo santykių tarp didžiųjų ir mažųjų plasnojamųjų, o ypač nuo kraštutinių plasnojamųjų plunksnų ilgio pareina sparno forma; pav., sparnas gali būti ilgas, smailas, arba trumpas apvalus ir t. p. Aplamai geri lakūnai, kaip sakalai, čiurliai, kregždės, žuvėdros turi ilgus laibus sparnus. Savotiška plunksnų grupė auga nuo peties, ji pridengia iš viršaus suglaustą sparną ir vadinasi *peties plunksnos* (parapteron) (pieš. 2). Joms atitinka panaši plunksnų grupė, bet esanti po sparnais; jos vadinamos *pažasties plunksnomis* (hypopteron). Šiaip sparnas yra pa-

dengtas lygiai iš viršaus, lygiai iš apačios mažomis plunksnomis, kurios pridengia plasnojamųjų plunksnų pamatus. Jos vadinamos *sparno viršutinėmis* ir *apatinėmis dengiamomis* plunksnomis.

Apibūdinant paukščius, kartais tenka palyginti pirmos plasnojamos plunksnos ilgumą su plaštako dengiamomis plunksnomis arba, tiksliau sakant, nustatyti, *kiek pirmoji plasnojamoji plunksna savo viršūne praneša arba nesiekia plaštako dengiamųjų plunksnų viršūnės.*

Pieš. 3. Didžiosios anties sparnas (vidury matomas veidrodėlis).

Ančių plasnojamose plunksnose dažnai esti aiškiai apribotas skirtingos spalvos plotas, pav., baltas, žalias, mėlynas su metaliniu atspindžiu. Tokie plotai vadinami *veidrodėliais* (pieš. 3).

Uodegos plunksnos vadinamos *vairuojamomis plunksnomis* (rectrices) dažniausiai būna ilgos ir standžios, bet kai kada (pav., vandeninių vištų) mažos, minkštos ir nežymios, o kitąsyk jų visai nėra (pav., kai kurių narūnų). Dauguma paukščių turi 12 vairuojamųjų plunksnų, bet esti ir didesnis skaičius (pav., ančių) arba ir mažesnis. Paukščiams apibūdinti gana žymios reikšmės turi uodegos ilgis ir forma. Taip antai, jei vairuojamos plunksnos yra beveik vieno ilgio, tai praplėsta uodega turi maždaug vėduoklės pavidalą, ji tuomet vadinama apvali (pav., kurapka, pieš. 4). Atvirkščiai, jei vidurinės uodegos plunksnos esti trumpesnės, o kraštutinės ilgesnės, tai tokia uodega vadinama *įpiauta*, pav., kregždės (pieš. 5 ir 6). Jei vidurinės vairuojamos plunksnos esti ilgesnės kaip kraštutinės, tai tokią uodegą skaitome *kylio pavidalo*. Ilgesnės plunksnos, pridengiančios uodegą iš viršaus ir apačios, vadinamos *uodegos viršutinėmis ir apatinėmis dengiamomis plunksnomis* (pieš. 9).

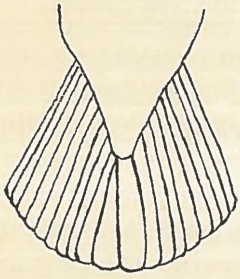

Pieš. 4. Apvali uodega.

Plunksnų spalva pareina nuo spalvotos medžiagos (pigmento), kuri patenka iš kraujo į jaunas plunksnas ir iš to kyla

durpinė, raudona, geltona ir kai kada žalia spalva. Kartais gali susidėti dviejų spalvų medžiaga tam tikram atspalviui sudaryti. Kitos spalvos, kaip antai mėlynoji ir žalioji, pareina ne nuo pigmento, bet nuo plunksnų fizinės struktūros. Per tat skiriamos cheminės ir struktūrinės (arba fizinės) spalvos. Antrai grupei priklauso dauguma spalvų su metaliniu atspindžiu, kurios gali keistis sąryšy su tuo, kaip plunksna yra apšviesta, pav., gaidžio dalgenos ir kt.

Pieš. 5. Įpiauta uodega.

Kasmet, veisimosi laikotarpiui pasibaigus, t .y. mūsų krašto klimatinėse sąlygose rudeniop, paukščiai ima šertis, t. y. mainyti savo plunksnas. Dauguma mūsų paukščių, ypač smulkūs paukščiai, šeriasi tik vieną sykį per metus, bet yra tokių, kurie be rudens šėrimosi turi dar antrą, pavasarinį, o kadangi jie du kartu šerdamies gauna kitos spalvos plunksnų, tai jie turi *žiemos* ir *vasaros rūbus*. Vasaros rūbai gaunami nusišėrus pavasarį, o žiemos rūbai — nusišėrus rudenį, tiksliau sakant, pavasario šėrimasis yra nepilnas, nes pamainomos tik galvos ir liemens plunksnos, neliečiant sparnų ir uodegos. Tokių paukščių pavyzdžiu gali būti kirai, narūnai, ančių patinai ir kt. Sparnų šėrimasis prasideda dažniausiai nuo to, kad iškrenta abiejų sparnų pati vidujinė didžioji plasnojamoji plunksna, paskui sekanti iš eilės ir t. t. Sakalams iš pradžios iškrenta septintoji, paskui dvi kaimyninės plunksnos iš vienos ir iš kitos pusės; kiti paukščiai, kaip antys, vandeninės vištos, gervės ir kt. netenka beveik vienu metu savo plasnojamųjų plunksnų. Naujai užaugusios plunksnos paprastai aiškiai skiriasi nuo senųjų: pastarosios esti nublukusios, ir jų viršūnės nudėvėtos. Tatai reikia turėti galvoj apibūdinant paukščius, būtent ten, kur plasnojamų plunksnų ilgis arba santykis su kitomis plunksnomis sudaro rūšies arba šeimos diagnozę, nes

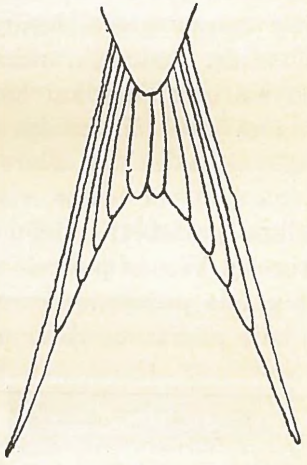

Pieš. 6. Įpiauta uodega.

naujoji plunksna gali būti dar nesuaugusi ir dar neturėti galutino ilgio. Aišku, kad tuomet jos ilgio santykis su kitomis plunksnomis negali būti imamas diagnozės pagrindu. Uodega dažniausiai šeriasi tuo būdu, kad iš pradžios iškrenta dvi vidurinės vairuojamos plunksnos, o paskui po vieną gretimą iš kiekvienos pusės, ir paskutinės iškrenta kraštutinės plunksnos, bet kai kurioms rūšims gali būti ir kitokia tvarka.

Šėrimosi laikotarpis tęsiasi nuo vieno iki trijų mėnesių, ir tuo metu paukščiai turi plunksnas su dviejų sezonų požymiais, t. y. praėjusio ir būsimo. Tas kartais gali sudaryti keblumų apibūdinant paukščius. Jaunikliai, paprastai, turi kitokių plunksnų kaip seniai; jų plunksnos pasižymi tuo, kad yra puresnės, retesnės, aplamai nesudaro kompaktinės masės, kaip senių, be to, jos esti kitų spalvų. Apskritai, jauniklių plunksnos sutarta vadinti *jauniklių rūbais*. Jauniklių rūbai dažniausiai esti panašūs *į patelės rūbus*. Dauguma mūsų smulkių paukščių gauna *senių rūbus* jau tą patį rudenį, t. y. pirmą sykį išsišėrus, ir tie paukščiai sugeba veistis jau sekantį pavasarį. Dideli paukščiai, kaip antai plėšrieji, kirai ir kt. tik trečiais metais gauna senių rūbus ir tik tuomet jie yra lytiniai subrendę. Jauniklių rūbai kartais žymiai skiriasi nuo senių, kartais tiek, kad kai kas mano turįs reikalo su dviem skirtingom paukščių rūšim (pav., vištvanagis, sakalas keleivis, vapsvaėdis ir kt.). Nors dauguma mūsų paukščių šeriasi tik vieną sykį per metus, vis dėlto pavasario ir rudens plunksnose galima pastebėti didelių skirtumų. Tatai pareina nuo dviejų procesų. Vienas pasireiškia tuo, kad rudeniop nusišėręs paukštis gauna plunksnų, kurių kraštai yra balti arba bent šviesesni kaip plunksnos vidurys, tačiau žiemos metu, ypač pavasariop, šie šviesūs kraštai nudyla ir lieka tik vidurinė tamsi plunksnos dalis. Tuo būdu pakitėjusi plunksna įgauna kito kontūro: užuot buvus apvali, ji pasidaro smaila ir, be to, visai nustoja savo šviesių dalių, dėl to atatinkama kūno dalis pasidaro tamsesnė, kartais visai juoda, dažnai įgyja metalinio atspalvio. Šį procesą galima aiškiai pastebėti pas šnekučius (špokus), palyginus rudens ir pavasario egzempliorius (pieš. 7) arba pas naminio žvirblio patiną; pastarasis paukštis

Pieš. 7. Dvi šnekučio plunksnos iš tos pačios vietos: kairėje rudenį, dešinėje pavasarį.

tuojau nusišėrus, t. y. rudenį, pagurklį turi nors ir juodą, bet aptrauktą pilkąja spalva, o pavasarį toji pati kūno dalis esti grynai juodos spalvos (pieš. 8).

Rūbų kitėjimas įvyksta dar vienu būdu, būtent kinta pati plunksnos spalva. Šiuo atveju vyksta koks tai dar neištirtas cheminis procesas pačioje plunksnos medžiagoje. Pavyzdžiu gali būti civilio patinas, kuris nusišėręs rudenį gauna ant viršugalvio ir krūtinės tamsiai durpinės spalvos, o pastaroji pavasarį virsta ryškiai raudona spalva.

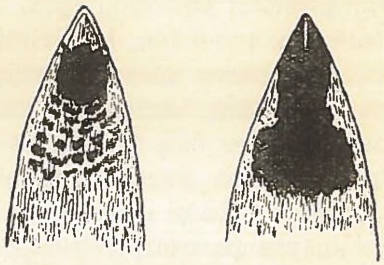

Pieš. 8. Naminis žvirblis, patinas: kairėje — rudenį matyti plunksnų palšį kraštai, dešinėje — šie kraštai nudilę.

Aplamai, pavasarį visos paukščių spalvos pasidaro ryškios, ir paukščiai tuomet atrodo gražiausi. Tie paukščiai, kurie šeriasi du sykiu į metus, kai kada pavasarį gauna savotiškų skirtingų plunksnų, pav., jiems atsiranda kuodai arba užauga ilgos ir plačios plunksnos ant kaklo ir krūtinės arba uodegoje. Kitos paukščių rūšys tuo metu gauna ypatingų spalvotų odos ataugų, karpų, spenelių ir t. p.; pav., tetervino antakiai, gaiduko karpos skruostuose ir kt. Kadangi tie visi plunksnų ir odos papuošalai atsiranda veisimosi periode, tai rūbai vadinami *vestuviniais*.

Prie odos padarų priklauso didelė, dvylinka, esanti iš viršaus, uodegos pamate — *pasturgalinė liauka*. Ji gamina riebų skystimą, kuriuo paukštis tepa savo plunksnas; jos nuo to nepermirksta. Vandeninių paukščių ši liauka labai didelė. Panašų uždavinį, kaip ir pasturgalinė liauka, atlieka vadinamosios *pudrinės plunksnos*. Tai savotiškos, trumpos, purios plunksnos, tankiai augančios nedideliais plotais (garniai turi du tokius plotus ant krūtinės). Nuo jų paviršiaus nuolat atsiskiria smulkūs, riebūs miltelіai, sudaryti iš raginės masės, pavidalu ir veikimu panašūs į talką. Jie prikimba prie plunksnų, padengia jas nelyginant pudra, teikia joms ypatingo matinio (matavo) atspalvio, drauge apsaugo jas ir nuo vandens.

Paukščių snapas sudarytas iš dviejų pusių: viršutinės ir

apatinės. Viršutinę vadinsime *antsnapiu*, apatinę — *posnapiu;* viena ir kita dalis padengta ragine makštimi (rhamphotheca). Antsnapio pamatas dažnai esti aprūpintas tam tikra minkšta odele, vadinama *vaškine* (ceroma), ją labai ryškią turi dieniniai plėšrieji paukščiai (pieš. 16 ir 18). Raginė makštis nuolat mainoma, tuo būdu, kad viršutiniai jos sluoksniai nusilukštena, o iš apačios priauga naujų sluoksnių, bet kai kurie paukščiai (tetervinų šeima) besišerdami numeta iš karto visą viršutinę makšties dalį, susidarius po ja naujai makščiai. Makšties spalva keičiasi pagal metų dalis, taip pat ją turi kitos spalvos jaunikliai arba ji skirtinga patinams ir patelėms, pav., šnekučio snapas pavasarį geltonas, rudenį juosvas, juodojo strazdo patino snapas geltonas, patelės juosvas ir t. p.

Panašiai, kaip ir snapas, kojos esti taip pat dalinai raginiu apsiaustu padengtos. *Šlaunis* visuomet yra plunksnomis apaugusi, *blauzda* arba visa apaugusi plunksnomis (pieš 83), arba apatinė jos dalis neturi plunksnų, bet užtat ji turi raginį apsiaustą (pieš. 80). Sekanti kojos dalis vadinama *pastaibiu,* kai kada esti plunksnomis apaugusi, bet dažniausiai turi vien tik raginį apsiaustą. *Pirštai,* kurių mūsų paukščiai turi 4, rečiau 3, dažniausia turi vien raginį apsiaustą, retai esti apaugę plunksnomis arba šereliais (pelėdos ir kt.), ir galuose turi nagus. Raginis kojos apsiaustas turi žymios taksonominės reikšmės. Jisai esti sudarytas iš žvynelių, kurie užeina kraštais kitas ant kito, panašiai kaip žuvų žvynai (pieš. 110) (erelis žuvininkas), arba vietoje žvynelių esti daugiakampiai skydeliai, panašūs į tuos, kurie padengia driežų arba kitų reptilijų galvą (vanagai, pieš. 108). Dažnai pastaibis iš pryšakio esti padengtas skydeliais, o užpakaly esti viena ištisa raginė padanga (strazdai ir kt., pieš. 9). Apibūdinant paukščius, didelės svarbos turi pirštų skaičius ir padėtis, o taip pat nagų pavidalas. Dažniausia esti 4 pirštai, iš kurių 3 atkreipti į pryšakį, o vienas į užpakalį. Vienas mūsų paukštis (čiurlys) turi visus 4 pirštus, atkreiptus į priekį (pieš. 131); geniai ir gegutė turi 2 pirštu, atkreiptu į pryšakį, ir du į užpakalį (pieš. 120); tripirštis genys turi 3 pirštus, iš kurių 2 atkreipti į pryšakį, o vienas į užpakalį. Nemaža yra tripirščių paukščių; jų visi trys pirštai (išskyrus tripirštį genį) atkreipti į pryšakį. Pirštai esti visiškai laisvi (pieš. 71), arba sukabinti trumpa

plėvele vien tik savo pamate (pieš. 93), arba ši plėvelė siekia iki pirštų ilgio pusės (pieš. 36), arba net iki pirštų galų (pieš. 21). Antruoju ir trečiuoju atveju turime reikalo su *plaukiamąja plėvele*. Pastaroji dažniausiai sukabina tik tris pryšakinius pirštus (antis, žąsis ir kt.) arba visus keturius pirštus (pelikanas, kormoranas, pieš. 43). Kai kada vietoje plaukiamųjų plėvelių esti *plaukiamosios skiautelės* — odos raukšlės pirštų šonuose (pieš. 22, 84). Pirštai taip vadinami: *užpakalinis*, arba *pirmas*, *vidujinis*, arba *antras* (tas, kuris greta su kitos kojos pirštu), *vidurinis*, arba *trečias* ir *išorinis*, arba *ketvirtas* (pieš. 9). Kalbant apie kojas, reikia pažymėti, kad tik gyvų arba nesenai užmuštų paukščių kojos turi naturalę spalvą. Išdžiūvusių kailiukų kojos turi pasikeitusią spalvą; pav., dažnai išnyksta raudona (tuliko), geltona, žalia ir kitos spalvos.

Šiame vadovėly dažnai bus nurodomos įvairios kūno paviršiaus sritys. Nesusipratimams išvengti, čia pridedamoje schemoje (pieš. 9) tos kūno paviršiaus sritys tiksliai pažymėtos.

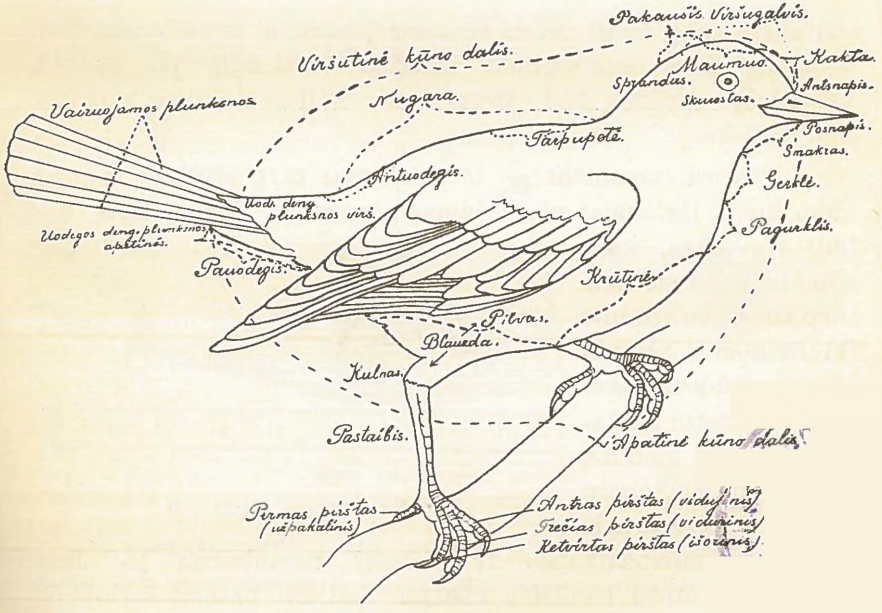

Pieš. 9. Paukščio kūno topografija.

Paukščių kūno matavimai.

Kūno ilgis — suprantamas kaip atstumas tarp snapo viršūnės ir ilgiausių uodegos plunksnų. Paukštis dedamas aukštininkas ant metro, ištiesiamas, bet neištempiamas; tuomet tas atstumas lengvai nustatomas (pieš. 10), bet reikia nepamiršti, kad nesenai užmušti paukščiai yra sustingę ir dažnai susitraukę, todėl reikia matuoti paukščiai arba švieži, dar neatšalę, arba sustingimui praėjus (maždaug po 10—12 valandų). Aišku, kad preparuoti kailiukai ilgio matavimui netinka.

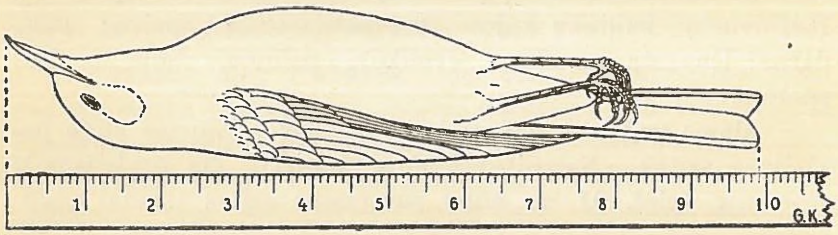

Pieš. 10. Paukščio ilgio matavimas.

Sparnų tarpugalis — tai atstumas tarp išplėstų sparnų galų, imant ilgiausias plasnojamas plunksnas. *Sparno ilgis* turi būti suprastas, kaip *suglausto* sparno ilgis tarp riešo sulenkimo iki ilgiausios plasnojamos plunksnos galo. Tam mastui nustatyti, pakišus metrinę lazdelę po suglaustu sparnu, pastarasis lengvai prispaudžiamas, ir tuomet nustatomas jo ilgis (pieš. 11). Mažų paukščių sparnai matuoti patogu žerklėmis (Schieblehre, pieš. 12) arba ir paprastu skriestuvu.

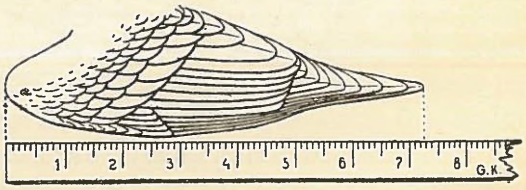

Pieš. 11. Sparno matavimas.

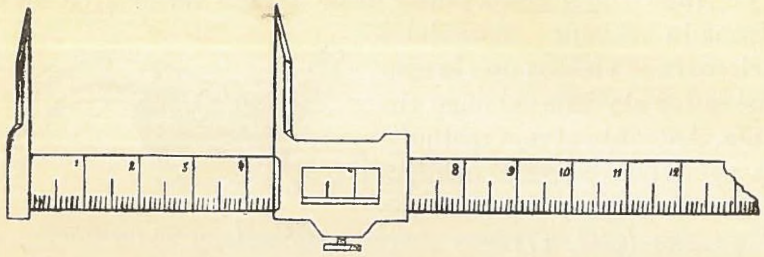

Pieš. 12. Žerklės paukščiams matuoti.

Uodegos ilgis — tai ilgis *ilgiausių* vairuojamų plunksnų nuo tos vietos, kur jos išsikiša iš odos, iki jų viršūnių. Tam mastui nustatyti matuojama iš apačios (pieš. 13). Jei nurodomas atstumas tarp suglaustojo sparno galo ir uodegos galo, tai reikia suglausti sparnas taip, kaip jis esti normalus gyvam paukščiui, ir paskum nustatyti šis atstumas.

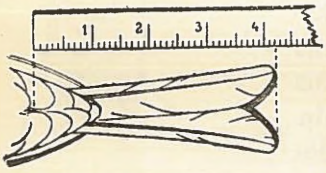

Pieš. 13. Uodegos matavimas.

Pastaibis matuojamas nuo kulno sulenkimo užpakaly (kur yra nedidelis įdubimas) iki sunėrimo tarp pastaibio ir vidurinio piršto (iš pryšakio) arba iki apatinio krašto paskutinio pastaibio skydelio (pieš. 14).

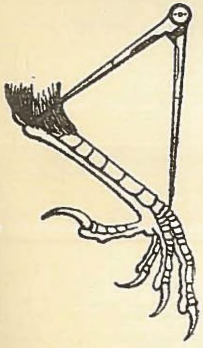

Pieš. 14 Pastaibio matavimas.

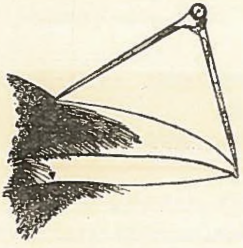

Pieš. 15. Snapas matuojamas nuo kaktos.

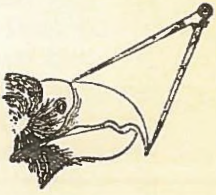

Pieš. 16. Snapas matuojamas nuo vaškinės krašto.

Vidurinis pirštas matuojamas geriausia skriestuvu nuo sunerimo duobutės tarp jo pirmojo nario ir pastaibio iki nago viršūnės.

Nago ilgis matuojamas arba *tiesiąja linija* arba *lanku*. Pirmuoju atveju matuojama skriestuvu iš viršaus nuo krašto paskutinio skydelio iki nago viršūnės. Antruoju atveju matuojama popierine juostele, pridėjus ją prie nago tarp anksčiau minėtų taškų (pieš. 17).

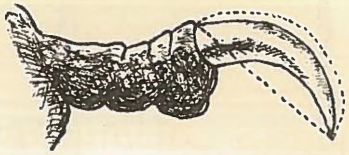

Pieš. 17. Nago matavimas.

Snapas matuojamas taip pat *tiesiąja linija* ir *lanku*. Pirmuoju atveju ilgis suprantamas kaip atstumas tarp tos vietos, kur ties kakta prasideda raginė antsnapio makštis iki snapo viršūnės (pieš. 15). Antruoju atveju tarp anksčiau minėtų vietų pridedama popierinė juostelė ir ištiesus matuojama, arba šis atstumas matuojamas tiesiog metriniu kaspinu (pieš. 18-b). Kai kada nurodomas snapo ilgis tarp pryšakinių šnervių krašto ir viršūnės arba tarp vaškinės krašto ir viršūnės (pieš. 16). Šios sąvokos savaime suprantamos.

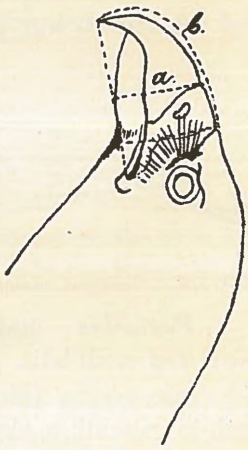

Pieš. 18. a. Snapo aukštis; b. ilgis matuojamas lanku.

Snapo aukštis yra atstumas tarp antsnapio viršutinio paviršiaus ir posnapio apatinio paviršiaus (pieš. 18-a); geriausia jį matuoti žerklėmis.

Šeimų apibūdinimas.

1 Pirštai neturi plaukiamųjų įtaisymų, nebent tik jų pirmieji nareliai surišti trumpomis plėvelėmis (pieš. 71, 61, 93) 12

— Pirštai aprūpinti plaukiamaisiais įtaisymais (pieš 21, 36, 60) 2

2 (1) Pirštai sukabinti plaukiamomis plėvelėmis (pieš. 21,36) 3

— Pirštai šonuose turi plaukiamąsias skiauteles (pieš. 22, 60, 84) 10

3 (2) Pastaibis trumpesnis arba tik nežymiai ilgesnis už vidurinį pirštą su nagu 4

— Pastaibis beveik du kartu ilgesnis kaip vidurinis pirštas su nagu; snapas laibas, aukštyn užriestas. .....
Sėjikai ir tilvikai (avocetė) (pusl. 59)

4 (3) Yra vien trys pirštai (trūksta užpakalinio piršto); sparnai labai trumpi ir nesiekia uodegos galo*). ..... **Alkos** (pusl. 20)

— Yra keturi pirštai (nors užpakalinis gali būti labai sunykęs) 5

5 (4) Snapo kraštais eina raginės plokštelės arba dantukai. (pieš. 49, 54)
Antys, žasys, gulbės (pusl. 37)

— Snapas neturi nei raginių plokštelių, nei dantukų. 6

6 (5) Visi keturi pirštai (jų skaičiuje ir užpakalinis) sukabinti plaukiamąja plėvele (pieš 43). 7

— Tik trys pryšakiniai pirštai sukabinti plaukiamąja plėvele (užpakalinis laisvas) (pieš. 21) 8

7 (6) Antsnapis iš viršaus suplotas; posnapy platus, plikos odos maišas (pieš. 45). ..... **Pelikanai** (pusl. 36)

— Antsnapis nesuplotas; posnapy nėra plikos odos maišo (pieš. 44).
Kormoranai (pusl. 35)

8 (6) Šnervės, patalpintos tam tikrų išsikišusių vamzdelių viršūnėse (pieš. 33). ..... **Audrapaukščiai** (pusl. 26)

— Šnervės paprastos, plyšių pavidalo, snapo šonuose patalpintos (pieš. 34, 35). 9

9 (8) Išorinis pirštas ilgesnis kaip vidurinis (pieš. 21); uodega visiškai trumpa arba jos beveik nėra, sparnai labai maži, suglaustoje padėtyje jie nesiekia uodegos galo. ..... **Narūnai** (pusl. 21)

— Išorinis pirštas trumpesnis kaip vidurinis; uodega vidutinio ilgio arba labai ilga; suglaustas sparnas praneša savo ilgiu uodegą ar bent trumpiausias vairuojamąsias plunksnas. ..**Kirai** (pusl 26)

---

*) Tripirštis kiras kai kada visai neturi užpakalinio piršto, bet jo sparnai praneša uodegos galą.

10 (2) Nagai platūs, suploti, pačion plaukiamon skiautelėn įterpti (pieš. 22), vairuojamų plunksnų nėra. ... **Narūnai** (pusl. 21)

— Nagai smaili, į plaukiamąją skiautelę neįterpti (pieš. 60, 84); yra trumpos, bet aiškios vairuojamos plunksnos. 11

11(10) Paukštis mažos naminės vištos didumo. .....
Vandeninės vištos (laukys) (pusl. 72)

— Paukštis vieversio didumo. **Sėjikai ir tilvikai (plaukikas)** (pusl. 60)

12 (1) Išorinis ir vidurinis pirštai iki savo ilgio pusės nejudomai tarp savęs suaugę (pieš. 126), pastaibis neturi 15 mm. ilgio, vyrauja mėlynoji ir rudoji spalva. 13

— Išorinis pirštas yra visai laisvas arba tik savo pamate surištas nežymia plėvele su viduriniu pirštu (pieš. 109) arba visi trys pryšakiniai pirštai tarp savęs suaugę (pieš. 91). 14

13(12) Suglaustas sparnas turi per 140 mm. ilgio; apatinė kūno dalis žalsvai mėlyna ..... **Bitininkai** (pusl. 104)

— Suglaustas sparnas neturi 120 mm. ilgio; apatinė kūno dalis ruda arba rusva. ..... **Tulžiai** (pusl. 104)

14(12) Blauzdos apatinė dalis plika arba padengta žvyneliais, bet neapaugusi plunksnomis (pieš. 80, 85). 15

— Blauzda iki pat kulno apaugusi plunksnomis (pieš. 83, 109). .. 24

15(14) Nėra užpakalinio piršto. 16

— Yra užpakalinis pirštas 17

16(15) Vidutinės vištos didumo arba net žymiai didesni paukščiai; pirmoji plasnojamoji plunksna keliais centimetrais trumpesnė negu antroji ir trumpesnė negu penktoji. ..... **Einiai** (pusl. 68)

— Už vištą žymiai mažesni paukščiai; pirmoji ir antroji plasnojamosios plunksnos mažai skiriasi savo ilgiu; be to, pirmoji ilgesnė negu penktoji. ..... **Sėjikai ir tilvikai** (pusl. 51)

17(15) Suglaustas sparnas turi per 450 mm., o pastaibis per 160 mm. ilgio. 18

— Suglaustas sparnas neturi 400 mm., o pastaibis neturi 160 mm. ilgio 20

18(17) Vidurinio piršto nago vidujinis kraštas dantuotas (pieš. 89). .....
Garniai (pusl. 74)

— Vidurinio piršto nagas paprastas 19

19(18) Pirmoji plasnojamoji plunksna trumpesnė negu penktoji; pilvas baltas. ..... **Gandrai** (pusl. 74)

— Pirmoji plasnojamoji plunksna ilgesnė negu penktoji; pilvas pilkas. ..... **Gervės** (pusl. 69)

20(17) Pirmoji plasnojamoji plunksna lygi antrai arba už ją ilgesnė. ....
Sėjikai ir tilvikai (pusl. 51)

— Pirmoji plasnojamoji plunksna trumpesnė negu antroji 21

21(20) Vidurinio piršto nago vidujinis kraštas dantuotas (pieš. 89). .....
Garniai (pusl. 74)

— Vidurinio piršto nagas paprastas. 22

22(21) Snapas turi per 90 mm. ilgio. ..... **Ibisai** (pusl. 73)
— Snapas neturi 50 mm. ilgio. 23

23(22) Kuodas ant galvos (pieš. 62). **Sėjikai ir tilvikai (pempė)** (pusl. 59)
— Nėra kuodo. ..... **Vandeninės vištos** (pusl. 69)

24(14) Antsnapis riestas, ilgesnis negu posnapis; skersai antsnapio pamatą eina ryškiai apribota minkšta odelė (vaškinė), apimanti šnerves ir dažnai kitos spalvos negu snapas (dieniniai plėšrieji paukščiai) (pieš. 16, 18), arba ji esti neryški, bet tuomet snapo pamatas apaugęs stambiais šeriais, kurie siekia net snapo viršūnę, o kartais jį praneša (pelėdos pieš. 114); nagai riesti, labai smaili, užpakalinis pirštas gerai išlavėjęs su stipriu nagu (pieš. 109). 25
— Snapas kitokio tipo, nors retkarčiais jis esti riestas, bet neturi aiškios vaškinės ir šeriai esti trumpi, vos tik padengią šnerves. 27

25(24) Pirštai iki pat nagų apaugę plunksnomis arba šeriais. .....
Pelėdos (pusl. 94)
— Pirštai nėra apaugę nei plunksnomis, nei šeriais. 26

26(25) Strazdo - giesmininko didumo paukštis; ant galvos pora kuodukų (panašiai, kaip pieš. 114). ..... **Pelėdos (apuokėlis)** (pusl. 97)
— Didesni paukščiai; ant galvos nėra dviejų kuodukų. .....
Grifai ir sakalai (pusl. 83)

27(24) Tik du pirštai atkreipti į pryšakį, o du (retai vienas) į užpakalį (pieš. 120). 28
— Trys arba keturi pirštai atkreipti į pryšakį, o vienas arba nė vieno į užpakalį (pieš. 106, 131). 29

28(27) Snapas lenktas (pieš. 117, 118). ..... **Gegutės** (pusl. 100)
— Snapas tiesus arba beveik tiesus (pieš. 121—124). **Geniai** (pusl. 101)

29(27) Visi keturi pirštai atkreipti į pryšakį (pieš. 131), beveik visas kūnas juodas; sparnai labai ilgi, toli praneša uodegos galą. ....
Čiurliai (pusl. 106)
— Trys pirštai atkreipti į pryšakį. 30

30(29) Nėra užpakalinio piršto (pieš. 91). ..... **Stepų vištelės** (pusl. 77)
— Yra užpakalinis pirštas. 31

31(30) Vidurinio piršto nagas savo vidujiniame krašte dantuotas (panašiai kaip pieš. 89); labai dideli šeriai žiočių kampuose (pieš. 129).
Leliai (pusl. 106)
— Vidurinio piršto nagas paprastas. 32

32(31) Pastaibis visas ar bent iki pusės plunksnomis apaugęs (pieš. 98). 33
— Pastaibis plunksnomis neapaugęs (nebent tik pačioje viršutinėje dalyje). 34

33(32) Paukščiai karvelio didumo arba didesni. ..... **Tetervinai** (pusl. 80)
— Paukščiai už žvirblį mažesni. **Kregždės** (**Langinė kregždė**) (pusl. 107)

34(32) Snapas laibas, gana silpnas, šnervės pridengtos minkšta odele tiek,

kad jos atrodo lyg siauri, pailgi plyšiai, o pati vieta, kur yra ši odelė, atrodo lyg sutinusi, ypač jaunų paukščių (pieš. 100); užpakalinis pirštas gerai išlavėjęs: jo ilgis yra lygus daugiau negu pusei vidurinio piršto. Paukščiai už šnekutį didesni. ..... **Karveliai** (pusl. 82)

— Snapas kitokio tipo. 35

35(34) Snapas trumpas, antsnapis žymiai lenktas (pieš. 94), šnervės pridengtos raginėmis skiautelėmis; užpakalinis pirštas silpnas, jo ilgis sudaro vos tik pusę vidurinio piršto ... **Fazanai** (pusl. 78)

— Snapas kitokio tipo. 36

36(35) Vyrauja mėlynoji arba melsvoji spalva; didesni paukščiai (šarkos didumo) ..... **Žalvarnės** (pusl. 105)

— Kitų spalvų paukščiai 37

37(36) Užpakalinio piršto nagas žymiai mažesnis už vidurinio piršto nagą (pieš. 83); snapas tiesus, laibas, turi per 50 mm. ilgio .. **Sėjikai ir tilvikai (slanka)** (pusl. 68)

— Užpakalinio piršto nagas to paties didumo arba didesnis negu vidurinio piršto nagas, ar bent žymiai didesnis negu vidujinio piršto nagas (pieš. 180.) 38

38(37) Snapas laibas, išlenktas dalgio pavidalu (pieš. 179). 39

— Snapas nėra išlenktas dalgio pavidalu 40

39(38) Ant galvos didelis kuodas (pieš. 128); šnekučio didumo paukštis. **Kukučiai** (pusl. 105)

— Kuodo nėra; už žvirblį mažesni paukščiai ..... **Lipučiai** (pusl. 136)

40(38) Snapas savo pamate labai suplotas, per tat ties šnervėmis jisai yra maždaug du kartu platesnis negu jo aukštis toje pačioje vietoje (pieš. 132). Uodega giliai įpiauta (pieš. 5 ir 6) **Kregždės** (pusl.107)

— Snapas nėra suplotas arba nežymiai suplotas ir ties šnervėmis nėra du kartu platesnis negu jo aukštis; uodega neįpiauta arba nežymiai įpiauta. 41

41(40) Suglaustas sparnas turi per 160 mm. ilgio ..... **Varnos** (pusl. 112)

— Suglaustas sparnas turi nedaugiau kaip 160 mm. ilgio 42

42(41) Viršutinė kūno dalis ryškiai geltona arba žalsvai geltona; sparnas turi per 140 mm. ilgio ..... **Volungės** (pusl. 116)

— Viršutinė kūno dalis nėra nei geltona, nei žalsvai geltona, arba ji esti žalsvai geltona, bet tuomet sparnas neturi 120 mm. ilgio 43

43(42) Mažos plasnojamos plunksnos savo galuose turi ragines, ryškiai raudonos spalvos plokšteles (pieš. 134); uodegos plunksnų galai geltoni. ..... **Musinukės (svirbėlis)** (pusl. 108)

— Mažos plasnojamos plunksnos neturi raudonų plokštelių 44

44(43) Antsnapis savo viršūnėje stipriai suriestas žemyn, o be to, turi kiekvienoje pusėje po vieną ryškų dantuką (pieš. 138) ..... **Medšarkės** (pusl. 110)

— Antsnapis viršūnėje nežymiai suriestas ir neturi dantuko prieš

savo galą 45

45(44) Ilgiausios peties plunksnos suglaustame sparne siekia ilgiausių didžiųjų plasnojamų plunksnų viršūnių, arba jei ir nesiekia jų, tai mažiau kaip dešimtimi milimetrų (pieš. 171 dešinė). ..... **Kielės** (pusl. 129)

— Ilgiausios peties plunksnos daug trumpesnės kaip ilgiausios didžiosios plasnojamosios; jos yra bent dešimtimi milimetrų trumpesnės (pieš. 171 kairė) 46

46(45) Užpakalinio peršto nagas beveik tiesus ir labai ilgas (pieš. 177); jis turi dažniausia per 10 mm. ilgio, arba jei esti trumpesnis, tai ant galvos yra ryškus kuodukas (pieš. 176); pastaibio užpakalinė dalis padengta keliais skydeliais (pieš. 177); kojos šviesios spalvos. ..... **Vieversiai** (pusl. 134)

— Užpakalinio peršto nagas riestas ir tiesiąja linija matuojamas neturi daugiau kaip 10 mm. ilgio arba, jei turi daugiau, tai kojos esti juosvos 47

47(46) Snapas pamate kiek suplotas ir išplėstas (pieš 135 ir 208) .. 48

— Snapas savo pamate nesuplotas (pieš. 160, 187), arba jei suplotas, tai turi per 15 mm. ilgio. 49

48(47) Pastaibis neturi 18 mm. ilgio ..... **Musinukės** (pusl. 108)

— Pastaibis turi nemažiau kaip 18 mm. ilgio . **Giesmininkai** (pusl. 141)

49(47) Kraštutinė plasnojamoji plunksna pati ilgiausia ar bent nedaugiau, kaip dešimtimi milimetrų trumpesnė už ilgiausią; arba kraštutinė plasnojamoji plunksna labai trumpa net trumpesnė, kaip plaštako dengiamosios plunksnos; arba jei ir yra ilgesnė, kaip plaštako dengiamosios plunksnos, tai nedaugiau, kaip aštuoniais milimetrais. 50

— Kraštutinė plasnojamoji plunksna trumpa, bet vis dėlto ilgesnė kaip plaštako dengiamosios plunksnos aštuoniais milimetrais arba daugiau. 52

50(49) Kraštutinė uodegos plunksna bent trimis centimetrais trumpesnė už vidurinę. ..... **Zylės** (pusl. 137)

— Kraštutinė uodegos plunksna nėra trimis centimetrais trumpesnė už vidurinę. 51

51(50) Snapas, matuojamas nuo pirmųjų kaktos plunksnų iki viršūnės, yra bent du kartu ilgesnis kaip jo aukštis pamate (pieš. 180). .. 53

— Snapo ilgis nėra du kartu didesnis kaip jo pamate aukštis (pieš. 161, 165). ..... **Kikiliai** (pusl. 117)

52(49) Uodega rudai ir juodai rainuota arba viršugalvis ryškiai geltonas, oranžinis, arba gerklė rudos iki rusvai raudonos spalvos. ..... **Giesmininkai** (pusl. 141)

— Uodega nerainuota, viršugalvis nei geltonas, nei oranžinis, gerklė neruda ir ne rusvai raudona. ..... **Zylės** (pusl. 137)

53(51) Suglaustas sparnas turi per 100 mm. ilgio 54

— Suglaustas sparnas neturi 100 mm. ilgio 56

54(53) Visas kūnas juodas metaliniu atspindžiu, balsvais ir rusvais taškeliais ..... **Šnekučiai** (pusl. 116)
— Kūnas kitų spalvų 55
55(54) Antsnapio pamate (žiočių kampuose) riogso šereliai (pieš. 208). **Giesmininkai** (pusl. 141)
— Antsnapio pamate nėra šerelių ..... **Šnekučiai** (pusl. 116)
56(53) Sparnas turi per 60 mm. ilgio 57
— Sparnas neturi 60 mm. ilgio. 58
57(56) Uodega neturi 50 mm. ilgio; viršutinė kūno dalis melsvai pilka; snapas per 15 mm. ilgio ..... **Bukučiai** (pusl. 136)
— Uodega turi per 50 mm. ilgio; 58
58(56,57) Vairuojamosios plunksnos turi baltus kraštelius. .. **Zylės** (pusl. 137)
— Vairuojamosiosios plunksnos neturi baltų kraštelių ..... **Giesmininkai** (pusl. 141)

1. Šeima: Alkos (Alcidae).

1 Suglausto sparno pryšakinėje dalyje didelė balta dėmė, iš dengiamųjų plunksnų sudaryta. ..... **Taistė** (pusl. 21)
— Skersai sparną eina siaura balta juostelė, sudaryta iš mažųjų plasnojamųjų plunksnų baltų galų. 2
2 (1) Snapas suplotas šonais, bet aukštas; jo aukštis beveik lygus atstumui tarp snapo galo ir šnervės pryšakinio krašto (pieš. 19).... **Alka** (pusl. 20)
— Snapas neaukštas; jo aukštis vos per pusę mažesnis kaip atstumas tarp snapo galo ir šnervės pryšakinio krašto (pieš. 20). ..... **Narūnėlis** (pusl. 21)

Pieš. 19. Alka.

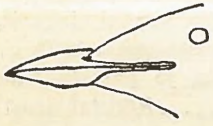

Pieš. 20. Narūnėlis.

1. **Alka.** *Alca torda L.* (pieš. 19). Kūno ilgis 420 mm., sparnų tarpugalis apie 650 mm. Galva, sparnai, uodega ir visa viršūtinė kūno dalis juoda su kaviniu atspalviu. Apatinė kūno dalis (išskyrus gerklę, pas senus paukščius) balta. Skersai sparno siaura balta juostelė, pas senus paukščius vasaros rūbuose baltas ruoželis nuo snapo pamato iki akies. Gyvena šiaurės jūrose, bet žiemą traukia į pietus ir tuomet randamos Baltijos pakraščiuose.

2. **Narūnėlis.** *Urla lomvia* L. (pieš. 20). Kūno ilgis 430 mm., sparnų tarpugalis apie 720 mm.Galva, kaklas ir visa viršutinė kūno dalis juodai durpinės spalvos, apatinė kūno dalis ir siaura juostelė skersai sparnus balta. Gyvena Šiaurės Ledynuotojo vandenyno pakraščiuose, žiemą apsilanko ir Baltijoj; vienu atveju (1902 met. gruodžio mėn.) buvo nušauta Utenos apskrityj.

3. **Taistė.** *Uria grylle* L. Kūno ilgis 350 mm., sparnų tarpugalis apie 550 mm. Vasaros rūbuose senų paukščių visas kūnas juodas, išskyrus baltas dėmes sparnuose; kojos ir snapo pamatas raudoni. Seni paukščiai žiemos rūbais ir jauni paukščiai apačioje balsvi, juodai išmarginti, viršuj taip pat esti ne juodi, bet pilkai durpinės spalvos su šviesesniais plunksnų krašteliais. Gyvena šiaurės jūrose, bet žiemą pasitaiko ir Baltijos pietinėje dalyje.

2. Šeima: Narūnai (Colymbidae).

1 Pirštai surišti ištisa plaukiamąja plėvele (pieš. 21). 2

— Vietoje plėvelės pirštai aprūpinti plaukiamomis skiautelėmis. (pieš. 22).... 6

2 (1) Antsnapio plikoji dalis, matuojama nuo kaktos pirmųjų plunksnų iki viršūnės, turi mažiau kaip 70 mm. ilgio ir nedaugiau kaip 20 mm. aukščio savo pamate; sparnas ne daugiau kaip 350 mm. ilgio 3

— Antsnapio plikoji dalis turi daugiau kaip 70 mm. ilgio ir daugiau kaip 20 mm. aukščio savo pamate, o suglaustas sparnas ne mažiau kaip 350 mm. ilgio ..... **Ledinis naras** (pusl. 23)

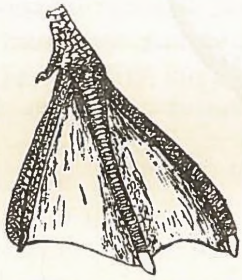

Pieš. 21. Naro koja.

Pieš. 22. Krago koja.

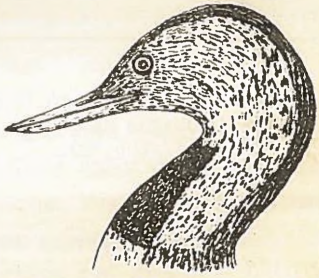

Pieš. 23. Rudkaklis naras (senis).

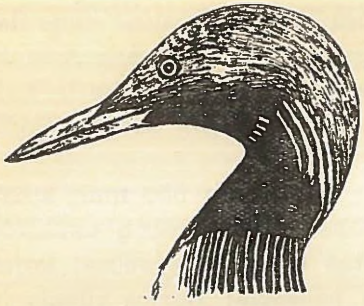

Pieš. 24. Juodkaklis naras (senis).

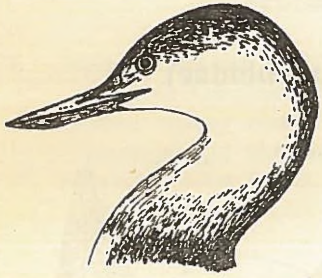

Pieš. 25. Rudkaklis naras (jauniklis).

Nugaros plunksnos.
Pieš. 26. Rudkaklio naro.
Pieš. 27. Juodkaklio naro.

3 (2) Gerklė ryškiai ruda (pieš.23). **Rudkaklis naras** (pusl. 23)

— Gerklė ne ruda. 4

4 (3) Gerklė ryškiai juoda (pieš. 24) **Juodkaklis naras** (pusl. 23)

— Gerklė grynai balta arba balsva, tamsiai išmarginta. (pieš. 25). 5

5 (4) Nugara išmarginta baltomis dėmelėmis, po dvi dėmeles kiekvienoje plunksnoje; (pieš. 26). ..... **Rudkaklis naras** (pusl. 23)

— Nugara vienspalvė juosva pilkais plunksnų kraštais (jauniklis), arba plunksnos turi plačias skersines baltas juostas (senesnis paukštis) (pieš. 27). ..... **Juodkaklis naras** (pusl. 23)

6 (1) Suglaustas sparnas turi ne mažiau kaip 150 mm. ilgio; 7

— Suglaustas sparnas turi mažiau kaip 150 mm. ilgio. 9

7 (6) Gerklė ir pagurklis rudi arba pilki. ..... **Rudkaklis kragas** (pusl. 25)

— Gerklė ir pagurklis balti. 8

8 (7) Kaklo šonai pilki arba balti; posnapis pamate rausvas. .. **Ausuotasis kragas** (pusl. 24)

— Kaklo šonai rudi; posnapis pamate geltonas (arba rausvai geltonas). ..... **Rudkaklis kragas** (pusl. 25)

9 (6) Suglaustas sparnas turi daugiau kaip 110 mm. ilgio. 10

— Suglaustas sparnas turi mažiau kaip 110 mm. ilgio. ..... **Mažasis kragas** (pusl. 26)

10 (9) Gerklė ir pagurklis tamsiai rudi (senis) arba jie gali būti balti ar

pilki (jauniklis), bet tuomet snapas yra tiesus (pieš. 31). .....
Raguotasis kragas (pusl. 25)

— Gerklė ir pagurklis juodi (senis) arba jie gali būti balti ar pilki (jauniklis), bet tuomet snapas šiek tiek aukštyn užriestas (pieš. 32). .....**Juodkaklis kragas** (pusl. 25)

4. **Ledinis naras.** *Colymbus immer* Brünn. Kūno ilgis apie 770 mm., sparnų tarpugalis apie 1440 mm., sparno ilgis 350—410 mm. Seni paukščiai pavasario rūbais turi galvą ir kaklą juodą metaliniu atspindžiu, skersai kaklą dvi baltos dryžiuotos juostelės, viršutinė kūno dalis juoda, baltais dryžiais ir dėmėmis išmarginta. Gyvena Grenlandijoje, Islandijoje ir Norvegijos šiaurės daly. Retkarčiais užtinkamas Lietuvoje.

5. **Juodkaklis naras.** *Colymbus arcticus* L. (pieš. 24 ir 27). Kūno ilgis apie 700 mm., sparnų tarpugalis apie 1240 mm., sparno ilgis 280—330 mm. Vasarą viršugalvis ir sprandas šviesiai pilki, kaklo pryšakinė dalis juoda su gražiu violetiniu atspindžiu, skersai gerklę siaura apikaklė, iš kelioliikos baltų dėmelių sudaryta, o išilgai kaklą keli balti bruoželiai. Nugara, sparnai, antuodegys ir uodega juodi; be to, nugara baltomis dėmėmis išmarginta. Seni paukščiai rudens rūbais ir jaunikliai labai panašūs: jų viršutinė kūno dalis juosva su plačiais šviesiais plunksnų kraštais; tie šviesūs kraštai labai žymūs pečių srityje; visa apačia balta, tik skruostai ir kaklas pilkai išmarginti. Dvimečiams jaunikliams pradeda atsirasti ant nugaros baltų dėmių, kaip ir seniams, paskui ima rodytis juodų plunksnų kaklo pryšakinėje dalyje, kol pagalios visa ši kūno dalis tampa vienodai juoda. Juodkaklis naras yra šiaurės Europos ir Azijos gyventojas, aplanko Lietuvą kas rudenį ir pavasarį, apsistodamas dideliuose ežeruose ir upėse. Retkarčiais pas mus peri. Žiemą galima jų užtikti ir mūsų pajūry.

6. **Rudkaklis naras.** *Colymbus stellatus* Pontopp. (pieš. 23, 25 ir 26). Kūno ilgis apie 600 mm., sparnų tarpugalis apie 1080 mm., sparno ilgis 275—295 mm. Senų paukščių pavasario rūbuose galva, viršutinė gerklės dalis ir kaklo šonai pilki, toliau gerklė ryškiai rudos spalvos. Viršutinė kūno dalis tamsiai pilka, išmarginta balsvomis dėmelėmis, plasnojamosios ir vairuojamosios plunksnos tokios pat spalvos, bet, be balsvų dėmių, krūtinė ir pilvas balti ryškiu šilko atspindžiu.

Jaunų paukščių ir senių rudens rūbuose visa viršutinė kūno dalis pilka, išmarginta balsvomis dėmelėmis; jos sutvarkytos po dvi ištrižai kiekvienoje plunksnoje, ypač ant pečių (pieš. 26). Rudos dėmės ant gerklės nėra, ir pastaraji esti balta, pilkais plunksnų galais suteršta. Skirtumas su juodkakliu naru pasireiškia tarp kitko ir tuo, kad rudkaklio antsnapis yra visai tiesus (atrodo net užriestas aukštyn, o juodkaklio nulenktas žemyn). Gyvena visuose kraštuose aplink šiaurės ašigalį, žiemai pasitraukia į pietus ir tuomet aplanko ir mūsų kraštą, bet pasitaiko rečiau, negu juodkaklis naras.

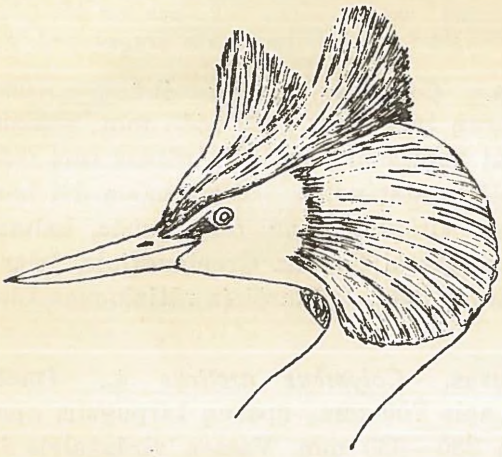

Pieš. 28. Ausuotasis kragas (senis).

7. **Ausuotasis kragas.** *Podiceps cristatus* L. (pieš. 28 ir 29). Kūno ilgis apie 550 mm., sparnų tarpugalis apie 850 mm. Seni paukščiai turi ant galvos du kuoduku juosvos spalvos ir plačią atlošiamą apikaklę ryškiai rusvos spalvos šilko atspindžiu. Viršus pilkai durpinis, mažos plasnojamos plunksnos baltos, apačia balta, blizganti, snapas bent savo pamate rausvas. Jaunikliai neturi nei kuodukų, nei apikaklės. Jų viršugalvis juosvas, skruostai ir gerklė balta išilginiais juosvais dryžiais. Rudenį netenka tų dryžių ir gauna trumpus kuodukus ir nežymią apikaklę. Gyvena visoj Europoj, didelėj Azijos daly ir Afrikos šiaurėje. Pas mus apsčiai gyvena ežeruose. Jų balsas karkiantis, toli girdimas.

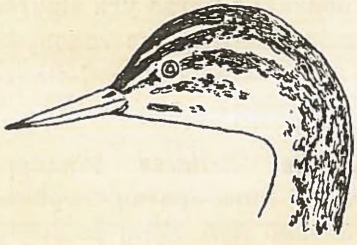

Pieš. 29. Ausuotasis kragas (jauniklis).

8. **Rudkaklis kragas.** *Podiceps griseigena* Bodd. (pieš. 30). Kūno ilgis apie 400 mm., sparnų tarpugalis apie 730 Viršutinė kūno dalis juosva, mažos plasnojamos plunksnos baltos su juodais galais, senų paukščių skruostai ir gerklė šviesiai pilki, aiškiai nuo kitų kūno dalių balta juostele apriboti; galva juoda su dviem trumpais kuodukais pakaušyje. Kaklas apačioje ryškiai rudas, krūtinė ir pilvas šviesiai pilki, bemaž balti. Jaunų paukščių kaklas nėra ryškiai rudas ir dar neturi charakteringos pilkos spalvos skruostuose; vietoje jos yra tamsių pailgų dryželių. Gyvena Europos šiaurėje ir Azijos vakaruose. Mūsų krašte pasitaiko dažniausia traukimo metu, bet retkarčiais ir peri.

Pieš. 30. Rudkaklis kragas.

9. **Raguotasis kragas.** *Podiceps auritus* L. (pieš. 31). Kūno ilgis apie 340 mm., sparnų tarpugalis apie 560 mm. Seni paukščiai turi juodą viršugalvį ir juodą atlošiamą apikaklę; nuo snapo pamato per akį iki pakaušio galvos šonuose eina po vieną rudos spalvos juostelę; šios juostelės ilgosios plunksnos sudaro pakaušy lyg porą ragučių. Viršutinė kūno dalis pilkai durpinė, mažos plasnojamos plunksnos baltos, snapas juosvas. Jaunikliai neturi ragučių, tačiau pakaušyje randama ilgesnių pluksnelių toj vietoj, kur ateity bus ragučiai; galvos šonai ir gerklė esti balti, šiek tiek pilkai arba rusvai taškuoti, kaklas balsvas, snapas žalsvai pilkas. Gyvena šiaurės kraštuose, traukimo metu aplanko Lietuvą.

Pieš. 31. Raguotasai kragas.

10. **Juodkaklis kragas.** *Podiceps nigricollis* Brehm. (pieš. 32). Kūno ilgis apie 310 mm., sparnų tarpugalis apie 570 mm. Senų paukščių galva, kaklas ir viršutinė kūno dalis

Pieš. 32. Juodkaklis kragas.

juosva, skruostuose didelė geltona dėmė aukso atspindžiu, mažos plasnojamosios plunksnos baltos, apačia balta, snapas juodas, šiek tiek aukštyn užriestas. (žiūr. pieš 32). Jauniklių gerklė dar esti balta, kaklas viršutinėje daly pilkas, apačioje balsvai pilkas, užpakaly akies plati rusva juosta. Gyvena visoj Europoje; mūsų krašte peri kai kuriuose ežeruose.

11. **Mažasis kragas.** *Podiceps ruficollis* Pall. Kūno ilgis apie 240 mm., sparnų tarpugalis apie 430 mm. Viršus žalsvai juodas, apačia tamsiai pilka, kaklo pryšakinė dalis kaštoninės spalvos. Jauni pukščiai neturi dar šios kaštoninės spalvos kakle ir aplamai jų spalvos esti pilkesnės. Gyvena visoje Europoje, išskyrus jos šiaurės kraštus, visoje Afrikoje ir didelėje Azijos daly. Mūsų krašte apsčiai pasitaiko ežeruose, tvenkiniuose, net kūdrose arba apaugusiuose ne sriaunuose upeliuose, tačiau dėl savo slaptingo gyvenimo mažai žinomas. Jo balsas skambus, toli girdimas.

3. Šeima: Audrapaukščiai (Procellariidae).

12. **Kregždinis audrapaukštis.** *Oceanodroma leucorrhoa* Vieill. (pieš. 33). Kūno ilgis apie 210 mm., sparnų tarpugalis apie 470 mm. Visas kūnas šokoladinės spalvos. Gyvena Atlanto ir Ramiojo vandenyno šiaurės daly, bet keliais atvejais buvo sumedžiotas Mažosios Lietuvos ir Rygos pajūry.

Pieš. 33. Audrapaukštis.

4. Šeima: Kirai (Laridae).

Atstumas tarp šnervių pryšakinio krašto ir snapo viršūnės, tiesiąja linija matuojamas, yra du sykiu arba daugiau di-

desnis kaip atstumas tarp to paties krašto ir pirmųjų kaktos plunksnelių; antsnapis kardo pavidalo, nežymiai išlenktas (pieš. 34); uodega giliai įpiauta (kaip kregždės) (pieš. 5 ir 6) 2

Pieš. 34. Upinė žuvėdra.

— Atstumas tarp šnervių pryšakinio krašto ir snapo viršūnės nėra du sykiu didesnis kaip atstumas tarp to paties krašto ir pirmųjų kaktos plunksnelių; antsnapis gan žymiai išlenktas, ypač savo galinėje dalyje (pieš. 35); uodega nėra aiškiai įpiauta 9

Pieš. 35. Paprastas kiras (jauniklis).

2 (1) Plaukiamos plėvelės riša vien pirštų pamatus, būtent, plėvelė, rišanti vidurinį su vidujiniu pirštu, siekia vos pirmąjį sąnarį, o plėvelė, rišanti vidurinį su išoriniu pirštu, siekia antrąjį sąnarį (pieš. 36) 3

— Plaukiamosios plėvelės siekia bemaž pirštų galus, bent plėvelė, rišanti išorinį pirštą su vidurinių, siekia paskutinį piršto narelį (pieš 37) 6

Pieš. 36. Juodosios žuvėdros koja.

3 (2) Kūno apačia juoda arba tamsių dūmų spalvos, arba tamsiame dugne pribarstyta baltų plunksnų 4

— Apačia balta 5

4 (3) Uodega ir jos viršutinės dengiamos plunksnos pilkos.
Juodoji žuvėdra (pusl. 34)

— Uodega ir jos viršutinės dengiamos plunksnos baltos.
Baltasparnė žuvėdra (pusl. 34)

5 (3) Pagurklio šonuose yra neaiškiai apribota rusvai pilka dėmė; pastaibis turi ne daugiau kaip 17 mm. ilgio .
Juodoji žuvėdra (jauniklis) (pusl. 34)

— Visas pagurklis baltas; pastaibis turi per 17 mm. ilgio.
Baltasparnė žuvėdra (jauniklis) (pusl. 34)

6 (2) Kojos juosvos; sparnas turi per 350 mm. ilgio.
Plėšrioji žuvėdra (pusl. 33)

Pieš. 37. Upinės žuvėdros koja.

— Kojos geltonos arba raudonos; sparnas neturi 350 mm. ilgio.. 7

7 (6) Sparnas turi mažiau kaip 180 mm. ilgio **Mažoji žuvėdra** (pusl. 34)

— Sparnas turi per 180 mm. ilgio 8

8 (7) Snapas raudonas su juoda viršūne (senis) arba juosvas, gelsvai rausvu pamatu (jauniklis); pastaibis 16—21 mm. ilgio; jis yra ilgesnis kaip vidurinis pirštas be nago. **Upinė žuvėdra.** (pusl. 33)

Pieš. 38. Uodeguotas plėšikas.

— Snapas visas raudonas (senis) arba juosvas gelsvai rausvu pamatu (jauniklis); pastaibis 13—16 mm. ilgio, ne ilgesnis kaip vidurinis pirštas be nago. ..... **Uodeguotoji žuvėdra** (pusl. 33)

9 (1) Antsnapio raginė padanga sudaryta iš dviejų skirtingų dalių: pamatinė dalis minkšta, o galinė kieta; per tat susidaro tarp jų aiški riba (pieš. 38) 10

— Antsnapio raginė padanga neperskirta (pieš. 39) 12

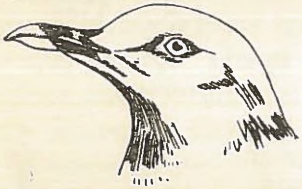

Pieš. 39. Paprastas kiras.

10 (9) Vidurinis pirštas su nagu turi mažiausiai 50 mm. ilgio, suglaustas sparnas 340 — 360 mm.; senų paukščių išsikišusios dvi vidurinės uodegos plunksnos yra plačiai apvalios formos savo galuose (pieš. 40 kairėje) ne daug smailesnės kaip vidury. ..... **Bukauodegis plėšikas** (pusl. 30)

— Vidurinis pirštas su nagu neturi 45 mm. ilgio; suglausto sparno ilgis 270—335 mm. ilgio; dvi vidurinės uodegos plunksnos yra smailios savo galuose (pieš. 40 dešinėje) 11

11 (10) Senų paukščių dvi vidurinės uodegos plunksnos yra daugiau, kaip du sykiu ilgesnės už kitas uodegos plunksnas; tiktai dviejų pirmųjų plasnojamųjų plunksnų stiebai yra grynai balti, o stiebas trečios, ypač ketvirtos ir sekančių, yra žymiai tamsesni. ..... **Uodeguotasis plėšikas** (pusl. 30)

— Senų paukščių dvi vidurinės uodegos plunksnos nėra du sykiu ilgesnės kaip kitos; trečios plasnuojamos plunksnos stiebas yra grynai baltas, lygiai toks, kaip ir dviejų pirmųjų, taip pat ir ketvirtosios plasnojamosios plunksnos stiebas yra vos tik tamsesnis ir pagaliau tik penktosios plunksnos stiebas yra žymiai tamsus ..... **Smailiauodegis plėšikas** (pusl. 30)

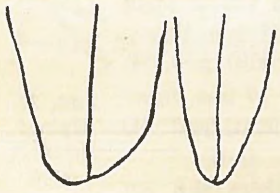

Pieš. 40. Vidurinių vairuojamųjų plunksnų galai: kairėj bukauodegio, dešinėj smailiauodegio plėšiko.

12 (9) Užpakalinis pirštas labai sunykęs (rudimentarinis), beveik be nago (kartais užpakalinio piršto visai nėra) **Tripirštis kiras** (pusl. 33)

— Užpakalinis pirštas gerai išlavėjęs, nors jis gali būti ir mažas, bet su aiškiu nagu. 13

13 (12) Sparnas turi per 380 mm. ilgio. 14

— Sparnas neturi 380 mm. ilgio 20

14 (13) Plasnojamosios plunksnos grynai baltos arba balsvos, arba baltos, bet pilku braižiniu išmargintos 15

— Kraštutinės didelės plasnojamos plunksnos didesne dalimi juodos arba juosvos. 16

15 (14) Snapas, matuojamas tiesiąja linija nuo kaktos kraštutinių plunksnų iki jo galo, turi per 55 m. ilgio, dažniausiai 60 mm. (ir net daugiau); snapo aukštis užpakaly šnervių 16—18 mm. ir net daugiau ..... **Didysis poliarinis kiras** (pusl. 30)

— Snapas, matuojamas tiesiąja linija nuo kaktos kraštutinių plunksnų iki jo galo, turi 45—55 m. ilgio, **jo aukštis 14—15 mm.** ..... **Mažasis poliarinis kiras** (pusl. 31)

16 (14) Nugara ir sparnai juodi ar juosvi (šiferio spalvos). 17

— Nugara ir sparnai kitų spalvų 18

17 (16) Sparnas turi per 450 mm. ilgio .... **Balnotasis kiras** (pusl. 31)

— Sparnas neturi 450 ilgio ..... **Silkinis kiras** (pusl. 31)

18 (16) Nugara ir sparnų dengiamosios plunksnos šviesios, melsvai pilkos spalvos ..... **Sidabrinis kiras** (pusl. 31)

— Nugara ir sparnų dengiamosios plunksnos juosvos palšais kraštais 19

19 (18) Suglaustas sparnas turi per 450 m.m ilgio, snapo aukštis užpakaly šnervių 20—24 mm. ..... **Balnotasis kiras***) / **Sidabrinis kiras** } Jauni paukščiai (pusl. 31)

— Suglaustas sparnas neturi 450 mm. ilgio; snapo aukštis užpakaly šnervių 14—18 mm. ..... **Silkinis kiras** / **Sidabrinis kiras** } Jauni paukščiai (pusl. 31)

20 (13) Sparnas turi per 250 mm. ilgio 21

— Sparnas neturi 250 mm. ilgio ..... **Juodgalvis kiras** (pusl. 32)

21 (20) Galva ir kaklas grynai balti ..... **Paprastasis kiras** (pusl 32)

— Galva ir kaklas kitų spalvų.. 22

22 (21) Galva tamsiai rudos (šokolado) spalvos (pieš. 41)..... **Rudgalvis kiras** (pusl. 32)

— Galva ir kaklas baltame dugne išmarginti palšais ruoželiais ir dėmelėmis arba akies srityje yra tamsi, neaiški palša dėmė .. 23

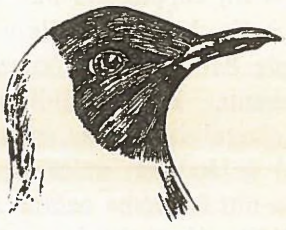

Pieš. 41. Rudgalvis kiras.

*) Jauni sidabriniai kirai yra tų pačių spalvų, kaip ir balnotieji ir šilkiniai, o savo didumu stovi tarp jų. Suglaustas sidabrinio kiro sparnas dažniausiai turi mažiau kaip 450 mm. ilgio, bet pasitaiko individų ir su ilgesniais sparnais. Sidabrinio kiro snapo aukštis svyruoja tarp balnotojo ir silkinio, per tat mažų sidabrinio kiro individų bemaž negalima atskirti nuo silkinio, o didelių nuo balnotojo.

23 (22) Dvi pirmosios plasnojamosios plunksnos ištisai juosvos arba turi baltas dėmes prie pat savo viršūnės.....
Paprastasis kiras (jauniklis) (pieš. 35)

— Dvi pirmos plasnojamos plunksnos per visą savo vidurį baltos su juodomis viršūnėmis ir juodais kraštais (pieš. 42). . **Rudgalvis kiras** (jauniklis) (pusl. 32)

Pieš. 42. Rudgalvio kiro pirmoji plasnojamoji plunksna.

13. **Bukauodegis plėšikas.** *Stercorarius pomarinus* (Tem.). Ilgis apie 470 mm., sparnų tarpugalis apie 1110 mm. Viršutinė kūno dalis pilkai durpinės spalvos, kaklo galinė dalis geltona (šiaudų spalvos), apačia balsva, šonai išmarginti tamsiomis plunksnomis. Žiemos metu balsvos ir geltonos spalvos nyksta, ir visas kūnas esti šokoladinės spalvos, išmargintas rusvais plunksnų galais. Panašiai atrodo ir jaunikliai. Gyvena šiaurės poliaus kraštuose, bet žiemą nuskrenda į pietų jūras. Pasitaiko Baltijos pakraščiuose.

14. **Smailiauodegis plėšikas.** *Stercorarius parasiticus* L. Kūno ilgis apie 500 mm., sparnų tarpugalis apie 990 mm., savo didumu stovi vidury tarp kovo ir kuosos. Išskyrus didumą ir senų paukščių uodegos ilgį, labai panašus į uodeguotąjį plėšiką. Gyvena šiaurės poliaus kraštuose, pasitaiko Baltijoje. Lietuvoje buvo pastebėtas.

15. **Uodeguotasis plėšikas.** *Stercorarius longicaudus* Vieill. (pieš. 38). Senų paukščių kūno ilgis apie 550 mm., sparnų tarpugalis 920 mm. (jauni paukščiai daug trumpesni, nes jie dar neturi ilgos uodegos). Senų paukščių uodega turi apie 340 mm., ir tas teikia jiems šiokio tokio panašumo su fazanu. Kuosos didumo. Vidutinė kūno dalis tamsiai pilka, viršugalvis juodas, plasnojamosios plunksnos juosvos, skruostai ir kaklas galinėje daly geltoni (šiaudų spalvos), apačia pilkšva arba balsva. Jaunikliai labai panašūs į smailiauodegį plėšiką ir sunkiai nuo šios jauniklių rūšies atskiriami. Gyvena šiaurės poliaus kraštuose; kai kada pasitaiko Baltijoje.

16. **Didysis poliarinis kiras.** *Larus hyperboreus* Günn. (*glaucus* auct.). Kūno ilgis apie 670 mm., sparnų tarpugalis apie 1560 mm. Už kranklį didesnis. Senas paukštis baltas, nugara ir sparnų dengiamosios plunksnos šviesiai melsvos spalvos, snapas geltonas su raudona dėme apatinėje jo pu-

sėje, kojos rausvai pilkos. Žiemos rūbuose galva ir kaklas išmarginti rusvomis dėmėmis. Jaunų paukščių visas kūnas pilkai palšas, labai šviesus, išmargintas tamsiomis, apimančiomis plunksnos vidurį, dėmelėmis, šviesiais plunksnų kraštais. Snapas pilkas. Gyvena poliaus kraštuose, žiemą kartais patenka į Baltiją.

17. **Mažasis poliarinis kiras.** *Larus glaucoides* Meyer. Kūno ilgis apie 550 mm., sparnų tarpugalis apie 1230 mm., savo didumu stovi vidury tarp varnos ir kranklio. Šiaip labai panašus į didįjį poliarinį kirą. Gyvena poliaus kraštuose, žiemą patenka kartais į Baltiją.

18. **Sidabrinis kiras.** *Larus argentatus* Pont. Kūno ilgis apie 600 mm., sparnų tarpugalis apie 1390 mm., kranklio didumo arba kiek didesnis. Senų paukščių galva, kaklas, krūtinė, pilvas ir uodega balti; nugara ir sparnų dengiamosiosios plunksnos šviesiai melsvai pilkos spalvos, plasnojamosios plunksnos juosvos, galuose baltais taškais išmargintos. Snapas geltonas su raudonu tašku posnapy, kojos pilkai mėsinės spalvos. Paukščiai žiemos rūbais turi galvą ir kaklą išmargintą pilkai rudomis dėmelėmis. Jauni paukščiai ištisai rusvai pilki šviesesne apačia ir juosvomis plasnojamomis plunksnomis. Visa viršutinė kūno dalis išmarginta tamsiais plunksnų viduriais ir šviesiais jųjų kraštais, snapas pilkai rausvas tamsiu galu. Gyvena Š. Europos ir Š. Amerikos jūrose. Neretai pasitaiko ir mūsų pajūry.

19. **Balnotasis kiras.** *Larus marinus* L. Kūno ilgis apie 670 mm., sparnų tarpugalis apie 1610 mm. Už kranklį didesnis. Seni paukščiai balti, vien tik nugara ir sparnai juodi, snapas geltonas su raudonu tašku apatinėje pusėje, kojos šviesiai rausvos. Paukščiai žiemos rūbais turi galvą ir kaklą, išmargintą neaiškiomis pailgomis pilkai rudomis dėmelėmis. Jauni paukščiai pilkai rusvi, tamsesni viršutinėje kūno dalyje; visas paviršius išmargintas tuo būdu, kad plunksnų vidurinės dalys yra tamsios, o kraštai šviesūs. Snapas juosvas. Gyvena jūrų pakraščiuose pradedant 55° toliau į šiaurę, bet žiemą traukiasi žymiai į pietus. Baltijoje ne retai pasitaiko.

20. **Silkinis kiras.** *Larus fuscus* L. Kūno ilgis apie 560 mm. Sparnų tarpugalis apie 1340 mm. Šiek tiek už varną

didesnis. Spalva nesiskiria nuo balnotojo kiro, bet turi geltonas kojas (seni paukščiai), ir žymiai mažesnis. Gyvena šiaurės jūrose, apščiai pasitaiko Baltijoje, tarp kitko ir Lietuvos pajūry. Dažnai patenka toli sausumon, ypač išilgai didelių upių. Pavasarį dažnai matomas ne tik visoje Nemuno tekmėje, bet ir kitur.

21. **Paprastasis kiras.** *Larus canus* L. (pieš. 35 ir 39). Kūno ilgis apie 450 mm., sparnų tarpugalis apie 1130 mm. Mažne varnos didumo. Seni paukščiai vasaros rūbais balti, nugara ir sparnai melsvai pilki, tik didžiųjų plasnojamųjų plunksnų galai juodi su baltomis dėmėmis galuose. Kojos pilkai mėsinės spalvos arba pilkai melsvos; snapo galas geltonas, pamate melsvas; vokai ryškiai raudoni. Seni paukščiai žiemai gauna pilkų taškelių ant galvos ir kaklo. Jauni paukščiai apačioje balti, šonais išmarginti pilkomis dėmelėmis; viršugalvis, nugara ir sparnų dengiamosios plunksnos pilkai rusvi su šviesiais kraštais, uodegos gale plati juoda skersinė juosta. Peri Europos ir Azijos šiaurėje pradedant nuo 55°, bet rudenį, traukdami į pietus, pakryksta labai plačiai iki Viduržemio, Persijos ir Kinijos. Lietuvoje labai paprastas paukštis ne tik pajūry, bet ir krašto vidury, ypač pavasarį, dažnai galima jis matyti net arimuose sekant artoją drauge su varnomis.

22. **Rudgalvis kiras.** *Larus ridibundus* L. (pieš. 41). Kūno ilgis apie 380 mm., sparnų tarpugalis apie 860 mm. Karvelio didumo. Senų paukščių visa galvos pryšakinė dalis kavinės spalvos, apačia balta, nugara ir sparnai šviesiai melsvai pilki; kraštutinės keturios plasnojamos plunksnos baltos, juodais galais. Snapas ir kojos ryškiai raudonos (burokinės spalvos).. Žiemos rūbuose išnyksta kavinė spalva, ir galva pasidaro balta su rudos spalvos pėdsakais pryšaky ir užpakaly. Jaunikliai turi baltą galvą, šiek tiek suterštą pilkomis plunksnomis; nugara ir sparnų dengiamosiosios plunksnos rusvai pilkos su šviesiais kraštais, uodega balta su juodu galu. Snapas pilkas tamsesniu galu, kojos pilkos rausvu atspalviu. Peri Vidurinėje Europoje ir Azijoje. Kai kur peri ir Lietuvoj, o rudenį ir pavasarį kartais apščiai pasirodo. Varnų papročiu aplanko arimus ir seka artoją.

23. **Juodgalvis kiras.** *Larus minutus.* Pall. Kūno ilgis apie 300 mm., sparnų tarpugalis apie 710 mm. Didelio

strazdo didumo. Senų paukščių visa galva juoda, visas kūnas baltas, krūtinė gražia rausva spalva aptraukta. Nugara ir sparnai yra šviesiai melsvai pilkos spalvos. Kojos ir snapas ryškiai raudoni. Paukščiai žiemos rūbais neturi juodos galvos. Jauniklių nugara tamsiai pilka su plačiais šviesiais plunksnų kraštais. Viršugalvis pilkas. Gyvena Europos Rytų vidurinėje ir pietinėje daly, taip pat ir pietiniame Sibire. Peri ir mūsų krašte, nors ir retai. Dažniau galima jie matyti traukimo metu.

24. **Tripirštis kiras.** *Rissa tridactyla* (L.). Kūno ilgis apie 410 mm., sparnų tarpugalis apie 1010 mm. Karvelio didumo. Galva, kaklas, krūtinė, pilvas ir uodega balti, nugara ir sparnai melsvai pilki, kraštutinių plasnojamų plunksnų galai juodi. Kojos juosvos, snapas geltonas. Jaunų paukščių pakaušis, nugara ir sparnai juosvai ir rausvai išmarginti, uodegos galas juodas. Gyvena šiaurės poliaus kraštuose; pasitaiko ir Baltijoje.

25. **Plėšrioji žuvėdra.** *Hydroprogne tschegrava* (Lep.). Kūno ilgis apie 480 mm., sparnų tarpugalis apie 1350 mm. Snapas raudonas, labai ilgas, aukštas ir stiprus, kojos juosvos, viršugalvis juodas, viršutinė kūno dalis melsvai pilka, apačia balta. Žiemos rūbuose atsiranda ant galvos baltų dryželių; be to, jauniklių viršus išmargintas rausvais plunksnų kraštais. Gyvena visose pasaulio dalyse. Pasitaiko Baltijos pajūry.

26. **Upinė žuvėdra** *Sterna hirundo* L. (pieš. 34). Kūno ilgis apie 360 mm., sparnų tarpugalis apie 770 mm. Senų paukščių snapas raudonas su juodu galu; viršugalvis juodas, visa viršutinė kūno dalis pilka, gerklė ir pilvas balti, krūtinė šviesiai pilka; jaunų paukščių kakta balta ir visos pilkos plunksnos turi palšus kraštus, apačia balta. Mūsų krašte labai apsčiai pasitaiko visose didesnėse upėse, ežeruose ir jūros pakrašty. Peri duobutėse ant smėlio tarp akmenukų arba balose ir pastaruoju atveju krauna labai menką lizdą iš vandeninių augalų gabalėlių. Gyvena vidurinėje Europoje, Azijoje, ir Amerikoje.

27. **Uodeguotoji žuvėdra.** *Sterna paradisaea* Brünn. Kūno ilgis apie 380 mm., sparnų tarpugalis apie 740 mm. Labai panaši į upinę žuvėdrą. Senų paukščių visas snapas ir

kojos ryškiai raudoni. Viršugalvis juodas, visa viršutinė kūno dalis pilka, gerklė ir pilvas balti, krūtinė pilka. Uodega giliai įpiauta, ilgesnė negu upinės žuvėdros. Gyvena šiaurės poliaus kraštuose, bet pasitaiko Baltijos pakraščiuose, pavyzd., Estijoje, Latvijoje. Spėjama, kad gali retkarčiais pasirodyti ir Lietuvos pakrašty, nes du sykiu buvo sumedžiota Rytprūsių pakrantėj.

28. **Mažoji žuvėdra.** *Sterna albifrons* L. Kūno ilgis apie 230 mm., sparnų tarpugalis apie 500 mm. Viršus šviesiai pilkas, kakta, visa apačia ir uodega balta, viršugalvis juodas; snapas ir kojos geltonos. Jauniklių galva esti palša, juodais taškeliais išmarginta, viršutinė kūno dalis išmarginta rusvomis ir juosvomis dėmėmis. Gyvena Europoje, Azijos vakaruose ir Afrikos šiaurėje. Mūsų krašte dažnai užtinkama didelių upių pakraščiuose. Peri tiesiog duobutėse ant smėlio tarp akmenukų.

29. **Baltasparnė žuvėdra.** *Chlidonias leucoptera* (Schinz). Kūno ilgis apie 240 mm., sparnų tarpugalis apie 530 mm. Panaši į juodąją žuvėdrą, tačiau senus paukščius nesunku atskirti iš juodųjų apatinių sparnų dengiamųjų plunksnų, baltos uodegos ir baltų pryšakinių sparnų kraštų. Jauni paukščiai labai panašūs į juodosios žuvėdros jauniklius, bet turi pastaibį daugiau kaip 17 mm. ilgio, o, be to, pagurklio šonuose yra tamsių dėmių. Gyvena vidurinėje ir pietinėje Europoje, Azijoje, Afrikos pietuose ir Australijoje. Mūsų krašte retai pasitaiko ir, gal būt, peri.

30. **Juodoji žuvėdra.** *Chlidonias nigra* L. Kūno ilgis 245 mm., sparnų tarpugalis apie 630 mm. Galva juoda, visas kūnas, išskyrus balsvas sparnų dengiamąsias plunksnas ir baltą pauodegį, dūmų spalvos. Snapas juodas, kojos juodos su raudonu atspalviu. Patelių spalvos šviesesnės. Vasarai baigiantis tarp šviesių plunksnų ima atsirasti ant galvos, o paskui ir ant krūtinės baltų plunksnų, o pagalios rudenį visa kakta ir apatinė kūno dalis darosi balta. Panašios spalvos yra ir jaunikliai. Gyvena Europoje, Azijoje, Afrikoje, ir Amerikoje. Mūsų krašte yra tai viena paprasčiausių žuvėdrų. Mėgsta apaugusius tvenkinius ir lėtai tekančias upes, sėklius ežerus ir klampias balas. Minta vandeniniais vabzdžiais, smulkiomis žuvelėmis ir varlių buožgalviais. Peri kolonijomis, kraudamos

lizdus vieną prie kito, kartais vos kelių metrų atstumu. Lizdas labai menkas, sudarytas iš nedidelės ant kinių arba menko žolių kupsto ar supuvusių vandeninių augalų krūvelės.

5. Šeima: Kormoranai (Phalacrocoracidae).

1 Snapas neturi 40 mm. ilgio; suglaustas sparnas neturi 220 mm. ilgio ..... **Mažasis kormoranas** (pusl. 36)

— Snapas turi per 40 mm. ilgio, suglaustas sparnas turi per 220 mm. ilgio 2

2(1) Suglaustas sparnas turi per 300 mm. ilgio; uodegoje 14 vairuojamųjų plunksnų ..... **Didysis kormoranas** (pusl. 35)

— Suglaustas sparnas neturi 300 m. ilgio, uodegoje 12 vairuojamųjų plunksnų ..... **Kuoduotasis kormoranas** (pusl. 35)

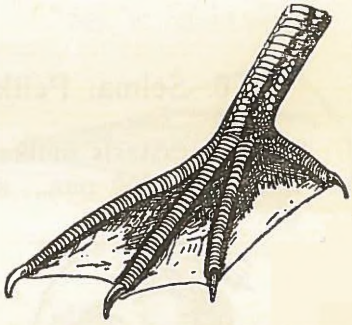

Pieš. 43. Kormorano koja.

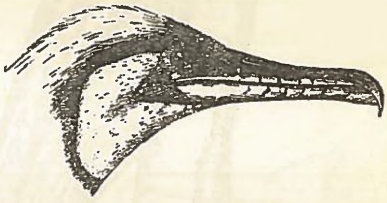

Pieš. 44. Didžiojo kormorano galva.

31. **Didysis kormoranas.** *Phalacrocorax carbo* L. (pieš. 43 ir 44). Kūno ilgis apie 770 mm., sparnų tarpugalis apie 1360 mm. Senas paukštis juodas, puikiu metaliniu atspindžiu su balsva dėme kakle ir šlaunyse. Snapo pamato apylinkės plikos, oranžinės spalvos, kojos juodos, akys žalios. Jaunų paukščių apatinė kūno dalis balsva, pilkai ir rusvai aptraukta. Gyvena Europos, Azijos ir Š. Amerikos jūrų ir šiaip didelių vandenų pakraščiuose. Seniau perėdavo Lietuvoje, dabar retkarčiais pasirodo traukimo metu.

32. **Kuoduotasis kormoranas.** *Phalacrocorax graculus* L. Kūno ilgis apie 670 mm., sparnų tarpugalis apie 1000 mm.

Senas paukštis juodas žaliu metaliniu atspindžiu; patinas turi ant kaktos kuoduką 50—70 mm. ilgio. Jaunų paukščių apačia balsvai palša. Gyvena Vakarų Europos jūrų pakraščiuose. Anot kai kurių davinių, pasitaiko ir Pinsko balose.

33. **Mažasis kormoranas.** *Phalacrocorax pygmaeus* Pall. Kūno ilgis apie 520 mm., sparnų tarpugalis apie 770 mm. Senas paukštis visas juodas ryškiu metaliniu atspindžiu; krūtinė ir pilvas pribarstyti baltų šerelių, galva kavinės spalvos. Jaunų paukščių visa apačia šviesi, pilkai gelsva. Gyvena Europos pietuose, vidurinėje Azijoje ir Š. Amerikoje; buvo nušaunamas Vokietijoje ir Lenkijoje.

6. Šeima: Pelikanai (Pelecanidae).

34. **Paprastasis pelikanas.** *Pelecanus onocrotalus.* L. Kūno ilgis apie 1800 mm., sparnų tarpugalis apie 2700 mm., už gulbę didesnis. Senų paukščių visas kūnas, išskyrus plasnojamąsias plunksnas, kurios esti juosvos, baltas su gražiu rausvu atspindžiu. Snapas turi apie 400 mm. ilgio ir sudaro savo apatinėje pusėje platų minkštą, geltonos spalvos maišą; geltona dėmė pagurkly; ant galvos kuoduka, iš ilgesnių plunksnų sudarytas. Jauni paukščiai balsvai pilkos spalvos, neturi kuoduko. Gyvena plačiuose vandenyse Europos pietuose, Azijos pietvakariuose ir Afrikos šiaurėje. Retkarčiais užklysta ir Lietuvon.

Pieš. 45. Pelikanas.

7, 8, 9. Šeimos. Gulbės (Cygnidae). — Žąsys (Anseridae). — Antys (Anatidae).

1 Tarp akies ir snapo pamato yra plikos odos kampas (pieš. 46 ir 47); paukščiai naminės žąsies didumo arba didesni. 2

— Tarp akies ir snapo pamato nėra plikos odos kampo (pieš. 57) 4

2 (1) Ši plika vieta yra juoda. Seni paukščiai turi snapo pamate gumbelį (pieš. 46) .....
Gulbė nebylė (pusl. 50)

— Ši plika vieta yra geltonos arba mėsinės spalvos. Snapo pamate nėra gumbelio (pieš. 47) 3

Pieš. 46. Gulbė nebylė.

3 (2) Snapo viršūnė juoda, bet tas juodumas eina į užpakalį ne toliau, kaip iki šnervių užpakalinio krašto (pieš. 47)
Gulbė giesmininkė (pusl 50)

— Snapo viršūnė juoda ir tas juodumas užeina toli už šnervių užpakalinio krašto
Mažoji gulbė (pusl. 51)

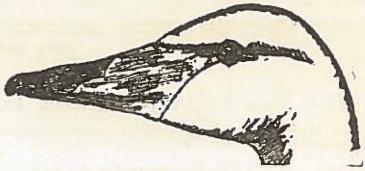

Pieš. 47. Gulbė giesmininkė.

4 (1) Užpakalinis pirštas neturi plėvėtos skiautelės (pieš. 48). išorinis pirštas trumpesnis negu vidurinis 5

— Užpakalinis pirštas turi plačią plevėtą skiautelę (pieš. 48). Išorinis pirštas to paties ilgio kaip ir vidurinis. 19

Pieš. 48. Ančių užpakalinis pirštas. Kairėj—be plėvėtos skiautelės; dešinėj—su plėvėta skiautele.

5 (4) Snapo nagas toks arba beveik toks platus kaip ir snapo galas (pieš. 50) 6

— Snapo nagas daug siauresnis negu snapas gale (pieš. 51) 12

6 (5) Kojos raudonos arba geltonos. .. 7

— Kojos juosvos arba pilkos. 10

7 (6) Visas antsnapis (kartais tik išskyrus snapo nagą arba juodąjį bruoželį snapo krašte) raudonas geltonas arba gelsvai žalias. 8

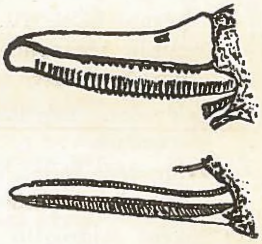

Pieš. 49. Anties antsnapis ir posnapis.

— Antsnapis geltonas su juodu ..... **Želmeninė žąsis** (pusl. 49)

8 (7) Suglaustas sparnas neturi 380 mm. ilgio; snapas, matuojamas nuo kaktos pirmųjų plunksnų iki viršūnės, turi daugiausia

35 mm. ilgio ..... **Trumpasnapė žąsis** (pusl. 49)
— Suglaustas sparnas turi ne mažiau kaip 380 mm. ilgio; snapas turi daugiau kaip 35 mm. ilgio. 9

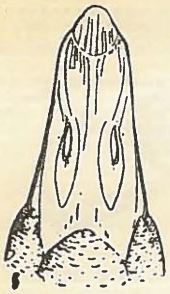

Pieš. 50. Žąsies snapas; nagas snapo gale yra platus.

Pieš. 51. Anties snapas; nagas snapo gale siauras.

9 (8) Snapas, matuojamas nuo kaktos pirmųjų plunksnų iki viršūnės, turi mažiausia 60 mm. ilgio **Pilkoji žąsis** (pusl. 49)
— Snapas, taip pat matuojamas, turi ne daugiau kaip 50 mm. ..... **Baltakaktė žąsis** (pusl. 49)
10(6) Kaklas didesne savo dalimi rudas ..... **Rudkaklė berniklė** (pusl. 50)
— Kaklas didesne savo dalimi juodas arba tamsiai pilkas (šiferio spalvos). 11
11 (10) Visa galva juoda arba tamsiai pilka **Paprastoji berniklė** (pusl. 50)
— Kakta, skruostai ir gerklė balti. ... **Baltaskruostė berniklė** (pusl. 50)
12 (5) Snapas savo gale yra mažne du sykiu platesnis negu pamate; jo plotis gale apie 27 mm. ..... **Šaukštasnapė antis** (pusl. 45)
— Snapas savo gale bemaž to paties platumo arba nežymiai platesnis kaip savo pamate 13
13 (12) Sparnas turi ne mažiau kaip 300 mm. ilgio, uodega balta, juodu galu, snapas raudonas. ..... **Urvinė žąsis** (pusl. 48)
— Sparnas turi mažiau negu 300 mm. ilgio, uodega nėra balta su juodu galu, snapas ne raudonas. 14
14 (13) Sparnas daugiau kaip 220 mm. ilgio 16
— Sparnas neturi 220 mm. ilgio 15
15 (14) Didžiųjų plasnojamųjų plunksnų stiebai, iš viršaus žiūrimi, yra grynai balti. ..... **Dryžgalvė kryklė** (pusl. 47)
— Didžiųjų plasnojamųjų plunksnų stiebai, iš viršaus žiūrimi, yra tamsūs (juosvi arba durpinės spalvos). **Rudgalvė kryklė** (psl. 48)
16 (14) Veidrodėlis mėlynas ryškiu metaliniu atspindžiu arba juodas; kojos oranžinės 17
— Veidrodėlis žalias, rusvas, arba pilkas, kartais be metalinio atspindžio; kojos juodos arba pilkos 18
17 (16) Sparno veidrodėlis mėlynas, pryšaky ir užpakaly aprėžtas juodomis ir baltomis juostelėmis (pieš. 3). .. **Didžioji antis** (pusl. 45)
— Sparno veidrodėlis juodas, užpakaly balta juostele aprėžtas. .... **Pilkoji antis** (pusl. 46)
18 (16) Snapo ilgis tiesia linija nuo pirmųjų kaktos plunksnelių iki viršūnės 29—35 mm.; uodegoje 14 vairuojamųjų plunksnų. .... **Cyplė** (pusl. 46)

— Snapo ilgis, tiesia linija matuojamas, nuo pirmųjų kaktos plunksnelių iki viršūnės sudaro ne mažiau kaip 36 mm.; uodegoje 16 vairuojamų plunksnų ..... **Smailauodegė antis** (pusl. 47)

19 (4) Nuo kaktos iš dviejų pusių užeina į antsnapio pamatą du ilgi kylio pavidalo plunksnėti plotai (pieš. 52). **Gaga** (pusl. 42)

Pieš. 52. Gagos snapas.

— Skruostų ir kaktos apsiplunksnojimas prasideda paprastu būdu nuo snapo pamato (pieš. 57) 20

20 (19) Snapas platus; (pieš. 51), jo plotis ties pryšakiniu šnervių kampu yra lygus bent vienam trečdaliui jo ilgio (matuojant tiesia linija nuo kaktos pirmųjų plunksnų iki jo viršūnės). Viršutinė snapo pusė apkabina apatinę; ji yra iš vidaus aprūpinta skersinėmis raginėmis plokštelėmis (pieš. 49) 21

— Snapas smailas; jo plotis ties pryšakiniu šnervių kampu yra mažesnis negu vienas trečdalis jo ilgio (matuojant tiesia linija nuo kaktos pirmųjų plunksnelių iki jo viršūnės). Viršutinė snapo pusė neapkabina apatinės, nors ir yra šiek tiek už ją platesnė; išilgai savo kraštų ji turi eiles raginių dantukų (pieš. 54). 29

Pieš. 54. Didžiojo dančiasnapio galva.

(20) Snapo galo nagas turi ne mažiau kaip 12 mm. pločio; plunksnose vyrauja juoda arba durpinė spalva 22

— Snapo nagas neturi 12 mm. pločio. 23

22 (21) Sparnuose yra didelis baltas veidrodėlis ..... **Nuodegulė** (pusl. 42)

— Baltojo veidrodžio nėra. **Juodoji antis** (pusl. 42)

23 (21) Snapas gale laibesnis: jo plotis, matuojamas per vieną centimetrą nuo viršūnės, yra mažesnis negu jo plotis ties šnervių pryšakiniais kraštais. (pieš. 53) 24

— Snapas gale platus: jo plotis, matuojamas per 1 centimetrą nuo viršūnės, nėra mažesnis arba net didesnis, negu jo plotis ties šnervių pryšakiniais kraštais. (pieš. 51). 26

Pieš. 53. Šalminės anties snapas.

24 (23) Snapas, matuojamas tiesia linija nuo kaktos pirmųjų plunksnų iki jo viršūnės turi ne mažiau kaip 45 mm. ilgio. Jis yra raudonas arba rausvai durpinis. ..... **Šalminė antis** (pusl. 44)

— Snapas, matuojamas tiesia linija nuo kaktos pirmųjų plunksnų iki

viršūnės, turi ne daugiau kaip 35 mm. ilgio. 25

25(24) Yra baltas veidrodėlis ant sparnų. .... **Antis klykuolė** (pusl. 44)

— Ant sparnų nėra baltų veidrodėlių. ..... **Ledinė antis** (pusl. 45)

26 (23) Ant sparnų yra platus baltas veidrodėlis. 27

— Balto veidrodėlio nėra. ..... **Rudgalvė antis** (pusl. 43)

27 (26) Nugaroje, tamsiame dugne, yra švelnus raštas, sudarytas iš vingiuotų skersinių žilų bruoželių, arba nugara yra balsva su tokiu pat juodu raštu. ..... **Žiloji antis** (pusl. 42)

— Nugara juoda arba durpinė, be žilo skersinio rašto (nekalbant apie šviesesnius plunksnų kraštelius), bet gali būti labai smulkūs šviesūs taškeliai. 28

28 (27) Pakaušyj kuodukas, sudarytas iš ilgesnių plunksnų (pieš. 55). Jaunų paukščių tas kuodukas vos žymus, bet tuomet snapas savo plačiausioje vietoje yra platesnis negu pusė atstumo tarp kaktos pirmųjų plunksnų ir snapo viršūnės..... **Kuoduotoji antis** (pusl. 43)

— Nėra kuoduko. Snapas plaičausioje vietoje yra vos tik lygus arba siauresnis negu pusė atstumo tarp kaktos pirmųjų plunksnų ir jo viršūnės. ..... **Rudė** (pusl. 44)

29 (20) Snapo ilgis, matuojant tiesia linija nuo kaktos pirmųjų plunksnelių iki jo viršūnės, 26—32 mm. Sparno ilgis 170—200 mm. Kojos ir snapas pilki. ..... **Mažasis dančiasnapis** (pusl. 41)

— Snapo ilgis daugiau kaip 45 mm., sparno ilgis 220—303 mm.; snapas ir kojos raudonos. 30

30 (29) Sparno veidrodėlis yra ištisai baltas arba vien tik nežymia tamsia juostele į dvi dalis padalytas. Kūno apačia geltona arba balta. Sparno ilgis daugiau kaip 240 mm. **Didysis dančiasnapis** (pusl. 40)

— Skersai baltą sparno veidrodėlį eina juoda juostelė; kūno apačia balta; sparnas turi mažiau kaip 240 mm. ilgio (retai pasitaiko ir iki 250 mm.). ..... **Vidutinis dančiasnapis** (pusl. 41)

Šeima: Antis (Anatidae).

35. **Didysis dančiasnapis.** *Mergus merganser* L. (pieš. 54). Naminės anties didumo, ilgis 680 mm., sparnų tarpugalis 973 mm. Patinas pavasarį turi tamsiai žalią galvą su ilgu kuoduku pakaušy, iš ilgesnių plunksnų sudarytu, nugara juoda, antuodegys ir uodega pilki, didžiosios plasnojamosios plunksnos juosvos, mažosios plasnojamosios — baltos, krūtinė ir pilvas puikios geltonos spalvos su rausvu atspalviu (deja, ši spalva iškamšose greit nyksta ir visa paukščio apačia pasidaro balta), pilvo šonai išmarginti plonais skersiniais juodais bruoželiais. Snapas

ir kojos raudoni. Patelė kiek mažesnė, jos galva ruda, su tamsesniu kuodu, kūno viršutinė dalis pilka, skersai mažąsias plasnojamąsias plunksnas eina nežymus juodas bruoželis, apačia kaip patino. Jaunikliai panašūs į patelę. Gyvena Europos ir Azijos šiaurėje, bet pavasarį ir rudenį aplanko ir Lietuvą ir net dažnai pas mus žiemoja, laikydamasis praperšose. Rodos, retkarčiais peri mūsų krašte.

36. **Vidutinis dančiasnapis.** *Mergus serrator* L. Mažesnis negu didysis dančiasnapis. Patino ilgis 600 mm., patelės 540 mm. Sparnų tarpugalis patino 810 mm., patelės 790 mm. Mažesnis ir laibesnis už didžiąją antį. Patino galva pavasarį juoda su žaliu atspindžiu; pamatinė kaklo dalis rusva, juosvais taškeliais išmarginta, nugara juoda, pasturgalis pilkas, plonais skersiniais bruoželiais, šonai balti, tokiais pat vingiuotais skersiniais bruoželiais, apačia balta; didžiosios plasnojamosios plunksnos juodos, o mažosios baltos; skersai jas du juodi bruožai. Snapas ir kojos raudoni. Patelė turi rudą galvą, kūno viršutinę dalį pilkai juosvą, veidrodėlį baltą su juodu skersiniu bruožu, apačią baltą. Į patelę yra panašūs jaunikliai ir patinai vasaros metu. Kadangi jaunikliai ir patelės yra panašūs į didįjį dančiasnapį, jie sunku nuo šios rūšies atskirti. Tačiau snapas vidutinio dančiasnapio esti ilgesnis ir laibesnis, ilgesnis negu vidurinis pirštas (didžiojo dančiasnapio jis esti ne ilgesnis už vidurinį pirštą). Bendras didumas ir minėtosios juodos juostelės skersai veidrodėlį sudaro irgi svarbų požymį šiai rūšiai nustatyti. Gyvena Europos ir Azijos šiaurėje, taip pat Grenlandijoje, pas mus pasirodo retkarčiais traukimo metu, spėjama, kad kai kada ir peri.

37. **Mažasis dančiasnapis.** *Mergus albellus* (L.). Kūno ilgis 400 mm., sparnų tarpugalis 690 mm., didumu prilygsta dryžgalvės kryklės patinukui. Patinas pavasarį nepaprastai gražus: jo vyraujanti spalva yra balta, būtent, galva, kaklas, krūtinė ir pilvas yra balti; skruostuose juoda dėmė, apimanti ir akį, nuo akies eina juoda su žaliu atspindžiu juostelė, susijungdama simetriškai su kita tokia pat iš kitos pusės. Dvi skersinės juostelės kūno pirmagaly, nugaros vidurys, didžiosios plasnojamosios plunksnos, dvi išilginės juostos petyse yra juodi; veidrodėlis juodas, aprėžtas pryšaky ir užpakaly dviem baltom juostelėm; uodega ir jos dengiamosios plunksnos baltos; kūno

šonai turi dailų raštą, sudarytą iš ploniausių skersinių juodų vingiuotų bruoželių. Patelės viršugalvis ir skruostai rudi, viršus juosvas, su pilkais plunksnų kraštais, gerklė balta, kūno šonai pilki, apačia balta, sparnuose baltas veidrodėlis su pilkomis dėmėmis. Jaunikliai panašūs į patelę. Gyvena Europos šiaurės rytuose ir Azijos šiaurėje. Mūsų kraštą aplanko traukimo metu, kartais net labai apščiai.

38. **Gaga.** *Somateria molissima* (L). (pieš. 52). Patino kūno ilgis 600 mm., sparnų tarpugalis 1060 mm.; patelės ilgis 510 mm., sparnų tarpugalis 950 mm. Patinas yra didelės naminės anties didumo, patelė mažesnė. Patino viršus pavasarį yra baltas, kaklas šviesiai rausvas, toliau apačia juoda; viršugalvis juodas, mėlynu atspindžiu, pakaušis šviesiai žalias (pelėsių spalvos), plasnojamosios plunksnos juodos; veidrodėlio nėra. Žiemos metu patino galva, kaklas, pagurklis ir pečiai durpinės spalvos. Patelė visa rusva, juodais taškeliais ir skersiniais bruoželiais išmarginta. Jaunikliai panašūs į patelę. Peri šiaurės Europos jūrių pakraščiuose ir salose iki Estijos. Žiemos metu užtinkamos visoj Baltijoj; labai retai užklysta į vidurinius vandenis.

39. **Nuodegulė.** *Oidemia fusca* (L.). Kūno ilgis 550 mm., sparnų tarpugalis 960 mm. Naminės anties didumo. Senas patinas visas juodas, baltu plačiu veidrodėliu sparnuose ir balta dėmele po akimis. Snapas didesne savo dalimi oranžiniai geltonas, ant jo pamato virš šnervių aukštas juodas gumbelis. Kojos raudonos, plėvelės juodos. Patelė juosva su balsva dėme už akių; apačioje, prasimuša pilka spalva. Jaunikliai panašūs į patelę. Peri Suomijoj, Skandinavijoj, Europos šiaurėje ir Azijos šiaurės vakaruose. Žiemą, traukdama į pietus, aplanko retkarčiais Lietuvą.

40. **Juodoji antis.** *Oidemia nigra.* (L.). Mažesnė už nuodegulę, patino ilgis 465 mm., sparnų tarpugalis 840 mm., patelė mažesnė. Patinas visas juodas, jo snapas juodas su didele oranžine dėme. Snapo pamate virš šnervių gumbelis. Kojos juosvos. Patelė juosva su šviesesniais plunksnų kraštais. Peri Europos ir Azijos šiaurėje. Lietuvon labai retai užklysta.

41. **Žiloji antis.** *Nyroca marila* L. Kūno ilgis: patino 450, patelės 400 mm. Sparnų tarpugalis: patino 710, patelės 590 mm. Ši rūšis pasižymi labai plačiu švino

spalvos snapu; snapo plotis galiniame jo trečdaly yra žymiai didesnis negu pusė snapo ilgio (matuojant nuo pirmųjų kaktos plunksnų iki jo viršūnės). Patino galva, kaklas, krūtinė, uodega ir pauodegys pavasarį esti juodi; galva ir kaklas turi stiprų žalią ir raudoną metalinį atspindį; nugara ir sparnų dengiamosios plunksnos balsvos, su labai plonu raštu, iš skersinių juodų bruoželių sudarytu. Veidrodėlis baltas. Patelės galva, kaklas, krūtinė ir šonai rudi, ausies srity balta dėmė, nugara plonais žilais skersiniais bruoželiais (lyg pelenais pabarstyta); aplink snapo pamatą (kaktoje ir skruostuose) balta juostelė, pilvas baltas. Patinas vasarą panašus į patelę, bet žila spalva nugaroj ryškesnė ir aplamai spalvos tamsesnės. Jaunikliai turi šviesesnes spalvas ir žila spalva nugaroj mažai žymi. Gyvena Europos ir Azijos šiaurėje, pavasarį ir rudenį aplanko mūsų kraštą.

42. **Kuoduotoji antis.** *Nyroca fuligula.* (L.). (pieš. 55). Kūno ilgis 420 mm., sparnų tarpugalis 700 mm. Patinas pavasarį: snapas ir kojos melsvi, galva, kaklas, pagurklis, visas viršus ir pauodegys juodi; galva turi mėlyną ir raudoną metalinį atspindį; viršugalvy ilgas užpakaly kabąs kuodukas, apačia balta, veidrodėlis baltas. Patelės visos dalys, kurios patino esti juodos, yra pilkai durpinės spalvos su rusvais plunksnų kraštais, apačia balsva arba pilka, kuodukas trumpesnis, veidrodėlis baltas. Kaktoje ir skruostuose aplink snapo pamatą balsvos plunksnelės. Jauni paukščiai panašūs į pateles, bet jų kuodukai vos tik žymūs; tuomet jie esti panašūs į rudės jauniklius, nuo kurių tačiau galima juos atskirti iš platesnio snapo.

Pieš. 55. Kuoduotoji antis (patinas).

43. **Rudgalvė antis.** *Nyroca ferina.* (L.). Kūno ilgis 450 mm., sparnų tarpugalis 790 mm. Patino pavasario rūbuose galva ir kaklas ryškiai rudi, pagurklis, pamatinė kaklo dalis ir antuodegys juosvi. Sparnai, nugara, šonai, krūtinė ir pilvas balsvame dugne išraižyti plonutėliais tankiais vingiuotais ruoželiais, nuo ko iš toli susidaro pelenų spalvos įspūdis. Patelės galva, kaklas, pagurklis pilkai rusvi, šviesesniais plunksnų

kraštais, nugara pilkai durpinės spalvos, kur-ne-kur pribarstyta tokių pat kaip patino vingiuotų ruoželių, antuodegys ir uodega juosvi, krūtinė šviesi, rusvai pilka, tamsesnėmis dėmėmis išmarginta, pilvas tamsesnis. Patino vasaros rūbuose galvos ir kaklo rudumas tamsesnis, taip pat tamsesnė visa nugara, krūtinė panaši į patelių. Jaunikliai panašūs į pateles. Gyvena Europos ir Azijos šiaurėje. Pas mus dažnai peri.

44. **Antis rudė, arba baltaakė.** *Nyroca nyroca* (Güld.). Kūno ilgis 380 mm., sparnų tarpugalis 640 mm. Dryžgalvės kryklės patino didumo. Patinas mažai skiriasi nuo patelės; akys šviesios, bemaž baltos, galva, kaklas, pagurklis, iš dalies krūtinė ryškiai rudi, šonai rusvi, nugara, sparnai ir uodega durpiniai, pilvas pryšaky baltas, užpakaly juosvas, pauodegys ir veidrodėlis baltas. Patelės spalvos mažiau ryškios. Jaunikliai rudų spalvų dar neturi, o vietoje jų yra tamsiai pilka spalva su rusvu atspalviu. Gyvena vidurinėj Europoj, vakarų Azijoj ir šiaurės Afrikoj. Pas mus peri, bet nelabai apsčiai ir ne visur.

45. **Šalminė antis.** *Netta rufina* (Pall.). (pieš. 53). Kūno ilgis 550 mm., sparnų tarpugalis 900 mm. Patinas pavasarį turi šviesiai rudą galvą; viršugalvio plunksnos yra keleto centimetrų ilgio ir sudaro ant galvos lyg aukštą šalmą. Krūtinė, pilvas ir pauodegys juodi, pilvo šonai balti, nugara ir sparnai rudai pilki, sparnuose dideli balsvi veidrodėliai. Snapas ryškiai raudonas, kojos raudonos su juodomis plėvelėmis. Patelės visa viršutinė kūno dalis pilkai rusva, skruostai, krūtinė ir pilvas balsvi. Snapas ir kojos raudonai durpinės spalvos. Jaunikliai panašūs į patelę. Peri Europos pietuose, Afrikos šiaurėje ir Vidurinėje Azijoj. Retkarčiais užklysta Lietuvon.

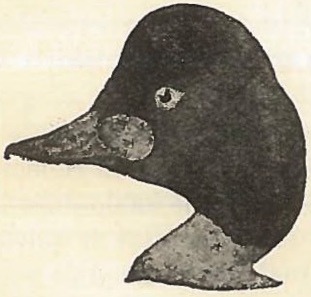

Pieš. 56. Antis klykuolė.

46. **Antis klykuolė.** *Bucephala clangula* L. (pieš. 56). Kūno ilgis 450 mm., sparnų tarpugalis 720 mm. Patino spalva pavasarį yra ši: snapas juodas, kojos geltonos, juodomis plėvelėmis, akys geltonos, galva juoda puikiu žaliu metaliniu atspindžiu, skruostuose po akimis balta dėmė. Viršugalvyj iš

ilgųjų plunksnų susidaro lyg aukštas šalmas ir per tat galva atrodo didesnė; nugara, antuodegys ir uodega juodi; juoduose sparnuose balti veidrodėliai, balta visa apačia ir balti pečiai. Patelės galva šokoladinės spalvos, viršus pilkas, sparnai juosvi su baltais veidrodėliais. Snapo gale geltona dėmė, kojos negrynai geltonos. Patinai vasarą ir jaunikliai panašūs į pateles. Gyvena Europos ir Azijos šiaurėje, pavasarį ir rudenį gausiai aplanko Lietuvą.

47. **Ledinė antis.** *Clangula hyemalis* (L.). Patino kūno ilgis apie 570 mm., (skaitant dvi vidurines uodegos plunksnas, kurios esti daugiau kaip 200 mm. ilgio), patelės 380 mm. Sparnų tarpugalis apie 740 mm. Patino vyraujanti spalva balta ir durpinė. Vasarą patino galva, kaklas, krūtinė, sparnai, nugara, antuodegys ir vidurinės uodegos plunksnos durpinės spalvos, pečiai rudi. Skruostai balsvi, krūtinės apatinė dalis, pilvas, pauodegys ir uodegos kraštutinės plunksnos baltos. Snapas juodas su skersine geltona juostele, kojos pilkos. Žiemą patino galva, kaklas gelsvai balti, pilku antspalviu; kaklo šonai durpinės spalvos, pečiai grynai balti. Patelės galva ir kaklas balti, pilkų plunksnų pribarstyti, apačia balta, nugara pilkai rusva. Jaunikliai turi viršugalvį, nugarą, sparnus ir uodegą tamsiai pilkos spalvos; kaklas ir krūtinė šviesiai pilki, pilvas baltas. Jaunų patinų pamažėli pabąla galva ir atsiranda balti pečiai, bet uodega pailgėja vėliau. Gyvena Šiaurės Ledynuotojo vandenyno pakraščiuose. Žiemos metu gausiai aplanko mūsų pajūrį ir net pasirodo krašto vidury.

48. **Šaukštasnapė antis.** *Spatula clypeata* (L.). Kūno ilgis 480 mm., sparnų tarpugalis 780 mm. Snapas didelis, išplėstas savo gale, šaukšto pavidalo. Patinai pavasarį turi galvą juosvą, puikiu metaliniu atspindžiu, pagurklį baltą, krūtinę ir pilvą rudą; sparnų dengiamosios plunksnos pilkai mėlynos spalvos, ant pečių dvi baltos juostos, veidrodėlis žalias, su baltu krašteliu iš pryšakio. Patelė ir jaunikliai palšai rudi, plunksnų vidurinės dalys tamsesnės negu kraštai, jų sparnų dengiamosios plunksnos melsvos, veidrodėlis neturi tokio žalio atspindžio kaip patinų. Gyvena Europoj, Azijoj, Amerikoje. Pas mus peri, bet pasitaiko nelabai apsčiai.

49. **Didžioji antis.** *Anas platyrhyncha (boschas)* L. (pieš. 3). Kūno ilgis apie 500 mm., sparnų tarpugalis apie

910 mm.; patinai žymiai didesni negu patelės. Patinas žiemą ir pavasarį turi žalsvą snapą, oranžines kojas, žalią galvą su metaliniu atspindžiu, mėlyną veidrodėlį, baltą juostelę skersai kaklą, tamsiai rudą pagurklį ir krūtinę, šviesiai pilką pilvą, išraižytą ploniausiais tamsiais skersiniais ruoželiais; nugara rusva, užpakaly juoda, pauodegys ir antuodegys juodi, antuodegyj kelios aukštyn užriestos plunksnos. Patelių ir jauniklių veidrodėliai tokie patys, bet snapas gelsvas arba juosvas, o visas kūnas rusvai pilkas su tamsiais plunksnų viduriniais plotais. Gyvena Europoje, Azijoje, Š. Afrikoje ir Š. Amerikoje. Yra tai naminės anties protėvis. Pas mus paprasčiausia ančių rūšis; žiemą pasitraukia į pietus, bet dalis žiemoja neužšąlančiuose vandenyse.

50. **Pilkoji antis.** *Anas strepera* L. Kūno ilgis 500 mm., sparnų tarpugalis 830 mm.; kiek mažesnė už didžiąją antį. Patinai pavasario rūbais turi pilkai rusvą galvą, išmargintą smulkiais juosvais skersiniais taškeliais ir bruoželiais, pagurklis ir kūno šonai išmarginti skersiniais juodais ruoželiais šviesiame dugne, nugara durpinės spalvos, palšais skersiniais ruoželiais; prieš veidrodėlį ryškiai rudas plotas, veidrodėlis juodas, užpakaly jo baltas plotas. Patinai rudens rūbais, patelės ir jaunikliai panašūs į didžiąją antį, bet skiriasi nuo jų veidrodėliais, kurie esti tokie patys, kaip patino. Gyvena Europoje, Azijoj ir Š. Amerikoje. Lietuvoje labai retai pasitaiko.

51. **Antis cyplė, capas.** *Anas penelope* L. Kūno ilgis apie 500 mm., sparnų tarpugalis 870 mm.; patinas pavasarį atrodo taip: galva ir kaklas rudi, viršugalvis baltas, pagurklis palšai rudas, viršutinė kūno dalis ir šonai skersai plonais skersiniais dryželiais baltame dugne; sparno veidrodėlis žalias, iš pryšakio baltas, sparnų dengiamosios plunksnos ir pilvas balti. Patelės galva išmarginta juodais taškeliais, pagurklis ir šonai rusvi arba rudai pilki, viršutinė kūno dalis pilkai durpinė su šviesiais plunksų kraštais, veidrodėlis mažai tespindis. Patinas vasarą neturi balto viršugalvio ir visa galva išmarginta juodais taškeliais, taip pat visa viršutinė kūno dalis ir šonai kaip patelės. Jaunikliai panašūs į pateles, bet visos spalvos dar pilkesnės; jų krūtinė ir pilvas balti. Peri Europos ir Azijos šiaurės kraštuose, taip pat ir Aliaskoje. Aplanko mūsų kraštą rudenį ir pavasarį dideliais pulkais. Rudenį

mėgsta laikytis plačiuose ežeruose, o pavasarį apsemtose pievose. Galimas dalykas, kad atskiros poros peri ir pas mus.

52. **Smailauodegė antis.** *Anas acuta* L. Patino ilgis 680 mm., sparnų tarpugalis 900 mm.; patelės ilgis 540 mm., sparnų tarpugalis 850 mm. Ši rūšis turi ilgą laibą kūną, labai ilgą kaklą ir ilgą smailą uodegą. Patinas pavasarį yra šių spalvų: snapas per vidurį juodas, šonais mėlynas, kojos pilkos, galva ir užpakalinė kaklo dalis kavinės spalvos, kaklas iš pryšakio, pagurklis, krūtinė ir pilvas grynai balti. Pečiai ir kūno šonai šviesiame dugne, išmarginti plonais skersiniais juodais bruoželiais, nuo pečių auga gražios ilgos ir smailos, vidury juodos baltais kraštais plunksnos. Sparnų dengiamosios plunksnos pilkos; veidrodėlis neryškus, žalsvas su violetiniu atspalviu. Patelė iš viršaus panaši į didžiąją antį, bet bendrai palšesnė (t. y. neturi rudų spalvų), jos apačia daug šviesesnė, be rudo atspalvio; veidrodėlis neryškus, mažai teblizgąs. Patinai vasarą panašūs į pateles, bet jų sparnai esti bemaž tokie pat kaip pavasarį, ir tuo jie žymiai skiriasi nuo patelių. Bendrai šią ančių rūšį bet kokiais rūbais nesunku yra atskirti nuo kitų ančių iš jų laibo ilgo kaklo, laibo kūno ir smailesnės ir ilgesnės uodegos. Peri Europos, Azijos ir Amerikos šiaurėje; mūsų kraštą aplanko gana gausiai kiekvieną pavasarį ir rudenį. Yra davinių, kad retkarčiais peri ir pas mus.

53. **Dryžgalvė kryklė.** *Anas querquedula* L. (pieš 57). Kūno ilgis 400 mm., sparnų sparnų tarpugalis 610 mm., naminio karvelio didumo. Pavasarį patino rūbų viršugalvis tamsiai durpinis, su baltais išilginiais dryželiais ant kaktos; galvos šonais per akis eina iki kaklo pradžios 2 baltos juostelės, skruostai ir kaklo pryšakinė dalis bronzinė, visa baltais pailgais taškeliais išmarginta; krūtinė palša, skersiniais juosvais dryželiais, pilvas baltas, pauodegys pribarstytas smulkių taškelių ir dryželių, kūno šonais skersiniai ryškūs juodi

Pieš. 57. Dryžgalvė kryklė (patinas).

Pieš. 58. Rudgalvė kryklė (patinas).

dryželiai, nugara durpinė, šviesiais plunksnų kraštais, sparnų dengiamosios plunksnos melsvos, nuo pečių eina keletas gražių smailių ilgų plunksnų baltais viduriais, tamsiais kraštais. Veidrodėlis žalias, neryškus, aprėžtas iš pryšakio ir iš užpakalio baltomis juostelėmis. Patelė iš viršaus savo spalva labai primena didžiąją antį, apačioje gi daug šviesesnė, gerklėje ir pilve net visai balta; veidrodėlis vos tik žymus ir, kaip ir patino, iš pryšakio ir užpakalio baltomis juostelėmis aprėžtas. Jaunikliai panašūs į pateles, bet daug tamsesni. Peri Europoje ir Azijoje; pas mus viena paprasčiausių rūšių.

54. **Rudgalvė kryklė.** *Anas crecca* L. (pieš 58). Kūno ilgis 350 mm., sparnų tarpugalis 590 mm. Už naminį karvelį mažesnė. Patinas pavasario rūbais atrodo taip: galva ir kaklo pryšakinė dalis rudos, per akis į užpakalį galvos šonais eina plačios tamsiai žalios juostos su metaliniu atspindžiu, kaklo užpakalinėje daly susidaro lyg karčiai iš ilgesnių plunksnų; šie karčiai prie pakaušio rudi, o žemai juodi, ryškiu violetiniu atspindžiu; visa nugara išrašyta skersiniais juodais ir baltais dryželiais, ant pečių abiem šonais pailga balta ir juoda dėmė, sparnai pilki, veidrodėlis puikios žalios spalvos, aukso atspindžiu; jis yra aprėžtas iš pryšakio balta, iš užpakalio juoda juostele; pauodegys juodas. Patelė savo spalva panaši į didžiosios anties patelę, bet palšesnė, apačia šviesesnė, krūtinė ir pilvas bemaž balti, veidrodėlis kaip patino. Jaunikliai panašūs į patelę, bet tamsesni. Nekalbant apie pavasario rūbus, abi kryklių rūšys labai nesunku atskirti iš didžiųjų plasnojamųjų plunksnų stiebo spalvos, kuri dryžgalvės kryklės esti balta, o rudgalvės juosva ar durpinė. Gyvena Europoje ir Azijoje, pas mus visur pasitaiko.

Šeima: Žąsis (Anseridae).

55. **Urvinė žąsis.** *Tadorna tadorna* (L.). Kūno ilgis 600 mm., sparnų tarpugalis 1100 mm. Naminės anties didumo. Senų paukščių kojos ir snapas raudoni, patinas turi snapo pamate prie kaktos aukštą gumbelį. Vyrauja balta spalva. Galva, kaklas ir pečiai juodi žaliu metaliniu atspindžiu; skersai kūno pirmagalį eina skersinė ruda juosta. Plasnojamosios plunksnos juosvos; yra didelis žaliaš veidrodėliš. Uodega balta su juodu

galu. Kitos kūno dalys baltos. Jaunikliai labai skiriasi nuo senių: visas kūnas neaiškiai rusvai pilkas, kojos ir snapas pilki, rausvu atspalviu, bet jau yra veidrodėlis sparnuose. Gyvena Europos jūrų pakraščiuose šiaurėn iki 70°, taip pat Azijoj ir šiaurinėj Afrikoj. Gana apsčiai peri Estijos pajūry. Pas mus retkarčiais pasitaiko.

56. **Pilkoji žąsis.** *Anser anser* (L.) *(ferus, cinereus)*. Kūno ilgis: patino apie 830 mm., patelės 710 mm.; sparnų tarpugalis — patino 1570, patelės 1380 mm. Naminės žąsies didumo. Snapas oranžinės spalvos be juodo; kojos šviesiai mėsinės spalvos. Viršutinė kūno dalis pilka (šviesių pelenų spalvos). Senų paukščių pilka krūtinė, juodomis dėmėmis išmarginta. Sparnų galai nesiekia uodegos galo. Gyvena vidurinėje ir šiaurinėje Europoje. Seniau perėdavo Lietuvoje, ir galimas dalykas, kad ir dabar retkarčiais peri. Yra tai naminės žąsies protėvis.

57. **Želmeninė žąsis.** *Anser fabalis (segetum)* (Lath.). ilgis apie 700 mm., sparnų tarpugalis 1600 mm. Šiek tiek už naminę žąsį mažesnė. Snapas juodas su skersine geltona juostele, kojos geltonos. Sparno pryšakinis kraštas ir sparnų apatinės dengiamosios plunksnos pilkos pelenų spalvos. Viršutinė kūno dalis pilkai durpinės spalvos. Sparnų galai išsikiša už uodegos galo. Gyvena Rusijos šiaurėje ir Laplandijoje, pro Lietuvą traukia jų daugybė rudenį ir pavasarį. Yra tai paprasčiausia pas mus rūšis.

58. **Baltakaktė žąsis.** *Anser albifrons* (Scop.). Kūno ilgis apie 630 mm., sparnų tarpugalis 1120 mm. Didelės naminės anties didumo. Snapas šviesiai oranžinės spalvos, be taškų, su baltu nagu; kojos oranžiniai geltonos, sparno pryšakinis kraštas pelenų spalvos, galva, kaklas ir visa viršutinė kūno dalis pilka. Seni paukščiai turi kaktoje baltą dėmę, snapo pamatą apkabinančią, ir juodas dėmes krūtinėje. Jaunikliai neturi nei baltos kaktos, nei juodų dėmių krūtinėje, ir jų krūtinė esti vienodai pilka. Sparnų galai siekia uodegos galą. Gyvena šiaurės Sibire ir Grenlandijoje, traukimo metu apsilanko ir pas mus.

59. **Trumpasnapė žąsis.** *Anser erythropus* (L.). Iigis apie 540 mm., sparnų tarpugalis apie 1070 mm. Naminės anties didumo. Snapas mažas, šviesiai oranžinis, su baltu nagu, kojos oranžinės. Viršus pilkas. Seni paukščiai turi kaktoje baltą dė-

mę, snapo pamatą apimančią, ir juodas dėmes pilkoje krūtinėje. Jaunų paukščių snapas būva pilksvas, paskui gelsvas. Gyvena tolimoje šiaurėje, traukdama aplanko mūsų kraštą.

60. **Paprastoji berniklė.** *Branta bernicla* (L.). Kūno ilgis 550 mm., sparnų tarpugalis 1120 mm.; naminio gaigalo didumo. Visa galva, kaklas ir uodega juodi, uodegos viršutinės ir apatinės dengiamosios plunksnos baltos; šiaip visas kūnas pilkas, nugara tamsesnė. Senų paukščių kaklo šonuose dvi baltos dėmės. Kojos ir snapas juodi. Peri tolimoje šiaurėje, bet traukimo metu jų būriai matomi ir Lietuvoje, ypač išilgai Nemuno vagos.

61. **Baltaskruostė berniklė.** *Branta leucopsis (Bchst.).* Ilgis 620 mm., sparnų tarpugalis apie 1230 mm.; naminio gaigalo didumo. Snapas ir kojos juodos, kakta ir visas veidas baltas, pakaušis, visas kaklaš, pagurklis ir uodega juodi, krūtinė ir pilvas balti. Peri tolimuose šiaurės kraštuose, bet traukimo metu aplanko ir Lietuvą.

62. **Rudkaklė berniklė.** *Branta ruficollis* (Pall.). Kūno ilgis apie 500 mm., sparnų tarpugalis 1220 mm.; naminio gaigalo didumo. Pakaušis, sprandaš, nugara, krūtinė ir uodega juodi; kaklas iš pryšakio ir pagurklis ryškiai rudi, pilvas baltas. Gyvena šiaurės Sibire, retkarčiais užklysta Lietuvon.

Šeima: Gulbės (Cygnidae).

63. **Gulbė nebylė.** *Cygnus olor* (Gm.). (pieš. 46). Kūno ilgis apie 1450 mm., sparnų tarpugalis apie 2050 mm.; senas paukštis visai baltas, snapas raudonas, jo pamate prie kaktos juodas gumbelis; plika oda aplink snapo pamatą juoda, kojos juodos. Jauni paukščiai pilksvi, juosvų snapu, pilkomis kojomis. Šios gulbės laiko kaklą sulenktą, pavidalu raidės S; tuo jos skiriasi nuo gulbės giesmininkės. Gyvena dideliuose vandenyse Skandinavijoj, Rusijos šiaurėje iki Lietuvos ir Rytprūsių. Pas mus retkarčiais peri; traukimo metu dažnai pasitaiko.

64. **Gulbė giesmininkė.** *Cygnus cygnus* (L.) *(musicus).* (pieš. 47). Kūno ilgis apie 1500 mm., sparnų tarpugalis 2260 mm. Senas paukštis visai baltas, snapo galas juodas, plika vieta ap-

link snapo pamatą geltona, kojos juodos. Jauni paukščiai esti šviesiai pilki arba balsvi, plika oda aplink snapo pamatą mėsinės spalvos. Gulbė giesmininkė laiko kalką ištiestą: tuo skiriasi nuo gulbės nebylės. Gyvena Rusijoj ir Skandinavijos šiaurėje, Š. Sibire, Naujoje Žemėje. Žiemą pasitraukia į pietus ir tuomet aplanko ir mūsų kraštą.

65. **Mažoji gulbė.** *Cygnus Bewickii* Yarr. Kūno ilgis apie 1150 mm.; sparnų tarpugalis 1900 m. m. žymiai mažesnė už gulbę giesmininkę, bet šiaip į ją panaši; gyvena ten pat. Lietuvoje retkarčiais pasitaiko traukimo metu.

10 ir 11 Šeimos: Sėjikai (Charadriidae) ir Tilvikai (Scolopacidae).

1 Pirštai sukabinti nepilna, t. y. giliai įpiauta plėvele (pieš. 59). **Avocetė** (pusl. 59)

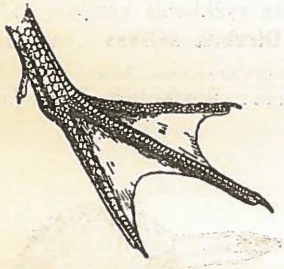

Pieš. 59. Avocetės koja.

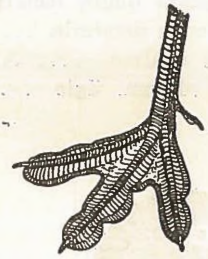

Pieš. 60. Plaukiko koja.

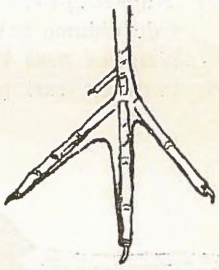

Pieš. 61. Tuliko koja.

— Plaukiamosios plėvelės nėra, bet gali būti plaukiamos skiautelės (pieš. 60) arba vien tik pirštų pamatai sukabinti nežymia plėvele (pieš. 61). 2

2 (1) Pirštai su plaukiamomis skiautelėmis (pieš. 60). ..... **Plaukikas** (pusl. 60)

— Nėra plaukiamų skiautelių. 3

3 (2) Ant galvos ilgas laibas kuodukas (pieš. 62). **Pempė** (pusl. 59)

— Nėra kuoduko. 4

4 (3) Snapas lenktas lanku (pieš. 63), per 60 mm. ilgio 5

— Snapas nelenktas, o jei ir lenktas, tai neturi 60 mm. ilgio. .. 6

5(4) Snapo ilgis 120—160 mm., o suglausto sparno 280—310 mm. **Didžioji kuolinga** (pusl. 66)

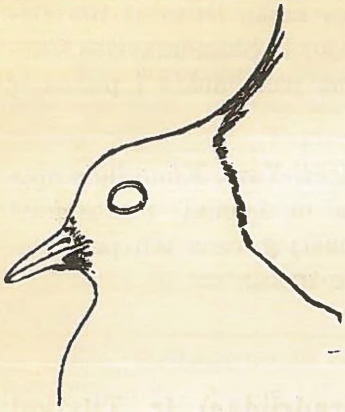

Pieš. 62. Pempė.

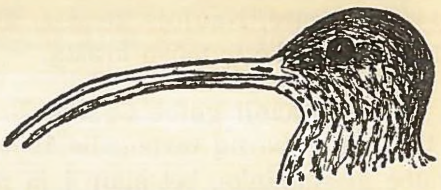

Pieš. 63. Kuolinga.

— Snapo ilgis 65—95 mm., suglausto sparno 230-270 mm. **Mažoji kuolinga** (pusl. 66)

6(4) Trūksta užpakalinio piršto. 7

— Užpakalinis pirštas yra (nors kartais jis gali būti ir labai menkas) 13

7(6) Snapas turi per 50 mm. ilgio (pieš. 64). . . **Jūrų šarka** (pusl. 56)

— Snapas neturi 50 mm. ilgio. 8

8(7) Nugaros pusė tamsiame dugne išmarginta ryškiomis kanapės grūdo didumo geltonomis dėmėmis. .... **Dirvinis sėjikas** (pusl. 57)

— Nugaros pusė kitos spalvos 9

9(8) Pastaibis turi per 70 mm. ilgio. ..... **Storkulnis** (pusl. 65)

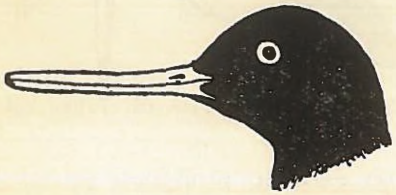

Pieš. 64. Jūrų šarka.

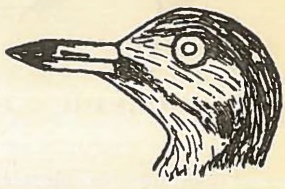

Pieš. 65. Storkulnis.

— Pastaibis turi ne daugiau kaip 40 mm. ilgio 10

10(9) Suglaustas sparnas turi per 135 mm. ilgio; kraštutinės vairuojamos plunksnos išorinė vėtyklė didesne savo dalimi tamsi. ..... **Mornėlis** (pusl. 58)

— Suglaustas sparnas neturi 135 mm. ilgio; kraštutinės uodegos plunksnos išorinė, o dažnai ir vidurinė, vėtyklė balta. 11

11(10) Kojos juodos arba beveik juodos ..... **Smiltinukas** (pusl. 60)

— Kojos šviesios 12

12 (11) Suglaustas sparnas neturi 120 mm. ilgio; plasnojamosios plunksnos visos pilkos, tik pirmosios plasnojamosios plunksnos sticbas yra baltas. ..... **Upinis kirlikas** (pusl. 58)

Pieš. 66. Upinis kirlikas.

Pieš. 67. Jūrinis kirlikas.

— Suglaustas sparnas turi per 120 mm. ilgio; skersai plasnojamąsias plunksnas eina plati balta juostelė; plasnojamųjų plunksnų stiebai savo galinėse atkarpose balti (bet pačios viršūnės tamsios). ..... **Jūrinis kirlikas** (pusl. 58)

13 (16) Suglaustas sparnas turi per 200 mm. ilgio. 14

— Suglaustas sparnas neturi 200 mm. ilgio 16

14 (13) Snapas trumpas, maždaug galvos ilgio **Jūrinis sėjikas** (pusl. 57)

— Snapas bent du sykiu ilgesnis negu galva (pieš. 68). 15

15 (14) Vairuojamosios plunksnos balsvos su juodais galais (pieš. 69) ....

Paprastasis griciukas (pusl. 66)

— Vairuojamosios plunksnos skersiniais šviesiais ir tamsiais ruoželiais (pieš. 70)

Laplandijos griciukas (pusl 66)

16 (13) Išorinis ir vidurinis pirštas savo pamate surišti plėvele (pieš 61). .. 17

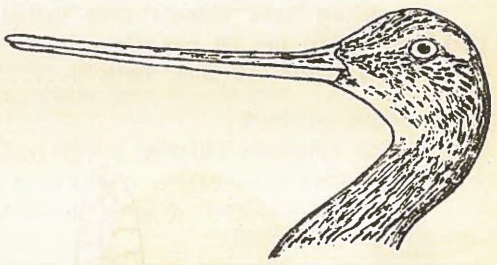

Pieš. 68. Paprastas griciukas.

— Nėra plėvelės tarp šių dviejų pirštų (pieš. 71). 25

17 (16) Suglausti sparnai toli nesiekia uodegos galo (maždaug per 20 mm.) suglaustas sparnas neturi 120 mm. ilgio. ...

Krantinis tilvikas (pusl. 65)

— Suglausti sparnai savo galais siekia arba net praneša uodegos galą arba jei ir nesiekia, tai daug mažiau, negu dviem centimetrais; suglaustas sparnas turi per 120 mm. ilgio. 18

18 (17) Pirmosios plasnojamosios plunksnos stiebas durpinės spalvos ne šviesesnis arba ne daug šviesesnis už savo vėtyklę .....

Brastinis tilvikas (pusl. 65)

— Pirmosios plasnojamosios plunksnos stiebas bent savo vidurinėje da-

lyje baltas arba balsvas, žymiai šviesesnis už savo vėtyklę. 19

19 (18) Užpakalinis pirštas visai sunykęs (rudimentarinis), žymiai trumpesnis negu vidurinio piršto nagas; snapas maždaug galvos ilgio. **Jūrinis sėjikas** (pusl. 57)

Pieš. 69. Paprasto griciuko vairuojamoji plunksna.

Pieš. 70. Laplandijos griciuko vairuojamoji plunksna.

Pieš. 71. Plačiasnapio bėgiko koja.

— Užpakalinis pirštas kartu su nagu žymiai ilgesnis negu vidurinio piršto nagas; snapas ilgesnis negu galva. 20

20 (19) Kraštutinė vairuojamoji plunksna vienodai pilka (retkarčiais su tamsiom, bet niekuomet ne baltom skersinėm juostelėm) (pieš. 72). **Gaidukas** (pusl. 62)

— Kraštutinė vairuojamoji plunksna baltais ir tamsiais skersiniais ruoželiais arba didesne savo dalimi balta (pieš. 73, 74). 21

21 (20) Snapas turi per 50 mm. ilgio 22

— Snapas neturi 50 mm. ilgio. 23

Pieš. 72. Gaiduko vairuojamoji plunksna.

Pieš. 73. Raudonkojo tuliko vairuojamoji plunksna.

Pieš. 74. Kūdrinio tilviko vairuojamoji plunksna.

22 (21) Kojos raudonos; kraštutinė vairuojamoji plunksna skersai rainuota abiejose vėtyklėse. ..... **Tamsusis tilvikas** (pusl. 64)

— Kojos žalsvos; kraštutinė vairuojamoji plunksna vidurinėje vėtyklėje balta, nerainuota. ..... **Žaliakojis tulikas** (pusl. 64)

23 (21) Snapas neturi 35 mm. ilgio, o sparnas neturi 135 mm. ilgio .... **Tikutis** (pusl. 65)

— Snapas turi per 35 mm. ilgio, o sparnas ne mažiau kaip 135 mm. ilgio 24

24(23) Vairuojamosios plunksnos baltais ir tamsiais skersiniais ruoželiais (pieš. 73); kojos raudonos. ..... **Raudonkojis tulikas** (pusl. 63)

— Kraštutinės vairuojamosios plunksnos išorinės vėtyklės kraštas tamsus, o vidurinė vėtyklė balta su keliais tamsiais taškais, bet niekuomet nebūna skersai rainuota (pieš. 74). .....
Kūdrinis tilvikas (pusl. 64)

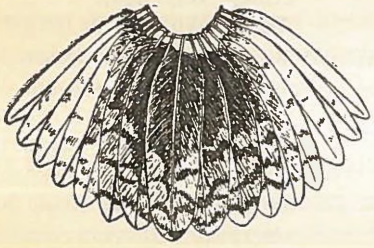

Pieš. 75. Dubelto uodega.

Pieš. 76. Perkūno oželio uodega.

25 (16) Snapas turi per 50 mm. ilgio. 26

— Snapas neturi 50 mm. ilgio. 28

26 (25) Sparnas turi per 170 mm. ilgio. ..... **Slanka** (pusl. 68)

— Sparnas neturi 170 mm. ilgio. 27

27 (26) Kraštutinė vairuojamoji plunksna didesne savo dalimi balta (pieš. 75); snapo ilgis 58—63 mm. (rečiau ilgesnis). .....
Dubeltas (pusl. 67)

— Kraštutinė vairuojamoji plunksna rusva (pieš. 76) su juodais skersiniais bruožais; snapo ilgis 65—70 mm. .....
Perkūno oželis (pusl. 64)

28 (25) Nugaros plunksnos turi ryškų metalinį atspindį; antros plasnojamosios plunksnos stiebas savo vidurinėje ir galinėje dalyje durpinės spalvos, ne šviesesnės kaip jo vėtyklė. .....
Oželis nykštukas (pusl. 67)

— Nugaros plunksnos neturi metalinio atspindžio; antros plasnojamosios plunksnos stiebas savo vidurinėje ir galinėje dalyje visai baltas arba balsvas, bent daug šviesesnis negu šios plunksnos vėtyklė. 29

29 (28) Sparnas turi per 145 mm. ilgio. 30

— Sparnas neturi 145 mm. ilgio. 31

30 (29) Snapas per 30 mm. ilgio. ..... **Islandijos bėgikas** (pusl. 61)

— Snapas neturi 30 mm. ilgio. ..... **Akmenė** (pusl. 56)

31 (29) Uodegos viršutinės dengiamosios plunksnos baltai ir tamsiai skersai rainuotos arba grynai baltos; snapas gan žymiai žemyn užlenktas.
Riestasnapis bėgikas (pusl. 61)

— Uodegos viršutinės dengiamosios plunknsos juodos arba durpinės spalvos rudais arba pilkais kraštais; snapas tiesus arba labai nežymiai lenktas. 32

32 (31) Snapas neturi 20 mm. ilgio. 33
— Snapas turi ne mažiau kaip 25 mm. ilgio. 34
33 (32) Kraštutinė vairuojamoji plunksna visai pilka ar bent jos išorinė vėtyklė yra pilka. ..... **Bėgikas mažutis** (pusl. 62)
— Kraštutinė vairuojamoji plunksna visai balta ar vos tik pilkai suteršta (savo išorinėje vėtyklėje). ..... **Temminko bėgikas** (pusl. 62)

Pieš. 77. Plokščiasnapis bėgikas.

34 (32) Vidujinės mažosios plasnojamosios plunksnos didesne dalimi baltos; nuo šnervės pradedant išilgai snapą tęsiasi gili vagelė; siekdama daugiau negu iki snapo pusės (pieš. 78). ..... **Juodkrūtis bėgikas** (pusl. 61)

Pieš. 78. Juodkrūtis bėgikas.

— Vidujinės mažosios plasnojamosios plunksnos ne baltos; nuo šnervės tęsiasi trumpa vagelė, nesiekianti snapo ilgio pusės. (pieš. 77). ..... **Plokščiasnapis bėgikas** (pusl. 60)

Šeima: Sėjikai (Charadriidae).

66. **Jūrų šarka.** *Haematopus ostralegus* L. (pieš.64). Kūno ilgis 400 mm., sparnų tarpugalis 800 mm., karvelio didumo. Viršutinė kūno dalis juoda nežymiu metaliniu atspindžiu nugaroje; galva, kaklas, pagurklis, uodegos galas, didžiųjų plasnojamųjų plunksnų galai juodi; krūtinė, pilvas, pauodegys, uodegos pamatas, mažos plasnojamos plunksnos ir jų dengiamosios baltos. Snapas ir kojos raudonos. Jauni paukščiai vietoje juodos spalvos turi durpinę, be to, jų kojos ir snapo raudonumas ne toks ryškus. Gyvena visos Europos pajūry, taip pat Azijos, Juodosios ir Kaspijos jūrų pakraščiuose. Pasitaiko ir mūsų pajūry ir daug rečiau Nemuno pakraščiuose.

67. **Akmenė.** *Arenaria interpres* (L.). Kūno ilgis 200 mm., sparnų tarpugalis 470 mm,. strazdo giesmininko didumo. Pavasarį patino kakta balta, toliau galva rudai balta ir juodai išmarginta, kaklas užpakaly baltas. Nuo snapo pamato per akį eina juodoji juostelė, susiliejanti su juodu pagurkliu. Tar-

pupetis ir sparnų dengiamosios plunksnos rudos su juodais plunksnų viduriais; apačia ir nugaros apatinė dalis baltos; uodegos dengiamosios plunksnos pryšaky juodos, toliau į užpakalį baltos. Patelė turi juosvą nugarą šviesesnėmis dėmėmis išmargintą, be to, ant galvos mažiau baltos spalvos. Seni paukščiai rudenį į jauniklius panašūs: jų visas viršus pilkai juosvas, baltais šviesesniais plunksnų kraštais išmargintas, pagurklis juosvas baltais plunksnų krašteliais, apačia balta. Gyvena Europos, Azijos ir Šiaurės Afrikos pajūry ir labai retai patenka sausumos gilumon. Pas mus pastebėta Nerijoje.

68. **Jūrinis sėjikas.** *Squatarola squatarola* (L). Kūno ilgis 300 mm., sparnų tarpugalis 610 mm. Paprasto sėjiko didumo. Seni paukščiai pavasarį ir vasarą atrodo taip: viršugalvis pilkas, kakta, antakiai, plati juosta kaklo ir krūtinės šonuose, sparnų apatinės dengiamosios plunksnos, pilvas ir uodegos apatinės dengiamosios plunksnos balti; skruostai, kaklo pryšakis ir krūtinė juoda; kūno viršutinė dalis pilka, juodai ir baltai išmarginta. Plasnojamosios plunksnos juodos su skersai einančia balta plačia juosta. Seni paukščiai rudens rūbais ir jaunikliai turi visą viršutinę kūno dalį kartu su galva juodai geltonai ir baltai išmargintą, uodega sudaryta iš baltų plunksnų su skersinėmis juodomis juostelėmis ir geltonu atspalviu baltose dalyse; gerklė ir krūtinė pilka su tamsesniais išilginiais dryželiais, pilvas balsvas, pauodegys baltas. Šiuose rūbuose jie yra labai panašūs į paprastą sėjiką, tačiau nesunku juos atskirti iš stipresnio snapo ir baltos juostos skersai plasnojamąsias plunksnas. Peri tolimoje šiaurėje, rudenį atskrenda mūsų kraštan. Tuomet neretai galima jų matyti, ypač Palangos pajūry, be to, kai kada jie įsimaišo į paprastų sėjikų būrius ir laikosi su jais laukuose.

69. **Dirvinis sėjikas, Vingiras.** *Charadrius apricarius L. (pluvialis).* Kūno ilgis 260 mm., sparnu tarpugalis 570 mm. Senų patinų viršugalvis ir visa viršutinė kūno dalis juosva, tankiai išmarginta ryškiais geltonais taškeliais: kakta, einanti juosta virš akies ir kaklo šonuose balta: skruostai, gerklė, krūtinė ir pilvas balti. Patelė skiriasi tuo, kad vietoje juodos spalvos apačioje yra balta, be to, pagurklis ir krūtinė yra pilki. Jauni paukščiai panašūs į patelę, bet spalvos ne tokios ryškios. Ką tik pasirodę pas mus sėjikai (vadinas, rugpiūčio mėn.) dar turi

anksčiau aprašytus rūbus, bet netrukus jie nusišeria ir įsigyja tokios spalvos, kaip jaunikliai. Peri Europos ir Vakarų Sibiro siaurėje, taip pat Grenlandijoje. Rudenį, traukdami į pietus, jie gausiai aplanko mūsų kraštą, sustodami net keliems mėnesiams. Tuomet galima matyti didžiausius jų būrius laukuose ir pievose. Daug rečiau galima jų sutikti pavasarį. Lietuvos šiaurėje, pav., Šiaulių ir Rokiškio apskrityje, peri, bet labai nedidelis kiekis.

70. **Mornėlis.** *Charadrius morinellus* L. Kūno ilgis 220 mm., sparnų tarpugalis 460 mm., juodojo strazdo didumo. Patino galva pavasarį esti juosva su dviem plačiais baltais antakiais, balsvu smakru ir šviesesniais skruostais, visas viršus pilkas su rudais plunksnų krašteliais, plasnojamosios plunksnos pilkos, vairuojamosios irgi pilkos, bet trys kraštutinės turi baltus galus. Skersai pagurklį balta juostelė, apribota viršuje ir apačioje juodais kraštais; krūtinė ruda, pilvo vidurys juodas. Patelės juodas pilvo plotas mažesnis ir juodi skersinės baltos juostelės kraštai vos žymūs. Jauniklių gerklė balta, kaklas iš pryšakio ir pagurklis pilkas, krūtinė ir pilvas balti. Panašiai atrodo ir seniai rudens rūbuose. Gyvena Europos ir Sibiro šiaurėje. Aplanko mūsų kraštą rudenį ir pavasarį, prisilaikydamos tokių pat vietų, kaip sėjikai.

71. **Jūrinis kirlikas.** *Charadrius hiaticula.* L. (pieš. 67). Kūno ilgis 200 mm., sparnų tarpugalis 410 mm., už vieversį ne daug didesnis. Labai panašus į upinį kirliką, skiriasi didesniu ūgiu, geltonomis kojomis ir kiek storesniu savo pamate geltonu snapu, o ypač balta juostele skersai sparną. Gyvena Europos ir Sibiro pajūry. Pas mus dažniausiai galima jų užtikti traukimo metu, ypač Palangos ir Klaipėdos pajūry, arba Nemuno pakraščiuose. Peri pas mus, bet mažas skaičius.

72. **Upinis kirlikas.** *Charadrius dubius* Scop. (pieš. 66). Kūno ilgis 165 mm., sparnų tarpugalis 350 mm., dirvinio vieversio didumo. Senų paukščių kakta, gerklė, krūtinė ir pilvas balti; skersai viršugalvį, o taip pat nuo snapo pamato per akis eina juodos juostelės, taip pat juoda juostelė eina skersai pagurklį, užeidama net ant nugaros; pakaušis, visa nugara, sparnai ir uodegos didesnė dalis pilki, uodegos galas juosvas; gerklė balta; nuo jos prasideda balta apikaklė, kuri apkabina kaklą; krūtinė, pilvas ir pauodegys balti. Snapas juodas, kojos pilkos, vokai gel-

toni. Jauni paukščiai skiriasi nuo senių tuo, kad visos viršutinės kūno dalies plunksnos turi šviesius kraštelius, o be to, juostelė per pagurklį nėra juoda, bet pilka. Gyvena Europoje iki 65° ir Vidurinėje Azijoje iki Japonijos. Pas mus labai paprastas paukščiukas, gyvena upių ir ežerų pakraščiuose ir smiltingose upių salose, bet kartais pasirenka atitolusius nuo vandens smiltynus. Turi charakteringą balsą (nuo kurio ir gavo savo vardą), girdimą dieną ir naktį.

73. **Pempė** arba **knyvė**. (pieš. 62). *Vanellus vanellus* (L). Kūno ilgis 320 mm., sparnų tarpugalis 740 mm. Viršugalvis juosvas su ilgu užriestu kuoduku, gerklė, pagurklis, sparnai, uodegos galas juodi, skruostai balsvi, likusi viršutinė kūno dalis pilkai žalsva su gražiu žaliu ir violetiniu metaliniu atspindžiu; pauodegys ir antuodegys rudi. Snapas juosvas, kojos raudonos. Patelė skiriasi trumpesniu kuoduku ir balsvomis plunksnomis, primaišytomis prie juodos dėmės ant gerklės ir pagurklio, be to, turi šviesesnį viršugalvį. Jauniklių visos spalvos dar mažiau ryškios. Gyvena Vidurinėje Europoje iki 62°, Sibire iki Japonijos. Pas mus visur paprasta.

74. **Storkulnis**. *Burhinus oedicnemus*. (L). (pieš. 65). Kūno ilgis 410 mm., sparnų tarpugalis 820 m., naminio karvelio didumo, bet laibesnių ir ilgesnių galūnių. Visa viršutinė kūno dalis rusva pailgomis juodomis dėmėmis. Skruostai, gerklė, pilvas ir blauzdos balti, kaklas, pagurklis, krūtinė palši pailgais dryželiais. Skersai sparnus eina balta juosta su juodu užpakaliniu kraštu. Plasnojamosios plunksnos juodos, uodega balsva juodu galu. Snapo pamatas ir kojos geltonos. Akys labai didelės, geltonos. Gyvena vidurinėje ir pietinėje Europoje ir šiaurinės Afrikos plačiuose smiltynuose. Pas mus labai retas.

Šeima: Tilvikai (Scolopacidae).

75. **Avocetė**. *Recurvirostra avosetta*. (L). (pieš. 59 ir 79). Kūno ilgis 400—450 mm., sparnų tarpugalis 710—750 mm., karvelio ulduko didumo, bet labai ilgomis kojomis ir kaklu. Viršugalvis, sprandas, pečiai, plati juosta per sparno vidurį ir didelės plasnojamosios plunksnos — juodi; visos ki-

tos kūno dalys baltos. Jauni paukščiai juodose vietose turi rudo atspalvio, o baltose — pilko. Snapas juodas, kojos pilkos. Gyvena jūrų pakraščiuose vidurinėje ir pietinėje Europoje, Azijoje ir Š. Afrikoje. Kelius kartus nušautas Estijos pajūry ir pastebėtas Nerijoje.

Pieš. 79. Avocetė

76. **Plaukikas.** *Phalaropus lobatus.* (L). (pieš. 60).Kūno ilgis 200 mm., sparnų tarpugalis 320 mm., dirvinio vieversio didumo. Pavasario rūbuose šis paukštis turi viršugalvį, sprandą ir visą nugarą tamsiai pilką (šiferio spalvos), pečių plunksnų kraštai rudi; gerklė, krūtinė ir pilvas balti, o skersai pagurklį eina ryškiai ruda juosta. Jaunikliai neturi tos rudos juostos. Rudens plunksnose vyrauja šviesiai pilka ir balta spalva be rudumo. Gyvena tolimoje šiaurėje. Turi labai savotiškus papročius: ieško maisto jūros bangų veikimo srityje taip, kad užeinanti banga pakelia savimi arti krašto bėgantį paukštelį, ir jis randa sau grobį jos viršūnėje. Traukimo metu, ypač rudenį, aplanko mūsų pajūrį.

77. **Smiltinukas.** *Crocethia alba.* (Pall.) Kūno ilgis 190 mm., sparnų tarpugalis 370 mm., dirvinio vieversio didumo. Seni paukščiai vasaros metu atrodo taip: viršugalvis, sprandas ir tarpupetis palšai rudi, juosvais taškeliais išmarginti; visos likusios viršutinės kūno dalies kiekviena plunksna juosva su rudu kraštu ir baltu taškeliu gale, skruostai ir kaklas balsvi, vietomis rusvu atspalviu; krūtinė ir pilvas balti. Rudenį visa viršutinė kūno dalis pasidaro pilka, šiek tiek pailgais plonais bruoželiais išmarginta; skruostai ir visa apačia balta. Jauniklių viršugalvis balsvas, vidury juodai išmargintas, tarpupetis pilkas, nugara juoda, baltų dėmių pribarstyta, apačia balta. Peri tolimoje šiaurėje, traukimo metu pasirodo pas mus, ypač pajūry.

78. **Plokščiasnapis bėgikas.** *Limicola falcinellus.* (Pont.). (pieš. 77). Kūno ilgis 150 mm., sparnų tarpugalis 320 mm., naminio žvirblio didumo. Viršutinė kūno dalis juosva su rudais plunksnų kraštais, apačia balta pilkais taškeliais ant kaklo ir

baltais antakiais. Uodegoje vidurinės vairuojamosios plunksnos pačios ilgiausios, ir tuo būdu uodega atrodo dviejose vietose iškirpta.

79. **Islandijos bėgikas.** *Calidris canutus.* (L). Kūno ilgis 250 mm., sparnų tarpugalis 500 mm., amalinio strazdo didumo. Viršutinė kūno dalis juosva, rudai išmarginta, apačia ryškiai ruda. Rudens rūbuose viršus šviesiai pilkas su šviesesniais plunksnų kraštais, apačia balta pilkais šonais. Peri tolimoje šiaurėje, bet pasirodo mūsų pajūry traukimo metu, ypač rudenį. Pirmieji paukščiai, pasirodę dar rugpiūčio mėnesį, turi rudą apatinę kūno dalį, vėliau ji pasidaro balta.

80. **Juodkrūtis bėgikas.** *Calidris alpina.* (L). (pieš. 78). Kūno ilgis 200 mm., sparnų tarpugalis 360 mm., dirvinio vieversio didumo. Seni paukščiai pavasarį turi viršutinę kūno dalį juosvą su plačiais rudais kraštais, antuodegys tamsus, skersai plasnojamąsias plunksnas eina balta juostelė. Kaklas, pagurklis ir pilvas balti su tankiomis pailgomis juodomis dėmėmis; ant krūtinės didelė juoda dėmė skydo pavidalo, per ją tačiau daugely vietų persišviečia baltos plunksnos. Ši rūšis yra daloma į dvi formas: viena kiek didesnė su aiškiu juodu skydu krūtinėje ir su snapu per 33 mm. ilgio; ši forma vadinama *Calidris alpina alpina* (L.). Kita forma mažesnė, turi daug baltos spalvos krūtinės skyde ir trumpesnį snapą (iki 33 mm.). Ji yra vadinama *Calidris alpina schinzi.* (Brehm). Pirmoji forma peri Laplandijoje, Suomijos, Rusijos ir Sibiro šiaurėje, bet traukimo metu aplanko Lietuvą; antroji forma, nors retai, peri ir pas mus.

81. **Riestasnapis bėgikas.** *Calidris ferruginea* (Brünn.). Kūno ilgis 200 mm., sparnų tarpugalis 380 mm., dirvinio vieversio didumo. Pavasario rūbuose viršutinė kūno dalis yra juosvai, rudai ir palšai marga, visa apačia ryškiai ruda, antuodegys baltas. Seniai rudens rūbuose ir jaunikliai turi visą apačią baltą. Peri tolimoje šiaurėje ir aplanko mūsų kraštą traukimo metu, bet dažniausiai galima jų matyti rudenį. Pirmieji paukščiai, pasirodę dar liepos mėnesį, turi rudą apačią; paskui galima užtikti juos jau rudens rūbuose, t. y. su balta apačia. Neretai pasitaiko visame mūsų pajūry, o taip pat didesnių upių pakraščiuose.

82. **Bėgikas-mažutis.** *Calidris minuta.* (Leis.). Kūno ilgis 140 mm., sparnų tarpugalis 300 mm., naminio žvirblio didumo. Viršutinė kūno dalis juosva, rudais ir baltais kraštais, antuodegys tamsus; uodegoje vidurinės ir kraštutinės vairuojamosios plunksnos ilgesnės negu kitos, per tat uodega yra dviejose vietose iškirpta; jos yra pilkos spalvos, bet kraštutinė gali turėti balsvą vidujinę vėtyklę. Apačia balta, pagurklis ir kaklo šonai pilkai rusvi. Seni paukščiai žiemos rūbais ir jaunikliai iš viršaus pilkesni. Gyvena Europos ir Azijos tolimoje šiaurėje, traukimo metu aplanko mūsų kraštą. Kartu su kitais bėgikais pasitaiko jūros ir upių pakraščiuos; labai nebailūs.

83. **Temminko bėgikas.** *Calidris temmincki.* (Leis.). Kūno ilgis apie 140 mm., sparnų tarpugalis 270—280 mm., naminio žvirblio didumo. Viršus tamsiai pilkas, rudai ir juosvai dėmėtas, apačia balta, pagurklis ir kaklas pilkai rusvi. Seni paukščiai rudens rūbais ir jaunikliai yra pilkesni viršutinėje kūno daly. Nepaisant didelio panašumo su bėgiku - mažučiu, nesunku jis atskirti nuo pastarojo iš baltų kraštutinių uodegos plunksnų, iš pilkesnės spalvos (primenančios krantinį tilviką) viršutinės kūno dalies, iš to, kad uodegos vidurinės plunksnos yra pačios ilgiausios, o kitos eina trumpyn į kraštą (tuo būdu uodega yra kylio pavidalo) ir, pagalios, iš to, kad Temminko bėgiko pastaibis yra lygus viduriniam pirštui su nagu ir kad jo plikoji kojos dalis viršum kulno yra labai trumpa (bėgiko mažučio pastaibis yra žymiai ilgesnis, negu vidurinis pirštas su nagu, ir plikoji kojos dalis viršum kulno yra nemažiau kaip 1 cm. ilgio). Gyvena Laplandijoje, Skandinavijos ir Rusijos šiaurėje. Traukimo metu kartu su kitais bėgikais aplanko mūsų kraštą, pasitaikydamas jūros ir k. t. vandenų pakraščiuose.

84. **Gaidukas, Gudgaidis Papūtėlis.** *Philomachus pugnax.* (L). Kūno ilgis patino 280 mm., patelės 200 mm., sparnų tarpugalis patino 580 mm., patelės 460 mm. Patinas yra maždaug karvelio purplelio didumo, o patelė prilygsta smilginiam strazdui. Yra didelio skirtumo tarp patinų pavasarį ir rudenį. Pavasarį patinas turi du kuoduku ant galvos, kurie gali būti keliami ir glaudžiami, be to, ant kaklo turi platų skydą, iš ilgų plunksnų sudarytą. Šis skydas gali taip pat atsilošti ir prisiglausti. Skruostuose daugybė geltonų, pilkų arba mels-

vų plikų karpelių. Kuodeliai ir skydas esti įvairiausių spalvų: dažniausia tačiau esti jie rudos spalvos, juodos žaliu arba mėlynu atspindžiu arba baltos, bet dažnai ši pagrindinė spalva esti visaip išmarginta ir paįvairinta, o, be to, esti šviesesnė arba tamsesnė taip, kad, turint prieš akis dvidešimtį patinų, sunku rasti du vienodu. Ant nugaros patinai pavasarį taip pat turi savotiškų ilgų įvairių spalvų blizgančių plunksnų. Krūtinė ir pilvas taip pat gali būti įvairių spalvų. Kojos geltonos, oranžinės, kartais pilkos. Patelė žymiai mažesnė. Jos viršutinė kūno dalis juosva, šviesiais plunksnų kraštais išmarginta, gerklė ir pilvas balsvi, pagurklis palšai pilkas, krūtinė šviesesnė; be to, pagurklis dažnai esti juosvomis plunksnelėmis išmargintas. Pavasarį tarp atskirų patelių galima pastebėti spalvų įvairumą, tačiau toli gražu ne tokių ryškių, kaip patinų. Birželio mėn. pabaigoj patinai netenka savo papuošalų ir pasidaro panašūs į pateles, bet neturi tamsių plunksnelių pagurkly, kaip patelės pavasarį. Gyvena vidurinėje ir šiaurinėje Europoje ir Azijoje, pas mus gan apsčiai randamas plačiose balose, ypač šlapiose ganyklose. Veisimosi metu turi jie paprotį susirinkti tam tikrose vietose ir kautis tarp savęs. Tose kovose dalyvauja tik patinai; jie tuomet stoja į savotiškas pozas, kurios primena besikaujančius gaidžius (dėl to jie ir gavo tokį vardą).

85. **Raudonkojis tulikas.** *Tringa (Totanus) totanus.* (L.). (pieš.61, 73 ir 80). Kūno ilgis 270mm., sparnų tarpugalis 480 mm., juodojo strazdo didumo. Viršutinė kūno dalis pilka, juosvomis dėmėmis išmarginta, kaklas iš pryšakio ir krūtinė balti su juosvomis dėmelėmis ir bruoželiais, pilvas baltas, jo šonai skersiniais juosvais bruožais, antuodegys baltas. Kojos geltonai raudonos (oranžinės), snapas pamate raudonas, juodu galu, jo ilgis 40—45 mm. Gyvena Europoje ir Azijoje. Pas mus neretai randamas klampiose balose, turi skardų melodišką balsą, skambantį panašiai taip: tuli-tuli-tuli... Nesunku jį iš toli pažinti iš balso, o ypač iš baltos juostos ant sparnų.

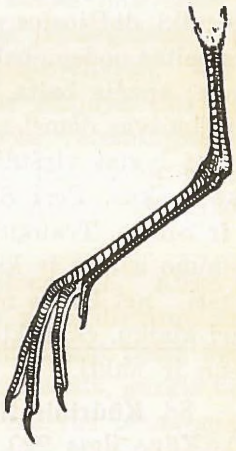

Pieš. 80. Raudonkojo tuliko koja.

86. **Tamsusis tilvikas.** *Tringa erythropus (Pall.) (fusca).* Kūno ilgis 300 mm., sparnų tarpugalis 540 mm. Karvelio purplelio didumo. Pavasarį senų paukščių kūnas esti juosvas (šiferio arba suodžių spalvos), bet viršutinė kūno dalis išmarginta balsvomis dėmelėmis, o apačioje tik siauri plunksnų krašteliai esti balsvi, antuodegys baltas, snapo pamatas ir kojos tamsiai raudoni. Jaunų paukščių viršutinė kūno dalis šviesesnė, apačia balsva, tankiais skersiniais pilkais ruoželiais išmarginta. Žiemos rūbuose nugara pilka su šviesiai plunksnų kraštais, apačia bemaž visai balta, bet šonuose ir pauodegy lieka skersinių tamsių bruoželių. Peri šiaurės Skandinavijoje, Laplandijoje, šiaurės Rusijoje ir Sibire. Traukimo metu pasirodo pas mus plačiose balose ir didelių upių pakraščiuose. Jo balsas labai charakteringas, skamba panašiai kaip „tiūvik". Iš to balso nesunku jį iš tolo pažinti.

87. **Žaliakojis tulikas.** *Tringa nebularia.* (Günn). Kūno ilgis 350 mm., sparnų tarpugalis 550 mm., maždaug karvelio purplelio didumo. Galva, sprandas ir tarpupetis juosvi, balsvais plunksnų kraštais išmarginti, nugara ir sparnų dengiamosiosios plunksnos baltos juodais išilginiais bruožais, sparnai pilki, didžiosios plasnojamosios plunksnos juosvos, antuodegys baltas uodega balta, smulkiomis skersinėmis dėmėmis išmarginta; apačia balta, tik kaklas ir pagurklis turi išilgines ryškias juosvas dėmeles. Jauni paukščiai skiriasi tuo, kad jų margumas lygiai viršutinėje, lygiai ir apatinėje kūno dalyje ne toks ryškus. Peri Skandinavijoje, Suomijoje, Rusijos šiaurėje ir Sibire. Traukimo metu apsčiai randamas Lietuvoje, ypač Nemuno salose ir krantuose. Rudenį atskrenda pas mus labai anksti, net liepos mėnesį, ir palieka iki spalio mėn. pabaigos. Turi klaikų, charakteringą balsą, dažnai girdimą ant Nemuno, dieną ir naktį.

88. **Kūdrinis tilvikas.** *Tringa stagnatilis.* (Bchst.). (pieš. 74). Kūno ilgis 220 mm., sparnų tarpugalis 410 mm., strazdo giesmininko didumo. Ryškiai skiriasi nuo kitų rūšių snapo plonumu ir labai laibomis aukštomis kojomis. Pavasario rūbuose atrodo šiaip: viršutinė kūno dalis pilka, šiek tiek rusvu atspalviu, išmarginta juodomis dėmelėmis, sparno dengiamosios plunksnos pilkos, didžiosios plasnojamosios beveik juodos,

uodegos plunksnos balsvos, antuodegys baltas, skersai rainuotas; apačia balta, krūtinė ir kaklas juodomis dėmelėmis išmarginti. Rudens rūbuose visas viršus vienodai pilkas. Gyvena Europos pietuose, Azijos vidury ir vakaruose. Pastebėtas Lenkijoje ir Rytprūsiuose, galima tikėtis sutikti jį ir Lietuvoje.

89. **Brastinis tilvikas.** *Tringa ochropus.* L. Kūno ilgis 230 mm., sparnų tarpugalis 450 mm., strazdo giesmininko didumo. Viršutinė kūno dalis juosva žalsvu atspindžiu, smulkiais balsvais taškeliais; pagurklis pilkais taškeliais išmargintas, antuodegys baltas, apatinis sparnų paviršius beveik juodas, uodega iki pusės grynai balta, toliau plačiomis skersinėmis juostomis, snapas juodas, kojos žalsvos. Jauniklių viršutinė kūno dalis pilkesnė ir neturi žalsvo atspindžio. Gyvena Europoje ir Azijoje. Pas mus pasitaiko dažniausia miškų balose arba miškinių upelių pakraščiais, ypač brastose. Turi melodišką, skardų balsą, toli girdimą.

90. **Tikutis.** *Tringa glareola.* L. Kūno ilgis 210 mm., sparnų tarpugalis 390 mm., kuoduoto vieversio didumo. Viršutinė kūno dalis pilka, balsvomis ir juosvomis dėmėmis, kaklas ir pagurklis pailgomis tamsiomis dėmėmis išmarginti, krūtinė, pilvas ir antuodegys balti; pauodegys baltas juosvomis ir baltomis skersinėmis juostomis ir dėmėmis išmargintas. Ta ypatybe nesunku atskirti tikutį nuo brastinio tilviko, kurio pauodegys visai baltas. Gyvena Europoje ir Azijoje. Pas mus labai paprastas miškų samanuotuose raistuose, retomis pušelėmis apaugusiuose. Dažnai galima jų matyti pušelių viršūnėse tupint ir giedant gražią, nors ir nesudėtingą melodišką giesmelę.

91. **Krantinis tilvikas.** *Tringa hypoleucos.* L. Kūno ilgis 170—210 mm., sparnų tarpugalis 330 mm., dirvinio vieversio didumo. Visa viršutinė kūno dalis pilka, ant pečių švelniais tamsesniais vingiuotais skersiniais bruoželiais, gerklė balta švelniais pailgais bruoželiais, pagurklis balsvas tamsesniais šonais, krūtinė ir pilvas balti. Skersai plasnojamąsias plunksnas eina balta juostelė, iš ko šią rūšį skrendant net iš tolo nesunku pažinti. Kraštutinės uodegos plunksnos baltos skersinėmis dėmėmis, o vidurinės tos pačios spalvos kaip ir antuodegys. Gyvena visame rytų pusrutuly. Pas mus labai paprastas upių ir ežerų krantuose.

92. **Paprastasis griciukas.** *Limosa limosa.* (L). (pieš. 68, 69). Kūno ilgis 420—450 mm., sparnų tarpugalis 760 mm., naminio karvelio didumo, bet labai ilgomis kojomis, kaklu ir snapu (snapas 90—110 mm. ilgio). Pavasarį senų paukščių viršugalvis ir sprandas rusvas pailgais juodais bruoželiais, skruostai, kaklas ir pagurklis rudi, viršutinė kūno dalis pilkai rusva su juodais plunksnų viduriais, sparnai pilki, didžiosios plasnojamosios plunksnos juosvos, apačia balta skersiniais juosvais bruožais krūtinėje ir pilvo šonuose; uodega balta su plačia juoda juosta gale. Patelė daug didesnė už patiną ir žymiai pilkesnė. Jaunikliai ir seni paukščiai taip pat žymiai pilkesni. Gyvena šiaurinėje Europos pusėje ir Azijoje. Pas mus dažnai pasitaiko didesnėse balose. Turi savotišką balsą, panašų kiek į greit kartojamą: gricu-gricu... Nebailūs, ypač prie lizdo puola žmogų, panašiai kaip pempės.

93. **Laplandijos griciukas.** *Limosa lapponica.* (L). (pieš. 70). Kūno ilgis 350—380 mm., sparnų tarpugalis apie 660 mm., karvelio purplelio didumo, bet labai ilgu snapu ir kojomis. Savo spalva panašus į paprastą griciuką, bet mažesnis ir visa apatinė kūno dalis gražios rudos spalvos. Patelė, o ypač jaunikliai, neturi ryškios rudos spalvos. Apsčiai randamas šiaurės Norvegijoj, Laplandijoje, šiaurės Rusijoje ir šiaurės-vakarų Sibire. Traukos metu pasitaiko mūsų pajūry.

94. **Didžioji kuolinga, Žiurlys, Kujokas.** *Numenius arquata* (L). (pieš. 63). Kūno ilgis 550 mm., sparnų tarpugalis 1010 mm., už varną didesnis ir turi žymiai ilgesnį kaklą, snapą ir kojas. Visa viršutinė kūno dalis palša, pailgomis juosvomis dėmėmis išmarginta; ant sparnų palšoji spalva pereina į balsvą, uodega baltai ir juosvai rainuota, didžiosios plasnojamosios plunksnos beveik juodos, gerklė beveik balta, pagurklis palšas, pailgomis dėmėmis išmargintas, krūtinė ir pilvas balti pailgais juosvais bruoželiais. Jauniklių visa apačia esti tamsesnė ir tamsumas taisyklingesnis. Gyvena Europoje ir Azijoje iki Baikalo. Pas mus peri plačiose balose.

95. **Mažoji kuolinga.** *Numenius phaeopus.* (L). Kūno ilgis 430 mm., sparnų tarpugalis 680 mm., didelio naminio karvelio didumo. Skiriasi nuo didžiosios kuolingos mažesnu ūgiu, trumpesniu, bet stipriau sulenktu snapu ir tamsesnėmis spal-

vomis. Peri Grenlandijoje, šiaurės Norvegijoje, šiaurės Suomijoje, šiaurės Rusijoje ir Sibiro šiaurės - vakarų daly. Traukimo metu pasitaiko ir pas mus.

96. **Dubeltas.** *Capella media.* (Lath.). (pieš. 75). Kūno ilgis 280 mm., sparnų tarpugalis 480 mm. Už slanką žymiai mažesnis (karvelio purplelio didumo). Išilgai viršugalvio eina dvi juodos juostos, o tarp jų palša juostelė; visa kūno viršutinė dalis juodomis, palšomis ir baltomis dėmėmis ir skersinėmis vingiuotomis juostelėmis išmarginta. Pagurklis ir krūtinė palša sparų pavidalo juosvomis dėmėmis, pilvas baltas skersiniais juodais bruožais šonuose. Charakteringa yra uodega: joje kraštutinės vairuojamosios plunksnos yra bemaž ištisai baltos, iš ko dubeltą nesunku atskirti nuo perkūno oželio. Gyvena Europoje ir vakarų Azijoj. Pas mus seniau perėdavo daugely balų, dabar virsta jau retu paukščiu.

Pieš. 81. Oželio nykštuko galva.

Pieš. 82. Perkūno oželio galva.

97. **Perkūno oželis.** *Capella gallinago.* (L.). (pieš. 76 ir 82). Kūno ilgis 280 mm., sparnų tarpugalis 440 mm., juodojo strazdo didumo. Išilgai galvą eina dvi tamsios juostos, o tarp jų palša juostelė, tarpupetis, nugara ir antuodegys išmarginti juodomis, palšomis, baltomis ir rudomis dėmelėmis ir skersiniais vingiuotais bruožais; sparnai panašūs, bet juose vyrauja juosvoji spalva; gerklė ir pagurklis rusvai palši neryškiu tamsiu margumu, pilvas grynai baltas, skersiniais juodais bruožais šonuose; tuo jis skiriasi nuo dubelto. Gyvena Europoje ir Azijos šiaurėje. Pas mus labai paprastas balose; dažnai girdimas jo balsas, kurį galima palyginti su skiemenimis: tikut-tikut-tikut...., be to, sudaro jis balsą, panašų į ėriuko bliovimą.

98. **Oželis nykštukas.** *Lymnocryptes minimus.* (Brünn.). (pieš. 81). Kūno ilgis 190 mm., sparnų tarpugalis 370 mm., kuoduoto vieversio didumo. Snapas apie 40 mm. ilgio, pastaibis 22—25 mm. Savo spalva truputį panašus į perkūno oželį, bet ryškiai skiriasi tuo, kad viršugalvio vidurys esti juodas,

o ne palšas, tarpupety keturios rusvos išilginės juostos; be to, viršutinė kūno dalis turi ryškų metalinį atspindį; uodegos plunksnos juosvos, rudai apribotos. Gyvena Skandinavijoje, Suomijoje, Rusijos šiaurėje ir Sibire. Traukimo metu dažnai užtinkamas Lietuvoje, ypač rudenį lieka pas mus ilgai. Spėjama, kad retkarčiais palieka perėti.

99. **Slanka.** *Scolopax rusticola.* (L) (pieš. 83). Kūno ilgis 360 mm., sparnų tarpugalis 640 mm., naminio karvelio didumo. Kakta pilka, per viršugalvį skersai eina dvi juodos juostos, visoje viršutinėje daly vyrauja rudoji spalva, bet ji yra išmarginta juodomis ir balsvomis dėmėmis ir vingiuotais skersiniais bruoželiais; apatinė kūno dalis balsva, skersiniais juosvais vingiuotais bruoželiais, antuodegys ryškiai rudas. Snapo ilgis 70—80 mm., pastaibio — iki 40 mm. Akys didelės, tamsios. Gyvena Europos ir Azijos šiaurėje. Pas mus traukimo metu apsčiai pasirodo rudenį ir pavasarį, apsistoja šlapiuose miškuose. Dalis jų palieka pas mus perėti.

Pieš. 83. Slankos koja.

12. Šeima: Einiai (Otididae.)

1. Sparnas turi mažiau kaip 280 mm., pastaibis turi mažiau kaip 70 mm. ilgio ..... **Mažasis einis arba strėpėtas.** (pusl. 68)
— Sparnas turi 500—650 mm., pastaibis per 90 mm. ilgio ..... **Didysis einis.** (pusl. 69)

100. **Mažasis einis,** arba **strėpėtas.** *Otis tetrax.* (L). Kūno ilgis: patino apie 470 mm., patelės apie 430 mm.; sparnų tarpugalis: patino 920, patelės 800 mm. Patinas yra vidutinio gaidžio, o patelė vištos didumo. Patino viršutinė kūno dalis palša plonais skersiniais vingiuotais ruoželiais; plasnojamosios plunksnos baltos, tik turi didelius juosvus galus, ir artimiausios joms dengiamosios plunksnos taip pat baltos; apatinė kūno dalis balta, gerklė tamsiai pilka, žemiau dvi baltos apikaklės, perskirtos juoda juostele; ši juostelė sudaro kakle juodus karčius; antroji balta juostelė apribota iš apačios juodu kraštu, atskiriančiu ją nuo baltos kūno apačios. Uodega balta, smulkiai

išmarginta. Patelė turi gerklę balsvą; toliau kaklas palšas, juodai išmargintas. Jaunikliai panašūs į patelę. Gyvena Ukrainoje, Turkijoje, Vengrijoje ir kituose Europos, šiaurės Afrikos ir Azijos pietų vakarų kraštuose. Pavieni egzemplioriai užklysta net į Baltijos kraštus.

101. **Didysis einis.** *Otis tarda.* L. Patino kūno ilgis 1000 mm., patelės 800 mm.; patino sparnų tarpugalis 2240, patelės 1700 mm. Didelio kalakuto didumo. Senas patinas sveria vidutiniškai per 11 kg., patelė apie 6 kg. Patino galva ir kaklas šviesiai pilki, po žandais randama apie 100 mm. ilgio ūsai, iš laibų, bet standžių plunksnelių sudaryti. Viršutinė kūno dalis ruda skersiniais juodais bruoželiais; kraštutinės sparno dengiamosios plunksnos šviesiai pilkos, visa apačia balta, didžiosios plasnojamosios plunksnos juodos, uodega dalinai balta. Patelė žymiai mažesnė, neturi ūsų, bet šiaip į patiną panaši. Į ją panašūs jaunikliai. Gyvena Europos pietuose ir centre, vidurinėje Azijoje ir šiaurės Afrikoje. Retkarčiais pasirodo Baltijos kraštuose.

13. Šeima: Gervės (Gruidae).

102. **Gervė.** *Megalornis grus.* (L.). Patino kūno ilgis apie 1400 mm., sparnų tarpugalis 2400 mm., patelė kiek mažesnė. Kurkės patelės didumo, bet žymiai ilgesniu kaklu, kojomis ir sparnais. Sveria 5—8 kg. Viršugalvis pilkas, raudonas, vien tik juodais šeriais apšepęs; kakta, veido pryšakinė dalis ir kaklo pryšakis juodi; kaklo šonai viršutinėje daly balti; šiaip visas kūnas pilkas (pelenų spalvos), plasnojamosios plunksnos juodos; pečių plunksnos labai ilgos ir garbanuotos, pridengia uodegą ir sudaro žymų papuošalą. Snapas žalsvas, kojos juodos. Jauniklių spalvos rudesnės ir viršugalvis pridengtas tankiais šeriais. Gyvena Europoje, pas mus peri.

14. Šeima: Vandeninės vištos (Rallidae).

1 Pirštai savo šonuose yra aprūpinti iškarpytomis odos skiautelėmis (pieš. 84). Sparno ilgis per 200 mm. .... **Laukys** (pusl. 72)

— Pirštai turi paprastą išvaizdą: jie neturi odos skiautelių (pieš. 85). Sparno ilgis ne daugiau kaip 180 mm. 2

2 (1) Sparno ilgis per 125 mm. 3
— Sparnas neturi 125 mm. ilgio 4

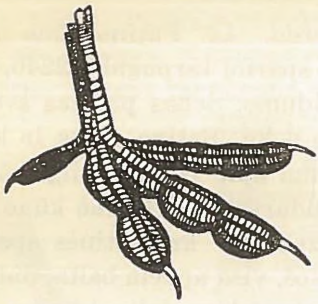

Pieš. 84. Laukio koja.

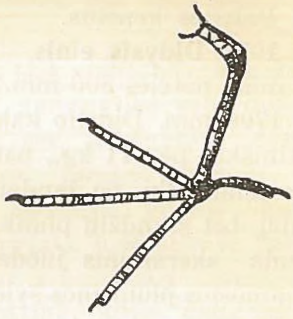

Pieš. 85. Švigždos koja.

3 (2) Vidujinis pirštas turi per 45 mm. ilgio, nugara vienspalvė žalsvai pilka arba žalsvai durpinė, kojos žalios ..... **Nendrinė vištelė** (pusl. 72)
— Vidurinis pirštas su nagu neturi 45 mm. ilgio; nugara dvispalvė, būtent ruda juodomis pailgomis dėmėmis, kojos balsvos arba mėsinės spalvos ..... **Griežlė** (pusl. 71)

4 (2) Snapas turi 33—45 mm. ilgio (pieš. 86) **Ilgasnapė vištelė** (pusl. 70)
— Snapas neturi 25 mm. ilgio 5

5 (4) Kaklo šonai ir dalinai pagurklis išmarginti daugybe smulkių baltų taškelių ..... **Švigžda** (pusl. 71)
— Kaklo šonai melsvai pilki, be baltų taškelių, arba balti .. **Plovinė vištelė** (pusl. 71)

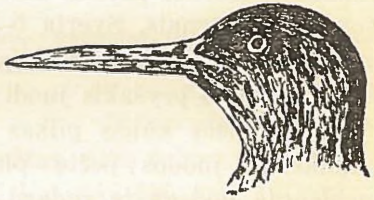

Pieš. 86. Ilgasnapė vištelė.

103. Ilgasnapė vištelė.

Rallus aquaticus. L. (pieš. 86).

Kūno ilgis 270 mm., sparnų tarpugalis 390 mm., griežlės didumo. Viršutinė kūno dalis žalsvai rusva, visa išmarginta juosvais plunksnų viduriais; skruostai, pagurklis ir krūtinė pilki (švyno spalvos), pilvas rusvas, kūno šonai juosvi baltomis skersinėmis juostelėmis, plasnojamosios plunksnos tamsiai žalsvos; snapas pamate raudonas su durpine viršūne, kojos šviesiai žalsvos. Tarp abiejų lyčių nėra skirtumo. Jauni paukš-

čiai pryšakinėje kūno daly, vietoje pilkos spalvos, turi rusvų spalvų ir ant snapo neturi raudonos spalvos. Pūkuoti jaunikliai juodi ir turi balsvų dėmių ausų srityje. Gyvena Europos ir Azijos šiaurėje. Pas mus gan reta; turi keistą balsą, kurį galima palyginti su skiemenimi „džyy"..., ilgai ištartu. Šį balsą ji parodo po šūvio arba šiaip triukšmui įkyvus. Veda neprieinamose klampiose vietose, pav., ežerų bei tvenkinių plovuose.

104. **Griežlė.** *Crex crex.* (L). Kūno ilgis 240 mm., sparnų tarpugalis 420 mm., karvelio purplelio didumo. Viršutinė kūno dalis pilkai ruda, juodomis pailgomis dėmėmis išmarginta. Sparnai rudi, gerklė balta, patino pagurklis pilkas, patelės rusvai pilkas, kūno šonais rudi skersiniai bruožai; pilvas ir pauodegys balsvi. Pūkuoti jaunikliai juodi, bet kaip ir nublukę, snapas juosvas. Gyvena Europoje ir Azijoje iki Jenisejaus. Pas mus paprasta laukuose ir pievose, žinoma savo balsu, dėl kurio ir gavo vardą.

105. **Švigžda.** *Porzana porzana.* (L). Kūno ilgis 210 mm., sparnų tarpugalis 370 mm., už griežlę mažesnė. Viršugalvis ir šiaip viršutinė kūno dalis žalsva, išmarginta baltais taškeliais ir pailgomis juodomis dėmėmis. Senų paukščių antakiai, gerklė ir krūtinė pilki (pelenų spalvos). Kaklo šonai, dalinai pryšakis ir pagurklis pribarstyti smulkių baltų taškelių (šiuo požymiu nesunku atskirti švigždą nuo sekančios rūšies), pilvas balsvas, kūno šonai tamsūs, išraižyti skersinėmis baltomis juostelėmis; snapas gelsvas, su raudonu pamatu; kojos gelsvai žalios. Jaunikliai skiriasi nuo senių tuo, kad vietoje pilkos spalvos kakle ir krūtinėje turi pilkai rusvą spalvą. Seniai rudens rūbais panašūs į jauniklius. Pūkuoti jaunikliai juodi, jų sparnai juodi su mėsinės spalvos pamatu ir raudona dėme prie kaktos. Gyvena Europoje, Azijos vidury ir šiaurėje. Pas mus apsčiai pasitaiko visose balose, ežerų ir tvenkinių pakraščiuose, kur tik augmenija yra užtektinai gausi. Turi charakteringą balsą, dažnai naktimis girdimą; tai trumpas švilpimas, kelius sykius iš eilės kartojamas.

106. **Plovinė vištelė.** *Porzana parva.* (Scop.). Kūno ilgis 180 mm., sparnų tarpugalis 290 mm., dirvinio vieversio didumo arba šiek tiek didesnė. Viršugalvis žalsvai pilkas, nugara ir sparnų dengiamosios plunksnos žalsvai rudos su didelėmis juodomis pailgomis dėmėmis, kurios vietomis susilieja, sudary-

damos didesnius juodus plotus; patino visa apačia yra gražios melsvai pilkos spalvos; pilvas ir pauodegys šiek tiek baltai išmarginti; patelės apačia balta rudu atspalviu, ypač šonuose. Jaunikliai panašūs į patelę, bet jų apačia tamsiais plunksnų kraštais suteršta. Pūkuoti jaunikliai visai juodi gana ryškiu metaliniu atspindžiu, snapas balsvas. Gyvena Europoje, išskyrus tolimiausią šiaurę, ir Azijos vakaruose. Pas mus mažai žinoma, nes gyvena neprieinamuose klampynuose, ypač ežerų ir tvenkinių plovuose; be to, ji sunkiai iškeliama. Jos balsas labai įvairus: panašiai, kaip ir nendrinė vištelė, rėkia ji: kruu..., o, be to, turi kitą balsą, primenantį vištą, kuomet ji šaukia viščiukus prie lesalo.

107. **Nendrinė vištelė.** *Gallinula chloropus.* (L). Kūno ilgis 290 mm., sparnų tarpugalis 540 mm., karvelio ulduko didumo. Senų paukščių snapo pamatinė dalis raudona, viršutinė geltona, nuo snapo pamato ant kaktos užeina plika raudona plokštelė, kojos žalios; galva, kaklas, krūtinė tamsiai pilki (šiferio spalvos), pilvas šviesesnis, šiek tiek baltai išmargintas, kūno šonuose baltos dėmės, pauodegys baltas; sparnai, nugara ir uodega žalsvai durpinės spalvos. Jaunikliai turi žalsvą snapą; kaktos plokštelė ne labai žymi; visa apačia rudai balsva, viršus žalsvai pilkas su rudu antspalviu. Pūkuoti jaunikliai juodi, ant galvos prasimuša raudona spalva; jų snapas gelsvas, su rausvu pamatu. Gyvena Europoje, Azijoje ir Afrikoje. Pas mus paprasta ežeruose, tvenkiniuose ir klampiose balose.

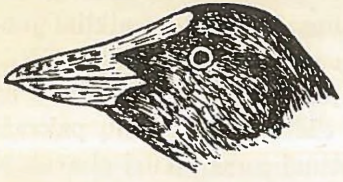

Pieš. 87. Laukys.

108. **Laukys, vaštaka, cinorius.** *Fulica atra.* L., (pieš. 84 ir 87). Kūno ilgis 390 mm., sparnų tarpugalis 730 mm., nedidelės naminės vištos didumo. Senas paukštis turi ant kaktos storą, baltą, pliką odos plokštelę, nuo snapo pamato einančią. Visas kūnas tamsiai pilkas (šiferio spalvos), galva ir visas viršus tamsesnis negu apačia; snapas baltas, kojos melsvai pilkos. Jaunikliai turi balsvą gerklę ir pagurklį ir kaktos plokštelę daug mažesnę. Gyvena Europoje, Azijoje ir šiaurės Afrikoje. Pas mus paprastas ežeruose ir tvenkiniuose.

15. Šeima: Ibisai (Ibididae).

1. Snapas tiesus, plokščias, gale išplėstas mentės pavidalu (pieš. 88). **Girnovė** (pusl. 73)

— Snapas lenktas dalgio pavidalu, aukštesnis negu platus (panašiai pieš 63). ..... **Raudonasis ibisas** (pusl. 73)

109. **Girnovė.** *Platalea leucorodia* L. (pieš. 88). Kūno ilgis 770 mm., sparnų tarpugalis apie 1330 mm., už pilkąją gensę mažesnis. Visas baltas, dideliu geltonu kuodu; kaklo pamatas rusvas; snapas apie 70 mm. ilgio juodas su gelsvu galu, kojos juodos. Jaunikliai neturi nei geltonos spalvos, nei kuodo, o, be to, pirmosios plasnojamosios plunksnos yra juosvos. Gyvena Europos ir Azijos vidury ir pietuose. Vieną sykį buvo nušautas Klaipėdos krašte; šiaip Lietuvoje nepastebėtas, bet galėtų pasirodyti.

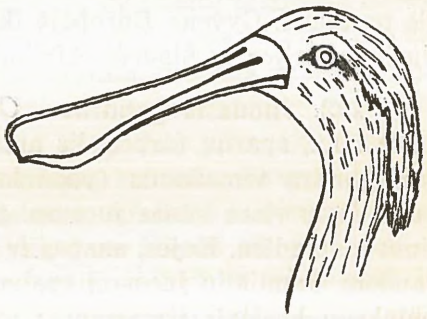

Pieš. 88. Girnovė.

110. **Raudonasis ibisas.** *Plegadis falcinellus* (L.). Kūno ilgis 550—600 mm., sparnų tarpugalis apie 970 mm., neskaitant galūnių ir kaklo, jis yra karvelio keršulio didumo. Senų paukščių galva, kaklas, nugara ir visa apačia tamsiai durpiniai raudona, sparnai ir jų dengiamosios plunksnos ir uodega tamsiai žali ryškiu violetiniu, raudonu ir bronziniu metalo atspindžiu; snapas tamsiai želsvas su durpiniu galu, plikos vietos prie snapo pamato žalios, kojos durpiniai žalios. Jaunų paukščių galva ir kaklas juosvi su šviesiais plunksnų kraštais, krūtinė ir pilvas tamsiai pilki su silpnu metaliniu atspindžiu; viršutinė kūno dalis tamsiai žalia su metaliniu atspindžiu. Gyvena Europos ir Azijos pietuose, Afrikoje, Australijoje, Suvienytų Valstybių rytų daly. Retkarčiais užklysta į Baltijos pakraštį; Lietuvoje buvo nušautas vienas egzempliorius Nemuno pakrašty ties Gelgaudiškiu.

16. Šeima: Gandrai (Ciconiidae).

1. Visos plunksnos, išskyrus sparnus, baltos **Baltasis gandras** (pusl. 74)
— Visos plunksnos, išskyrus krūtinę ir pilvą, juosvos ..... **Juodasis gandras** (pusl. 74)

111. **Baltasis gandras, gužutis, busilas.** *Ciconia ciconia* (L.). Kūno ilgis 1000 mm., sparnų tarpugalis 2000 mm. Visas baltas, plasnojamosios plunksnos ir nedidelis plotas plikos odos aplink akis juodi. Kojos ir snapas raudoni. Jauniklių kojos ir snapas, išskrendant iš lizdo, esti juodi, bet netrukus jie parausta. Gyvena Europoje iki Šiaurės 60°, rytuose iki Vidurinės Azijos ir Šiaurės Afrikoje. Pas mus visur paprastas.

112. **Juodasis gandras.** *Ciconia nigra.* (L.). Kūno ilgis 1000 mm., sparnų tarpugalis apie 1860 mm., ne daug už baltąjį gandrą temažesnis (ypač laibesnis). Krūtinė ir pilvas balti, šiaip visas kūnas juosvas, gražiu žaliu ir raudonu metaliniu atspindžiu. Kojos, snapas ir plika oda aplink akis tamsiai raudoni. Jauniklių juosvoji spalva yra šviesesnė, be to, palšais plunksnų kraštais išmarginta; metalinis atspindis ne ryškus. Gyvena Europoje, siekdamas šiaurėje Švedijos pietus, Vidurinėje Azijoje iki Kinijos. Pas mus pasitaiko didesniuose miškuose, bet kasmet jų skaičius mažėja.

17. Šeima: Garniai (Ardeidae).

Visas baltas 2
— Įvairių spalvų 3

Pieš. 89. Purpurinio garnio nagas.

2 (1) Sparnas turi per 300 mm., o pastaibis per 140 mm. ilgio ..... **Didysis baltasis garnys** (pusl. 77)
— Sparnas neturi 300 mm. ilgio, o pastaibis neturi 120 mm. ilgio ..... **Mažasis baltasis garnys** (pusl. 77)

3 (1) Snapas virš 90 mm. ilgio 4
— Snapas neturi 80 mm. ilgio 5

4 (3) Sparnas turi ne mažiau kaip 410 mm. ilgio; sprandas baltas arba pilkas. ..... **Pilkasis garnys** (pusl. 76)
— Sparnas turi ne daugiau kaip 400 mm. ilgio, sprandas juodas arba rudas. ..... **Purpurinis garnys** (pusl. 76)

5(3) Suglausto sparno ilgis per 240 mm. 6
— Suglaustas sparnas neturi 240 mm. ilgio **Mažasis baublys** (pusl. 76)
6(5) Vidurinis pirštas su nagu turi per 100 mm. ilgio; užpakalinio piršto nagas turi ne mažiau kaip 30 mm. ilgio .... **Didysis baublys** (pusl. 75)
— Vidurinis pirštas su nagu neturi 100 mm., užpakalinio piršto nagas neturi 25 mm. ilgio ..... **Naktikovas** (pusl. 75)

113. **Naktikovas** *Nycticorax nycticorax* (L.). Kūno ilgis apie 500 mm., sparnų tarpugalis apie 1070 mm., varnos didumo. Senų paukščių viršugalvis, tarpupetė ir nugara juodi, stipriu žaliu metaliniu atspindžiu, apačia balta, sparnai pilkos perlinės spalvos, ant galvos kuodelis iš trijų ilgų baltų plunksnų iki dvidešimties centimetrų ilgio. Jaunikliai pirmais metais turi visą viršutinę kūno dalį juosvą, išmargintą rudomis dėmėmis, apačią balsvą arba palšą tamsiomis dėmėmis. Nusišėrę jaunikliai jau turi juodą galvą, viršutinę kūno dalį pilką, bet rusvu atspindžiu ir tuoj atsiranda trumpas kuodelis. Gyvena Europos pietuose, Azijos vidury ir pietuose, Afrikoje ir Šiaurės Amerikoje. Lietuvoje didelė retenybė, nes žinomi tik pavieniai egzemplioriai iš Nemuno deltos. Spėjama, kad jie ten ir peri.

114. **Didysis baublys, ukas, upuoklis** *Botaurus stellaris* (L.). Kūno ilgis 600—700 mm., sparnų tarpugalis apie 1080 mm. Jo plunksnos labai purios ir pasišiaušusios, per tat atrodo daug didesnis; tikrai gi savo liemeniu nėra už kranklį didesnis. Bendroji kūno spalva gelsvai arba palšai ruda, durpinėnis, juodomis ir rudomis dėmėmis išmarginta; viršugalvis juodas, skruostuose tamsios juostos, einančios po akimis; kaklo plunksnos pryšaky ir šonuose labai ilgos, o užpakaly labai retos ir menkos, taip kad persišviečia plika oda. Snapas iš viršaus šviesiai durpinis, pamate žalias, kojos gelsvai geltonos, stambios, labai ilgais pirštais ir dideliais nagais; akys geltonos. Gyvena Europoje, Azijoje ir Šiaurės Afrikoje; mūsų ežeruose ir didesnėse balose gana paprastas, turi savotišką, toli girdimą balsą, kurį galima sulyginti su buliaus baubimu. Be to, turi kitą balsą, girdimą dažniausia vakare jam skrendant; jis skamba maždaug: koo.

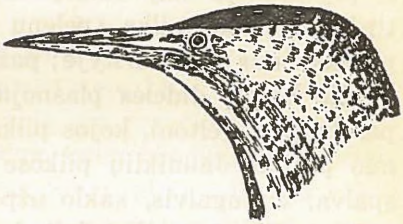

Pieš. 90. Baublys.

115. **Mažasis baublys.** *Ixobrychus minutus* (L.). Kūno ilgis 320—380 mm., sparnų tarpugalis apie 530 mm. Dėliai ilgų purių plunksnų atrodo jis didesnis, bet iš tikrųjų karvelio purplelio didumo. Seno patino viršugalvis ir nugara, uodega ir plasnojamosios plunksnos juodos; kitos kūno dalys rusvai geltonos, kai kur su pilku violetiniu atspalviu; snapas geltonas, kojos žalsvos, akys geltonos. Patelė vietoje juodos spalvos turi durpinę spalvą, o jos apačia rusva. Jauniklių viršutinės kūno dalies plunksnos durpinės su rudais kraštais, apačia rusva, tamsesnėmis pailgomis dėmėmis išmarginta. Gyvena Europoje į šiaurę iki 60°, Azijos vakaruose Afrikos šiaurėje. Pas mus ne retai randamas nendrėmis ir švendrais apaugusiuose ežeruose ir tvenkiniuose.

116. **Pilkasis garnys, govaras, genšė.** *Ardea cinerea* L. Kūno ilgis iki 910 mm., sparnų tarpugalis 1570 mm., savo liemeniu prilygsta nedideliam naminiam gaidžiui. Senų paukščių galva balta su plačiomis juodomis juostelėmis nuo akies iki pakaušio, kur jos susieina; nuo čia kyla ilgas kuodukas, iš kelių laibų juodų plunksnelių sudarytas; kaklas baltas perliniu atspalviu, pagurkly barzda, iš ilgų laibų plunksnų sudaryta; kaklo pryšakinėje daly eina juodų plunksnelių grandinėlė. Viršutinė kūno dalis pilka (pelenų spalvos) su ilgomis palaidomis plunksnomis pečių srityje; pažastyse gražios juodos plunksnos, apačia balta; didelės plasnojamosios plunksnos juosvos. Snapas ir akys geltoni, kojos pilkai juosvos. Patelė mažai skiriasi nuo patino. Jauniklių pilkose plunksnose prasimuša rusvoji spalva, viršugalvis, kaklo užpakalis ir jo šonai pilki, krūtinė pilkšva; likusi apatinė dalis balta, snapas durpinės spalvos žaliu atspalviu. Gyvena Europoje ir Azijoje iki 60° ir Afrikoje. Pas mus prie vandenų gana paprastas paukštis, peri miškuose, kolonijomis po kelius arba iki kelių dešimčių porų.

117. **Purpurinis garnys.** *Ardea purpurea* L. Kūno ilgis 750 mm., sparnų tarpugalis 1450 mm., žymiai mažesnis už pilkąjį garnį. Senų paukščių viršugalvis ir sprandas juodi, ant galvos kuodukas, gulįs ant sprando, sudarytas iš kelių pailgų plunksnų; skruostai ir kaklo šonai rudi, kaklo pryšakis palšas, kaklo pryšakiu ir šonais tęsiasi po juodą grandinėlę, pagurkly barzda sudaryta iš ilgų palaidų plunksnų palšos spalvos su rudomis ir juodomis dėmėmis. Visa apačia tamsiai ru-

dos (bemaž purpurinės) spalvos, vietomis su juodomis dėmėmis; viršutinė kūno dalis pilka, vietomis su rusvu atspalviu, ilgosios pečių plunksnos laibos ir palaidos, balsvos, rudos ir juodos spalvos; snapas ir plikoji oda snapo pamate geltoni, akys oranžinės. Patelė skiriasi nuo patino mažesniu kuoduku, pečių plunksnomis ir barzda; be to, ne taip ryškiomis spalvomis. Jauniklių galva juosvai rusva, trumpu kuoduku, viršus rudas, apačia palša. Gyvena Europos pietuose, Azijos pietų vakaruose, Afrikoje ir Madagaskare. Pasitaiko Lenkijoje ir Baltgudijoje (Pinsko balose). Lietuvoje nepastebėta, bet galėtų čia pasirodyti.

118. **Didysis baltasis garnys.** *Egretta alba.* L. Kūno ilgis 1000 mm., sparnų tarpugalis 1800 mm. Laibesnis negu pilkasis garnys. Visas baltas kaip sniegas, be kuodo, snapas žalsvai geltonas, tamsiu galu, plikoji oda prieš akis žalsva, kojos juosvos; pagurkly kaba ilgesnės laibos plunksnos; nuo pečių eina labai švelnios palaidom vėtyklėm, net už uodegą ilgesnės plunksnos, ypatingai ryškios pas patinus. Peri Europos ir Azijos pietuose, Naujoje Gvinėjoje, Australijoje ir Afrikoje. Kartais užklysta į šiaurės kraštus; pas mus kelis kartus pastebėtas.

119. **Mažasis baltasis garnys.** *Egretta garzetta* (L.). Kūno ilgis 500—600 mm., sparnų tarpugalis apie 1400 mm., nekreipiant dėmesio į ilgas galūnes ir kaklą, jis yra didelio naminio karvelio didumo. Visas baltas su ilgu, laibu kuoduku, iš dviejų plunksnų sudarytų; kojos ir snapas juodi, plika oda ties akimis žalsva. Pagurkly grupė ilgų plunksnų sudaro barzdos panašumą; nuo pečių auga švelnios, ilgos, palaidomis vėtyklėmis, savo galuose aukštyn užriestos plunksnos. Jauni paukščiai neturi kuodo. Gyvena Europos pietuose, Azijos pietuose ir viduryje iki Japonijos ir Afrikoje. Užklysta į vidurinę Europą. Vieną sykį buvo nušautas Lietuvoje apie Rusnę.

18. Šeima: Stėpų vištelės (Pteroclididae).

120. **Stėpų vištelė.** *Syrrhaptes paradoxus* (Pall.). (pieš. 91 ir 92). Kūno ilgis apie 330 mm. Savo pavidalu primena

kurapką, bet turi ilgą smailią uodegą ir trumpas kojas su trimis storais suaugusiais pirštais. Vyrauja smėlio spalva su juodais skersiniais dryželiais ant nugaros ir sparnų dengiamųjų plunksnų; pagurklis pilkas, skersai krūtinę juoda skersinė juostelė; pilvo pryšakinė dalis juoda. Gyvena vidurinėj Azijoje iki Mangolijos ir Šiaurės Kinijos, bet kai kada dėl nežinomų priežasčių šie paukščiai pasileidžia kelionėn vakarų kryptimi ir tuomet ap-

Pieš. 91. Stepų vištelės koja.

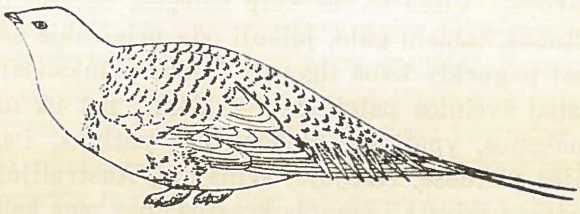

Pieš. 92. Stepų vištelė.

lanko mažne visus Europos kraštus. Ypatingai gausiai aplankė jie Europą 1863 m., ir tuomet keli egzemplioriai buvo nušauti Lietuvoje. Vėliau toks jų apsilankymas buvo 1888 metais.

19. Šeima: Fazanai (Phasianidae).

1 Uodega ilgesnė negu sparnas*), jos vidurinės plunksnos labai ilgos, kraštutinės žymiai trumpesnės. **Paprastasis fazanas** (pusl 7?)

— Uodega trumpesnė negu sparnas*), jos vidurinės plunksnos beveik to pat ilgio, kaip ir kraštutinės 2

2 (1) Sparnas turi per 120 mm. ilgio; vairuojamos plunksnos, išskyrus pačias vidurines, yra ryškiai rudos spalvos. **Kurapka** (pusl. 79)

— Sparnas neturi 120 mm. ilgio, visos vairuojamosios plunksnos margos. ..... **Putpelė** (pusl. 79)

*) Reikia, išmatavus uodegą ir sparną, palyginti tuodu ilgiu.

121. **Paprastasis fazanas**. *Phasianus colchicus*. L. Patino ilgis apie 800 mm., (tame skaičiuje uodega apie 400 mm.), patelės apie 600 mm. su žymiai trumpesne uodega. Patino galva ir kaklas tamsiai mėlynos spalvos su plieno atspindžiu, aplink akis plika raudonos spalvos vieta. Kaklo pamatinė dalis, pagurklis, krūtinė ir šonai ryškiai rudos spalvos su aukso atspindžiu; kiekviena plunksna su juoda skersine dėme juodos spalvos mėlynu ar violetiniu atspindžiu. Pečiai ir nugara vario spalvos purpuriniu atspindžiu su juodomis dėmėmis mėlyno ar žalio atspindžio. Uodegos ilgiausios, t. y. vidurinės, plunksnos palšos su skersinėmis dėmėmis. Kojos turi pentinus. Patelė kiek mažesnė, be pentinų, kanapėta, visa išmarginta tamsiomis dėmėmis. Fazanas laukiniu paukščiu gyvena Europos pietų rytuose ir Mažoje Azijoje, bet aklimatizuotas mažne visoje Europoje. Į paprastąjį fazaną panašus Mandžūrijos fazanas *(Phasianus torquatus* Gm.); jo galva šviesi, pečiai ir nugara aukso spalvos, skersai kaklą balta apikaklė. Duoda bastardus (mišinius) su paprastu fazanu; tie bastardai esti vaisingi.

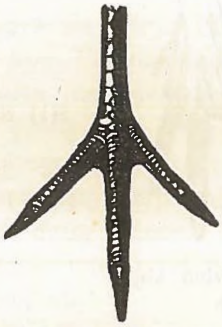

Pieš. 93. Kurapkos koja.

Pieš. 94. Kurapkos galva.

122. **Kurapka**. *Perdix perdix* (L.). (pieš. 93 ir 94). Ilgis apie 320 mm., sparnų tarpugalis 510 mm. Viršus pilkas, juodai ir rudai rainuotas, kaklas pilkas, labai plonais juodais bruoželiais, skruostai ir gerklė rudi; patino krūtinėje durpinės spalvos pasaga. Jauni paukščiai žymiai skiriasi nuo senų: galva tamsiai pilka, smulkiai išmarginta iš pradžios rudais, paskui balsvais dryželiais, nugara žalsvai pilka pailgais balsvais dryželiais, pilvo vidurys pilkai balsvas. Lietuvoje visur išsiplatinusi.

123. **Putpelė**. *Coturnix coturnix* (L.). Ilgis apie 200 mm., sparnų tarpugalis apie 360 mm. Viršus pilkai, juodai ir palšai margas, apačia palša, patino krūtinė rusva, patelės juodais taškeliais išmarginta. Lietuvoje pasitaiko visur, nors kas

kart rečiau. Prisilaiko kultivuotų laukų ir sausų pievų. Žinoma, pas mus iš savo charakteringo balso, naktimis girdimo.

20. Šeima: Tetervinai (Tetraonidae).

1 Kraštutinės vairuojamosios plunksnos ilgesnės negu vidurinės; per tat uodega savo vidury įpiauta (pieš. 96). ..... **Tetervinas** (pusl. 81)

— Kraštutinės vairuojamosios plunksnos nėra ilgesnės, per tat uodegos galas lygiai nupiautas arba apvalus (pieš. 97) 2

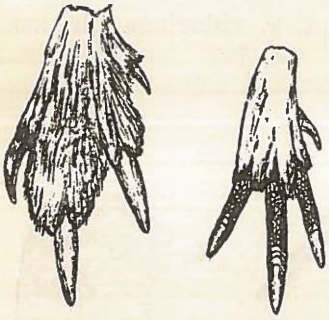

Pieš. 95. Baltojo tetervino koja žiemą ir vasarą.

2(1) Sparnas turi per 250 mm. ilgio. **Kurtinys** (pusl. 80)

— Sparnas neturi 25 cm. ilgio 3

3(2) Pastaibis apaugęs plunksnomis tik savo viršutinėje dalyje, o apatinė jo dalis ir pirštai pliki (pieš. 98); visas kūnas margas. **Jerubė** (pusl. 81)

Pieš. 96. Tetervės uodegos galas.

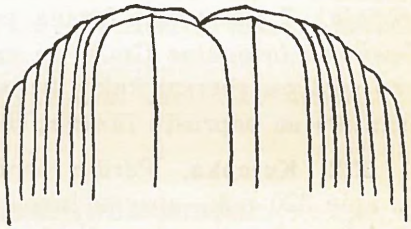

Pieš. 97. Kurtinio uodegos galas.

— Visas pastaibis ir pirštai iki nagų apaugę plunksnomis (pieš. 95); visas kūnas ar bent sparnai balti. **Baltasis tetervinas** (pusl. 81)

Pieš. 98. Jerubės koja.

124. **Kurtinys.** *Tetrao urogallus* L. Patinas kalakuto didumo, jo ilgis iki 900 mm., sparnų tarpugalis apie 1330 mm.; viršutinė kūno dalis pilka, sparnų dengiamosios plunksnos rusvai pilkos, išmargintos plonais švieses-

niais bruoželiais, pagurklis bemaž juodas žaliu metaliniu atspindžiu; galva, kaklas, nugara ir antuodegys tamsiai pilki, labai plonais skersiniais bruoželiais, gerklėje barzda sudaryta iš ilgų plunksnų. Krūtinė ir pilvas juodi baltomis dėmėmis išmarginti, uodega juoda, baltomis dėmelėmis išmarginta.. Patelė daug mažesnė; jos ilgis apie 670 mm., sparnų tarpugalis apie 99 mm.; joje vyrauja rudoji spalva, ypač krūtinėje; visa išmarginta juodomis ir baltomis dėmėmis. Kurtiniai seniau apščiai gyveno Lietuvos miškuose, dabar labai reti paukščiai. Okupuotoje Lietuvoje, ypač Rudnykų ir Gudų giriose, gana skaitlingi.

125. **Tetervinas.** *Lyrurus tetrix* (L.). Patino ilgis apie 550 mm., patelės apie 420 mm. Patinas juodas su lyros pavidalo uodega, skersai sparną balta juostelė, pauodegys taip pat baltas; raudoni antakiai, iš plikų odos karpelių sudaryti; patelė rusva, juosvai ir baltai išmarginta, su balta juostele skersai sparną. Antakiai ne taip žymūs kaip patino. Lietuvoje visur išsiplatinę, bet Suvalkijoje daug retesni. Retkarčiais pasitaiko pas mus tetervino ir kurtinio bastardai (mišiniai) *Tertao medius;* jie savo didumu stovi vidury tarp šių dviejų rūšių ir turi išpiautą uodegą, bet mažiau negu tetervino.

Pieš. 99. Jerubė.

126. **Virbė,** arba **jerubė.** *Tetrastes bonasia* (L.). (pieš. 98 ir 99). Kūno ilgis apie 380 mm., sparnų tarpugalis apie 510 mm.; viršutinė kūno dalis pilka su skersiniais durpinės spalvos bruoželiais; nugaros galas ir antuodegys pilki. Ant galvos yra ilgesnių plunksnų, kurios gali būti pakeliamos, ir tuomet sudaro kuoduką. Raudoni antakiai iš plikos odos sudaryti. Viršugalvio spalva rudai pilka, tankiais tamsiais bruoželiais. Apatinė kūno dalis balta, juodom dėmėm išmarginta, šonuose prasimuša rudoji spalva. Uodegos plunksnos pilkos rudu atspalviu. Patinas skiriasi nuo patelės juoda dėme ant gerklės. Lietuvoje pasitaiko gana apsčiai, mėgsta eglynus su lapuotų medžių priemaišu.

127. **Baltasis tetervinas, poparza, žvyrė.** *Lagopus lagopus* (L.). (pieš. 95). Kūno ilgis apie 410 mm. Sparnų tarpugalis apie 650 mm. Žiemos metu lygiai patinas ir patelė balti kaip sniegas ir tik uodega yra juoda, išskyrus dvi vidurines plunksnas. Vasarą galva ir visa viršutinė kūno dalis rusva, išmarginta juodomis dėmelėmis ir skersiniais banguotais bruoželiais; krūtinė tamsiai ruda, plasnojamosios plunksnos ir pilvas balti, yra antakiai, iš plikų raudonų karpelių sudaryti. Patelė pasižymi šviesesniu rudumu ant krūtinės ir galvos. Rudenį ir pavasarį randamos pereinamos spalvos tarp žieminių ir vasarinių. Šis paukštis yra šiaurės kraštų gyventojas; Lietuvoje kadaise apščiai gyveno, dabar sparčiai nyksta. Mėgsta plačias samanines balas, apaugusias smulkiais berželiais ir pušelėmis. Minta daugiausiai uogomis, pav., spalgenomis, mėlynėmis, bruknėmis ir jaunais viržių ir kitų augalų lapeliais.

21. Šeima: Karveliai (Columbidae).

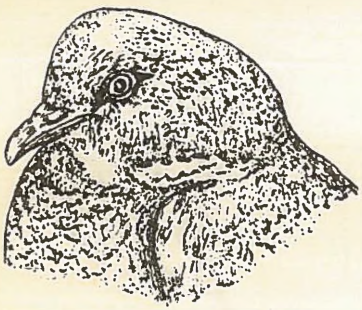

Pieš. 100. Karvelis keršulis.

1 Sparno pryšakiniame krašte balta pailga dėmė (pieš. 100) .... **Karvelis keršulis** (pusl. 82)

— Sparne nėra baltos dėmės 2

2 (1) Uodegos galas juodas, vyrauja melsvai pilkoji spalva..... **Karvelis uldukas** (pusl. 83)

— Uodegos galas baltas, vyrauja rudoji spalva. **Karvelis purplelis** (pusl. 83)

128. **Karvelis keršulis.** *Columba palumbus* L. (pieš. 100). Kūno ilgis apie 430 mm., sparnų tarpugalis apie 760 mm. Melsvai pilkas, su metaliniu atspindžiu kakle, pagurklis ir kaklo apatinė dalis turi tamsiai rausvą (vyno nuosėdų spalvą) antspalvį, sparnų pryšakiniai kraštai balti, seni paukščiai, be to, turi dvi baltas dėmes kaklo šonuose; uodegos gale plati, tamsi juosta. Gyvena Europoje ir Vidurinėje Azijoje, o taip pat Afrikos šiaurėje; pas mus gana apsčiai pasitaiko, mėgsta eglynus arba mišruosius miškus, ypač kur yra ąžuolų (lesa gy-

leles). Krauna šakose gana platų, bet retą, kiaurai permatomą lizdą, peri du sykiu, deda du baltus kiaušinius. Žiemai išskrenda į Europos pietus.

129. **Karvelis uldukas.** *Columba oenas* L. Kūno ilgis apie 340 mm., sparnų tarpugalis apie 650 mm. Pilkai melsvas su žaliu metaliniu atspindžiu kaklo užpakaly ir vyno atspalviu iš pryšakio, plasnojamosios plunksnos savo galuose bemaž juodos. Gyvena visoje Europoje ir Azijos vakaruose; pas mus gana paprastas. Peri uoksuose, du sykiu deda po du kiaušiniu. Rudenį išskrenda iš mūsų krašto, bet grįžta labai anksti, net kovo mėnesio pradžioje.

130. **Karvelis purplelis.** *Streptopelia turtur* (L.). Kūno ilgis apie 280 mm., sparnų tarpugalis apie 530 mm. Viršugalvis ir sprandas tamsiai pilki, nugara ir sparnų dengiamosios plunksnos rudos su juodomis dėmėmis; dviejuose kaklo šonuose dėmės sudarytos iš juodų plunksnų su baltais krašteliais, uodegos galas baltas. Gyvena Europoje, Azijos vakaruose ir Afrikos Šiaurėje, pas mus pasitaiko, bet ne visur apsčiai, mėgsta nedidelius maišytus miškus, krauna šakose menką permatomą lizdą taip, jog kiaušiniai matomi iš apačios. Šaukia savotišku balsu: turrturr - turrturr... Žiemai išskrenda iš Lietuvos.

22 ir 23. Šeimos: Grifai (Vulturidae) ir Sakalai (Falconidae).

1 Kojos apžėlusios plunksnomis iki pat pirštų pamatų. 2
— Pastaibis plunksnomis neapžėlęs, bent savo apatinėje dalyje. 5
2 (1) Suglausto sparno ilgis ne mažesnis kaip 570 mm. Užpakalinio piršto nagas lanku matuojamas turi daugiau kaip 50 mm. .....
Kilnusis erelis (pusl. 91)
— Suglaustas sparnas neturi 570 mm. ilgio. Užpakalinio piršto nagas lanku matuojamas turi mažiau kaip 45 mm. 3
3 (2) Antsnapis matuojamas lanku nuo pirmųjų kaktos plunksnų turi mažiau kaip 45 mm. Vairuojamosios plunksnos bent pamatinėje pusėje savo ilgio baltos. ..... **Tūbuotasis suopis** (pusl. 90)
— Antsnapis matuojamas lanku nuo pirmųjų kaktos plunksnų turi daugiau kaip 45 mm. Vairuojamosios plunksnos nėra baltos savo ilgio pamatinėje pusėje. 4
4 (3) Uodega vienspalvė, t. y. neturi skersinių dryželių jokių pėdsakų..
Didysis erelis rėksnys (pus. 91)

— Uodega (nors ir nežymiai) skersai dryžiuota. .....
Mažasis erelis rėksnys (pusl. 91)

5(1) Galva ir kaklas pliki arba smulkiais tankiais pūkais apžėlę (pieš. 101 ir 102). 6

— Lygiai galva, kaip ir visas kūnas plunksnomis apaugę. (pieš. 103). 7

Pieš 101. Palšasis grifas.

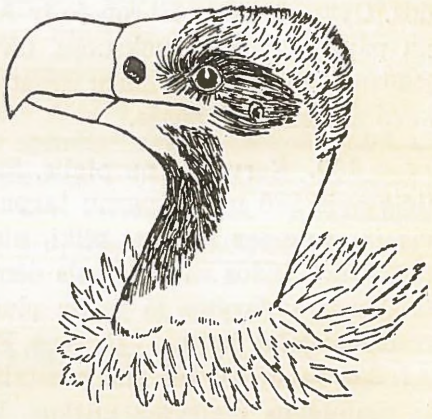

Pieš. 102. Tamsusis grifas.

6(5) Visas kaklas ir galva apžėlę balsvais pūkais. Visas kūnas, išskyrus uodegą ir sparnų dideles plunksnas, pilkai gelsvos spalvos. (pieš. 101). ..... **Palšasis grifas** (pusl. 88)

— Kaklas vietomis plikas, skruostai ir gerklė apšepę stambiais juosvais šereliais. Visas kūnas tamsiai durpinės spalvos. (pieš. 102). **Tamsusis grifas** (pusl. 88)

Pieš. 103. Sakalas keleivis

Pieš. 104. Suopis.

Pieš. 105. Vapsvaėdis.

7 (5) Antsnapis prieš savo galą kiekvienoje pusėje turi išsikišusį dantuką. (pieš. 103). Antroji plasnojamoji plunksna yra pati il-

giausia. 8

— Antsnapyj prieš jo galą nėra dantuko. (pieš. 104,105). Antroji plasnojamoji plunksna nėra pati ilgiausia. 12

8(7) Suglaustas sparnas turi daugiau kaip 280 mm. ilgio, vidurinis pirštas su nagu daugiau kaip 55 mm. .... **Sakalas keleivis** (pusl. 93)

— Suglausto sparno ilgis ne daugiau kaip 280 mm., vidurinis pirštas su nagu mažiau negu 50 mm. 9

9(8) Suglaustų sparnų galai siekia uodegos galą arba net jį praneša, arba sparnų galai ir nesiekia uodegos galo (jaunas skietsakalis), bet tuomet kūno viršutinė dalis yra juosva (ne ruda ir ne pilka!) su siaurais rusvais plunksnų krašteliais 10

— Suglaustų sparnų galai nesiekia uodegos galo (bent dvidešimtim milimetrų) 11

10(9) Nagai balsvi. Pirštai trumpi ir stori (pieš. 106), pastaibis ilgesnis negu vidurinis pirštas be nago. ..... **Raudonkojis sakalas** (pusl. 94)

— Nagai juodi. Pirštai ilgi, laibi (kaip pieš. 107), pastaibis lygus arba trumpesnis negu vidurinis pirštas be nago. **Skietsakalis** (pusl. 93)

Pieš. 106. Pelinio sakalo koja.

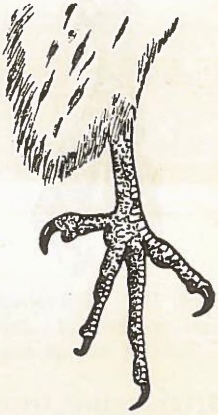

Pieš. 107. Startsakalio koja.

11(9) Viršutinėje kūno daly vyrauja aiškiai ruda spalva. Pirštai gana trumpi, stori (pieš. 106). Vidurinis pirštas su nagu turi mažiau negu 40 mm. ..... **Pelėsakalis** (pusl. 94)

— Viršutinėje kūno daly vyrauja pilka spalva. Pirštai ilgi, laibi (pieš. 107). Vidurinis pirštas su nagu turi ne mažiau kaip 40 mm. ilgio. ..... **Startsakalis** (pusl. 94)

12(7) Kalakuto didumo paukštis. Antsnapis lanku matuojamas turi daugiau negu 70 mm. Suglausto sparno ilgis ne mažiau kaip 600 mm. Užpakalinio piršto nagas lanku matuojamas turi daugiau kaip 50 mm. ilgio. ..... **Jūrų erelis** (pusl. 93)

— Mažesni paukščiai. Antsnapis, lanku matuojamas, neturi 60 mm. ilgio; suglausto sparno ilgis mažesnis kaip 600 mm.; užpakalinio piršto nagas, lanku matuojamas, turi mažiau kaip 50 mm. 13

13(12) Pastaibis iš pryšakio yra padengtas plačiais skersiniais skydeliais (pieš 108 ir 109), arba tie skydeliai yra susilieję ir dėl to pastai-

bis padengtas iš pryšakio ištisu raginiu aulu 14
— Pastaibis iš pryšakio padengtas smulkiais žvyneliais arba skydeliais (pieš. 110). 22

14 (13) Kraštutinės uodegos plunksnos nėra ilgesnės kaip vidurinės. 15
— Kraštutinės uodegos plunksnos bent 15 milimetrų ilgesnės negu vidurinės (pieš. 5). 21

Pieš. 108. Vištvanagio koja.

Pieš. 109. Paukštvanagio koja.

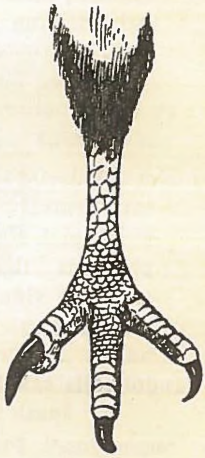

Pieš. 110. Vapsvaėdžio koja.

15 (14) Sparnai trumpi: susiglaudę jie siekia vos tik iki uodegos pusės arba net trečdalio. 16
— Sparnai ilgi: jie padengia daugiau kaip pusę uodegos 17

16 (15) Suglausto sparno ilgis ne mažiau kaip 280 mm.; užpakalinio piršto nagas lanku matuojamas turi daugiau kaip 30 mm. ilgio .....
Vištvanagis (pusl. 89)
— Suglausto sparno ilgis ne daugiau kaip 270 mm. Užpakalinio piršto nagas lanku matuojamas turi mažiau kaip 25 mm. .....
Paukštvanagis (pusl. 89)

17 (15) Antuodegys yra tamsus kaip ir visa nugara 18
— Antuodegys baltas. 19

18 (17) Vairuojamosios plunksnos vienspalvės, t. y. be skersinių dryžų. Kojos ilgos, laibos, plika pastaibio dalis turi ne mažiau kaip 50 mm. ilgio. ..... **Nendrių lingė** (pusl. 88)
— Vairuojamosios plunksnos skersai dryžiuotos, pastaibis trumpas, plika pastaibio dalis turi ne daugiau kaip 40 mm. ilgio .....
Suopis (pusl. 90)

19 (17) Išorinės vėtyklės antros iki ketvirtosios ir vidujinės vėtyklės pirmos

iki trečiosios plasnojamųjų plunksnų staiga susiaurintos, sudarydamos aiškią įlanką (pieš. 111). 20

— Išorinės vėtyklės 2—5-os ir vidujinės vėtyklės 1—4-os plasnojamųjų plunksnų staiga susiaurintos (pieš. 113). **Javų lingė** (pusl. 88)

20 (19) Pirmosios plasnojamosios plunksnos vidujinės vėtyklės susiaurinimas sutampa su plaštako dengiamųjų plunksnų viršūnėmis arba yra nuo jų ne toliau kaip per 15 mm. (pieš. 111). .....

Stėpų lingė (pusl. 89)

— Pirmosios plasnojamosios plunksnos vidujinės vėtyklės susiaurinimas randamas apie 30 mm. nuo plaštako dengiamųjų plunksnų viršūnių. ..... **Pievų lingė** (pusl. 89)

Pieš. 111. Stėpų lingės sparno viršūnė.

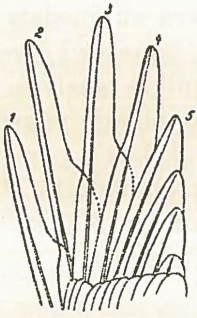

Pieš. 112. Pievų lingės sparno viršūnė.

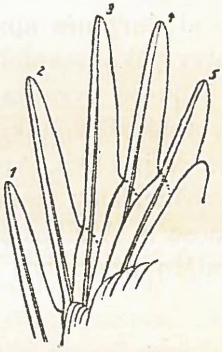

Pieš. 113. Javų lingės sparno viršūnė.

21 (14) Vidurinės uodegos plunksnos yra ne daugiau kaip penkiais centimetrais trumpesnės negu kraštutinės, savo viršutinėje pusėje tamsios durpinės arba juosvos spalvos; ant viso kūno vyrauja juosvai durpinės spalvos. ..... **Juodasis peslys** (pusl. 92)

— Vidurinės uodegos plunksnos yra 60 — 90 milimetrais trumpesnės negu kraštutinės, savo viršutinėje pusėje aiškiai rudos spalvos; ant viso kūno vyrauja rusva spalva. **Rudasis peslys** (pusl. 99)

22 (13) Tarp akies ir snapo pamato yra vien tik trumpos apvalios plunksnelės, bet visai nėra šėrelių (pieš. 105). Kojos geltonos. .....

Vapsvaėdis (pusl. 91)

— Tarp akies ir snapo pamato vietoje plunksnų yra tik ilgi šereliai (pieš. 104). Kojos melsvos. 23

23 (22) Išorinis pirštas ilgesnis negu vidujinis, nagai savo apatinėje pusėje neturi griovelio. Pastaibis turi mažiau kaip 70 mm. ilgio, uodega trumpesnė kaip 250 mm. **Erelis žuvininkas** (pusl. 93)

— Išorinis pirštas trumpesnis negu vidujinis. Pastaibis turi daugiau kaip 70 mm. ilgio, o uodega daugau kap 250 mm. .....

Erelis gyvatėdis (pusl. 90)

Šeima: Grifai (Vulturidae).

131. **Palšasis grifas.** *Gyps fulvus* (Habl.). (pieš. 101). Didelio kalakuto didumo paukštis. Sparnų tarpugalis apie 2600 mm. Suglausto sparno ilgis apie 780 mm. Visas kūnas palšas; plasnojamosios ir vairuojamosios plunksnos juodos. Kaklas savo pamatė užpakaly turi žymią apykaklę, sudaryta iš kelių eilių siaurų laibų plunksnelių. Gyvena Vidurželmio jūros kraštų srityje. Retkarčiais įsivaro net į Lietuvą.

132. **Tamsusis grifas.** *Aegypius monachus* (L.). (pieš. 102). Ilgis 1000 mm., sparnų tarpugalis apie 2840 mm. Visas tamsiai durpinės spalvos su juodais sparnais ir uodega. Viršugalvy pūkai stambūs, panašūs į šerelius durpinės spalvos, galvos šonuose vyrauja pilkos spalvos. Kaklo pamato pryšakinė dalis apžėlusi smulkiais pilkais pūkeliais. Viršutinė užpakalinė kaklo dalis plika. Aplink kaklo pamatą yra apikaklė, sudaryta iš pasišiaušusių siaurų plunksnelių. Gyvena Europos ir Azijos pietuose ir Afrikos šiaurėje. Kai kada užskrenda į Rytprūsius ir galėtų pasirodyti Lietuvoje.

Šeima: Sakalai (Falconidae).

133. **Nendrių lingė.** *Circus aeruginosus* (L.). Ilgis apie 480 mm., sparnų tarpugalis apie 1270 mm. Kojos labai ilgos, laibos, geltonos. Patelių ir jauniklių didesnė kūno dalis lygiai viršuje, kaip ir apačioje vienodai durpinės spalvos. Galva ir gerklė šviesiai ruda ar gelsva, plonais pailgais bruoželiais. Senų patinų spalvos šviesesnės. Nugaros pusė šviesiai durpinė, šviesiais plunksnų krašteliais išmarginta. Kaklas ir krūtinė palši, tamsiais pailgais dryželiais, pilvas rudas; didžiosios plasnojamosios plunksnos juodos, mažosios pilkos. Lietuvoje dažnai pasitaiko prie didelių vandenų ir klampių balų. Peri nendrėse arba švendruose. Minta vandeniniais paukščiais, ypač jų jaunikliais ir kiaušiniais, pelėmis ir varlėmis.

134. **Javų lingė.** *Circus cyaneus* (L.). Ilgis apie 480 mm., sparnų tarpugalis apie 1100 mm. Seno patino viršus šviesiai melsvai žilas, apačia balta, plasnojamosios plunksnos juo-

dos, savo pamate iš apačios baltos. Kojos geltonos. Patelė daug didesnė, viršuje šviesiai durpinė rudai dėmėta, apačioje palšai ruda išilginiais tamsiais dryželiais. Jaunikliai panašūs į patelę. Lietuvoje neretai pasitaiko, ypač rudenį. Peri ant žemės pievose.

135. **Stėpų lingė.** *Circus macrourus* (Gm.). Ilgis apie 470 mm. Sparnų tarpugalis 990—1030 mm. Labai panaši į javų lingę, bet seni paukščiai daug šviesesni. Jaunikliai gi dar panašesni į patelę. Vienintelis būdas tom dviem rūšim atskirti yra plasnojamųjų plunksnų santykiai. Yra tai Europos pietų ir rytų, o taip pat Azijos vakarų ir Afrikos gyventojas. Rudens traukimo metu aplanko Lietuvą.

136. **Pievų lingė.** *Circus pygargus* (L.). Ilgis apie 450 mm., sparnų tarpugalis apie 1110 mm. Senas patinas pilkai žilas, silpnu rusvu atspalviu ant pečių. Skruostai ir kaklas šviesiai melsvi. Pilvas išmargintas pailgais rudais dryželiais. Didžiosios plasnojamosios plunksnos juodos, mažosios plasnojamosios šviesiai pilkos, kojos geltonos. Patelės viršus šviesiai durpinis, rusvai dėmėtas, apačia palšai ruda, išilginiais tamsiais dryželiais. Plasnojamosios plunksnos durpinės tamsiomis skersinėmis juostomis. Uodega durpinė rusvomis skersinėmis juostomis. Jauni paukščiai panašūs į patelę. Lietuvoje pasitaiko, nors ir ne labai apsčiai plačiose pievose, balų ir ežerų pakraščiuose. Dažniau pasitaiko rudenį traukimo metu. Lizdą krauna ant žemės.

137. **Vištvanagis.** *Accipiter gentilis* (L.). (pieš. 108). Ilgis: patino 540 mm., patelės 620 mm., sparnų tarpugalis patino 1050 mm., patelės 1170 mm. Senų paukščių apatinė kūno dalis raiba, t. y. baltame dugne skersiniais juodais bruoželiais išmarginta. Kojos ir akys geltonos. Jauni paukščiai iki antrų metų žymiai skiriasi nuo senių. Jų viršus rusvai durpinės spalvos su rudais plunksnų krašteliais. Apačia gelsvai palša, didelėmis išilginėmis tamsiomis dėmėmis išmarginta. Lietuvoje labai paprastas; drasko didelius medžiojamus ir naminius paukščius, kartais ir kiškius. Labai kenksmingas.

138. **Paukštvanagis.** *Accipiter nisus* (L.). (pieš. 109). Ilgis: patino 310 mm., patelės 370 mm., sparnų tarpugalis patino 600 mm., patelės 765 mm. Viršus pilkas, pas patinus mels-

vu atspalviu. Apačia balta, skersai tamsiai rainuota. Senų paukščių, ypač patinų skersiniai ruoželiai pasidaro rudi, o be to, ta pati spalva atsiranda kaklo šonuose. Kojos ir akys geltonos. Patelė už patiną du sykiu didesnė. Lietuvoje labai paprastas. Medžioja smulkius paukščius. Žmogui gana žalingas.

139. **Erelis gyvatėdis.** *Circaëtus gallicus* (Gm.). Ilgis apie 650 mm., sparnų tarpugalis apie 1830 mm. Viršuje pilkai durpinės spalvos, apačia balta, išmarginta šviesiomis juosvomis dėmėmis, kurios esti pailgos kakle ir krūtinėje ir skersinės ant pilvo. Plasnojamosios plunksnos bemaž juodos, apačioje, savo pamate, jos esti baltos. Vairuojamosios plunksnos iš viršaus šviesiai juosvos, apačioje balsvos, su trimis skersinėmis tamsiomis juostomis. Gyvena dideliuose miškuose, pas mus kaskart retesnis, Minta gyvatėmis, žalčiais, driežais, varlėmis, dėl to žmogui nekenksmingas, o dagi naudingas.

140. **Vakarinis šuopis.** *Buteo buteo* (L.). (pieš. 104). Ilgis apie 550 mm., sparnų tarpugalis 1250 mm. Viršutinė kūno dalis, sparnai ir uodega pilkai durpinės spalvos. Senų paukščių krūtinė, pilvas ir pauodegys tamsiai skersai rainuoti, pagurklis durpinis. Vairuojamosios plunksnos skersai rainuotos. Jaunų paukščių viršuje visos plunksnos šviesesniais krašteliais, pagurklis, krūtinė ir pilvas pailgomis tamsiomis dėmėmis. Kojos geltonos. Labai paprastas pas mus paukštis, rudenį palieka mūsų kraštą. Minta pelėmis, varlėmis, dideliais vabzdžiais, žemės ūkiui dėl to naudingas.

Labai panašus į vakarinį suopį yra rytinis suopis *Buteo buteo intermedius* šiek tiek mažesnis ir skiriasi rudomis uodegos plunksnomis ir rudais bruoželiais pauodegio plunksnose. Be to, ant viso kūno daugely vietų prasimuša ruda spalva. Pasitaiko Lietuvoje, bet daug rečiau negu vakarinis suopis, turi tos pačios reikšmės žmogaus ūkiui, kaip ir pastarasis.

141. **Tubuotasis suopis (apželtkojis).** *Buteo lagopus.* Brünn. Ilgis apie 550 mm., sparnų tarpugalis apie 1370 mm. Iš viršaus šviesiai durpinės spalvos, balsvais plunksnų kraštais. Galva balsva, pailgais dryželiais. Krūtinė durpinės spalvos, kaklas ir pagurklis balsvi, su tamsiomis dėmėmis, uodega balta, su plačia tamsia juosta gale. Lietuvoje gana paprasta rūšis

rudenį ir žiemą; pavasarį išskrenda į šiaurės kraštus, kurie ir yra jo gimtinė. Minta daugiausia pelėmis.

142. **Kilnusis erelis.** *Aquila chryzaetos* (L.) *(fulva)*. Ilgis apie 800 mm., sparnų tarpugalis api 2000 mm. Žąsies didumo paukštis, durpinės spalvos, viršugalvis ir sprandas rusvai gelsvi. Uodega savo pamate balta arba šviesiai pilka, gale tamsi, jaunikių pastaibio plunksnos baltos, senių rusvos. Pasitaiko Lietuvoje, ypač rudens ir žiemos pradžoje.

143. **Didysis erelis rėksnys.** *Aquila clanga* Pall. Ilgis apie 700 mm., sparnų tarpugalis apie 1700 mm. Visas kūnas tamsiai durpinės spalvos, plasnojamosios ir vairuojamosios plunksnos mažne juodos. Antuodegio plunksnos baltos, tamsiai dėmėtos. Jaunų paukščių viršutinė kūno dalis išmarginta šviesiomis dėmėmis, taip pat ir pilvas. Gyvena dideliuose šlapiuose miškuose. Lietuvoje gana retas. Apsčiau randamas rytų kraštuose.

144. **Mažasis erelis rėksnys.** *Aquila pomarina.* C. L. Brehm *(naevia)*. Ilgis apie 650 mm., sparnų tarpugalis apie 1600 mm. Visas kūnas durpinės spalvos, plasnojamosios ir vairuojamosios plunksnos mažne juodos. Skersai uodegą eina apie 12 tamsesnių, bet neryškių skersinių juostelių. Jaunų paukščių spalvos tamsesnės, pakaušy yra rusvos spalvos dėmė (tuo jie skiriasi nuo didžiojo erelio rėksnio), dažnai tokia pat dėmė esti ant krūtinės arba bent ten būna keli pailgi rusvi dryželiai. Sparnų dengiamosios plunksnos balsvomis dėmėmis. Lietuvoje pasitaiko gana apsčiai didesniuose miškuose. Rudenį iš mūsų krašto išskrenda. Minta daugiausia varlėmis, jaunais paukščiais ir kt. smulkiais gyviais.

145. **Vapsvaėdis.** *Pernis apivorus* (L.) (pieš. 105 ir 110). Ilgis apie 570 mm., sparnų tarpugalis apie 1200 mm. Šios rūšies paukščio spalvos būva tokios skirtingos, jog labai sunku visi įvairumai aprašyti. Tačiau bendra išvaizdą tokia charakteringa, jog nuo kitų rūšių atskirti vapsvaėdis nesudaro keblumų. Nurodysiu šiuos požymius: prie snapo pamato nėra šerelių, o vien tik apvalios smulkios plunksnelės (pieš. 105), pastaibis labai trumpas, iki pusės apaugęs plunksnomis, padengtas smulkiais skydeliais (pieš. 110). Tokie pat smulkūs skydeliai, išskyrus pačius galus, dengia pirštus. Skersai uodegos eina 3 - 4

plačios skersinės juostos ir dažniausia tarp paskutinės ir priešpaskutinės juostos šviesus tarpas yra plačiausias; tarp tų plačių juostų gali būti siaurų nežymių juostelių. Spalvos dažniausiai būva tokios: senų patinų galva būva pilka (pelenų spalva), gerklė, krūtinė, pilvas balti, pailgomis arba skersinėmis tamsiomis dėmėmis; viršūtinė kūno dalis pilkai rusva. Senų patelių galva balsvai pilka, nugara pilkai durpinė, šviesiais plunksnų kraštais, apačia balta, skersinėmis tamsiomis dėmėmis. Kiek jaunesni patinai turi savo apatinėje pusėje daug daugiau tamsių dėmių; jos gali net susilieti pagurkly, ir tuomet jis atrodo visas vienaspalvis. Pirmų metų patinai turi galvą ir kaklą gelsvą, visą apačią baltą, plonomis pailgomis tamsiomis dėmėmis, ir tamsų pagurklį. Pirmų metų patelės turi balsvą kaktą, skruostus ir gerklę ir šviesiai rudą visą apatinę kūno dalį. Kiek senesnės patelės visa apačia durpinės spalvos. Aprašytos spalvos nėra tai griežta taisyklė, nes dažnai pasitaiko žymių nukrypimų.

Lietuvoje dažnai pasitaiko, mėgsta miškus arti sausų pievų. Minta dideliais vabzdžiais, tačiau daugiausia vapsvų ir kamanių perais, kuriuos iškasa iš žemės. Dėl to dažnai būva medumi išsitepęs ir kiaurai juo prakvipęs. Be to, ėda žiogus, vikšrus, peles, varles ir kartais paukščių jauniklius. Atskrenda pas mus vėliau negu kiti plėšrieji paukščiai ir išskrenda anksčiau.

146. **Rudasis peslys.** *Milvus milvus* (L.). Ilgis apie 620 mm., sparnų tarpugalis apie 1580 mm. Seno paukščio galva balta, su plonais išilginiais juodais bruoželiais, visas kūnas, išskyrus sparnus, aiškiai rudas, išilginiais juodais ruoželiais. Didžiosios plasnojamosios plunksnos juodos, jų vidurinės vėtyklės iki pusės balsvos; mažos plasnojamosios pilksvos. Uodega vidury giliai įpiauta, ji atrodo dvišakė. Pas mus retesnis negu juodasis peslys. Rudenį išskrenda.

147. **Juodasis peslys.** *Milvus migrans* (Bodd.). Ilgis apie 580 mm., sparnų tarpugalis apie 1480 mm. Seni paukščiai yra ištisai kavinės spalvos su šviesesne galva, išilgai visų plunksnų juodi bruoželiai, skersai uodegos 8 tamsesni bruoželiai, kojos geltonos. Uodega išpiauta vidury panašiai kaip kregždės. Jauniklių spalvos tamsesnės, bet kiekviena plunksna palšu krašteliu. Gyvena pas mus arti ežerų ir kitų vandenų

su miškingais kraštais. Rudenį iš mūsų krašto išskrenda. Minta daugiausia pastipusiomis žuvimis, varlėmis ir kt. gyviais, kuriuos gali rasti vandeny.

148. **Jūrų erelis.** *Haliaetus albicilla* (L.). Ilgis iki 1000 mm., sparnų tarpugalis apie 2280 mm. Visas kūnas šviesiai durpinės spalvos. Seni paukščiai šviesesni, bemaž palši, su grynai balta uodega ir geltonu snapu. Jaunų paukščių uodega pilkai juosva, tamsiomis dėmėmis išmarginta, snapas juodas. Seniau perėdavo Lietuvos miškuose, dabar aplanko mūsų kraštą, atskrisdamas iš šiaurės ir rytų kraštų. Minta daugiausia žuvimis ir vandeniniais paukščiais, neatsisako taip pat ir nuo dvėsenos.

149. **Erelis žuvininkas.** *Pandion haliaetus* (L.). Ilgis apie 600 mm., sparnų tarpugalis apie 1660 mm. Vienas gražiausių mūsų plėšriųjų paukščių. Viršutinė kūno dalis durpinė, apačia balta, šilkiniu atspindžiu, galva balta, rusvai ir juosvai išmarginta. Akys geltonos, plikoji kojų dalis melsva. Išorinis pirštas lengvai atsisuka į užpakalį. Jauniklių kaklas ir krūtinė rusvai aptraukti. Pas mus ne labai apsčiai pasitaiko, peri dideliuose miškuose, iš kur aplanko ežerus, upes, o ypač dirbtinius tvenkinius. Minta žuvimis, kurias gaudo puldamas į vandenį iš aukštumos, panašiai kaip daro žuvėdros. Pas mus nežiemoja .

150. **Sakalas keleivis.** *Falco peregrinus.* Tunst. (pieš. 103). Ilgis apie 450 mm., sparnų tarpugalis apie 1050 mm. Senų paukščių galva ir sprandas juodi. Visa likusi viršutinė kūno dalis juosva, šviesesniais skersiniais dryželiais. Gerklė, pagurklis balti, krūtinė ir pilvas balti, skersiniais juosvais dryželiais. Jaunų paukščių visos viršutinės kūno dalies plunksnos turi rusvus kraštelius; apatinė kūno dalis gelsva, išilginėmis tamsiomis dėmėmis. Lietuvoje peri, bet gana retai.

151. **Skietsakalis.** *Falco subbuteo* L. Ilgis apie 310 mm., sparnų tarpugalis apie 760 mm. Senų paukščių visas viršus tamsiai pilkas, bemaž juodas, nuo snapo pamato žemyn eina juoda juostelė. Apatinė kūno dalis balsva, aiškiai išilginiais juodais dryželiais. Kelinės ir pauodegys rudi. Jaunų paukščių viršus išmargintas rusvais plunksnų kraštais, apatinė kūno dalis rudesnė negu senių, tokiais pat pailgais dryželiais, kelinės ir pauodegys gelsvi, pailgais dryželiais.

Lietuvoje labai paprastas paukštis, peri daugiausia pušynuose, medžioja mažus paukštelius ir didelius vabzdžius, ypač skietes ir kt.

152. **Startsakalis.** *Falco columbarius* L. *(aesalon)* (pieš. 107). Ilgis apie 280 mm., sparnų tarpugalis apie 670 mm. Seno patino viršutinė kūno dalis pilkai melsvą, su plonais išilginiais dryželiais. Apatinė kūno dalis balsva, išilgai krūtinės ir pilvo juosvos išilginės dėmelės. Skersai uodegos galo plati tamsi juosta. Patelė didesnė; viršus šviesiai durpinis, pilku atspalviu ir rudomis dėmėmis. Jauni paukščiai panašūs į pateles. Šiaurės Europos ir Azijos gyventojas, traukdamas į pietus ir atgal, aplanko Lietuvą rudenį ir pavasarį; dažnai palieka ir žiemą. Minta smulkiais paukšteliais ypač startomis.

153. **Raudonkojis sakalas.** *Folco vespertinus* L. Ilgis 300 mm., sparnų tarpugalis apie 730 mm. Senų paukščių vaškinė ir kojos raudonos. Patino viršutinė kūno dalis, krūtinė ir pilvas melsvai pilki, kėlinės ir pauodegys rudi. Patelė iš viršaus pilkai ir juodai rainuota, apačioje rusva, plonais pailgais dryželiais. Jaunųjų paukščių kojos rausvai geltonos, viršutinė kūno dalis pilka, bet kiekviena plunksna su plačiu rudu kraštu, patino viršugalvis balsvas, patelės pilkai rudas. Lietuvoje labai retas.

154. **Pelėsakalis.** *Falco tinnunculus* L. (pieš. 106). Ilgis apie 320mm. Sparnų tarpugalis apie 730 mm. Viršutinė kūno dalis ruda skersiniais juodais dryžais arba taškais. Seno patino galva šviesiai pilka, antuodegys ir uodega irgi pilki. Apatinė kūno dalis šviesiai rusva, išilginiais tamsiais bruoželiais. Patelė didesnė, neturi pilkų spalvų, visa uodega skersai rainuota. Jaunikliai panašūs į patelę. Paprasčiausia sakalų rūšis Lietuvoje. Minta daugiausia pelėmis, dideliais vabzdžiais, retkarčiais paukšteliais. Naudingas žmogui paukštis.

24. Šeima: Naktiniai plėšrieji paukščiai arba pelėdos. (Strigidae).

1 Ant galvos yra aškios dvi auselės, sudarytos iš kelių ilgų plunksnų (pieš. 114). 2

— Ant galvos nėra auselių, sudarytų iš ilgesnių plunksnų (pieš. 115, 116). 4

2(1) Suglaustas sparnas turi daugiau kaip 350 mm. ilgio .....
Didysis apuokas (pusl. 96)
— Suglausto sparno ilgis mažiau kaip 330 mm. 3
3(2) Suglausto sparno ilgis daugiau kaip 200 mm. .....
Mažasis apuokas (pusl. 96)

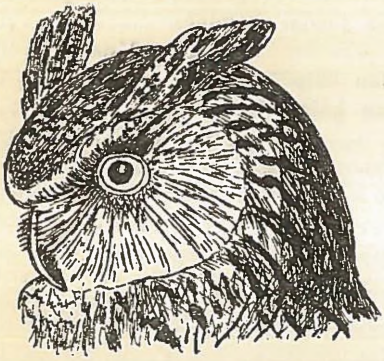

Pieš. 114. Didysis apuokas.

Pieš. 115. Laplandijos pelėda.

— Sparno ilgis mažesnis kaip 200 mm. ..... **Apuokėlis** (pusl. 97)
4(1) Suglaustas sparnas turi daugiau kaip 340 mm. ilgio 5
— Suglaustas sparnas turi mažiau kaip 340 mm. ilgio. 7
5(4) Vyrauja balta spalva juodais skersiniais bruoželiais, dėmėmis arba taškeliais **Baltoji pelėda** (pusl. 98)
— Vyrauja pilka spalva išilginiais tamsiais bruožais 6
6(5) Aplink akis (veidas, skruostai) ploni koncentriniai banguoti juodi bruoželiai (pieš. 115). .....
Laplandijos pelėda (pusl. 97)
— Aplink akis vyrauja vienoda pilka spalva arba ši veido dalis esti marga, bet nėra koncentrinių banguotų bruoželių. **Uralo pelėda** (pusl. 97)
7(4) Suglaustas sparnas turi daugiau kaip 200 mm. ilgio 8
— Suglaustas sparnas turi mažiau kaip 200 mm. ilgio 11
8(7) Pirštai apaugę plunksnomis. 9
— Pirštai apaugę vien tik retais šereliais. **Liepsnotoji pelėda** (pusl. 99)

Pieš. 116. Raiboji pelėda.

9(8) Apatinė kūno dalis raiba kaip gegutės, t. y., baltame dugne išmarginta skersinėmis tamsiomis juostelėmis. Skruostai aprėžti iš šonų ir iš užpakalio juodomis plačiomis juostomis (pieš. 116).

Uodegos vidurinės plunksnos 30—40 milimetrais ilgesnės negu kraštutinės. ..... **Raiboji pelėda** (pusl. 98)

— Apatinė kūno dalis nėra raiba kaip gegutės, bet turi pailgų dėmių Skruostai nėra aprėžti juodomis juostomis. Uodegos vidurinės plunksnos vos tik 25 mm. ilgesnės negu kraštutinės 10

10 (9) Akių apylinkės juodos, akys geltonos. ..... **Balų pelėda** (pusl. 96)

— Akių apylinkės ne juodos, akys juodai durpinės. ..... **Naminė pelėda** (pusl. 97)

11 (7) Suglaustas sparnas turi daugiau kaip 120 mm. ilgio 12

— Suglaustas sparnas turi mažiau kaip 120 mm. ilgio ..... **Žvirblinė pelėda** (pusl. 99)

12 (11) Visa koja iki pat pirštų galų apaugusi tankiomis plunksnomis taip, kad patys pirštai nematomi, o kyšo vien nagai; uodega turi daugiau kaip 90 mm. ilgio. ..... **Lututė** (pusl. 98)

— Pastaibis apaugęs trumpomis plunksnomis, bet pirštai apšepę tik retais šereliais ir iš po jų prasišviečia . Uodega turi mažiau negu 90 mm. ilgio. ..... **Pelėdikė** (pusl. 99)

155. **Didysis apuokas, žiuras, yvas.** *Bubo bubo* (L.) (pieš. 114). Bendras kūno ilgis 650—700 mm.; sparnų tarpugalis iki 1700 mm. Greta su baltąja pelėda didžiausias mūsų naktinių plėšriųjų paukščių. Vyrauja palšai ruda spalva, išmarginta juodomis dėmėmis. Nugaros pusėje tų dėmių tiek daug, jog juodoji spalva užima bemaž pusę viso paviršiaus; apačioje rudame dugne vyrauja pailgos juodos dėmės. Ant galvos dvi auselės apie 50 mm. ilgio. Akys oranžinės. Lietuvoje seniau apsčiai gyveno didesniuose miškuose, dabar labai retas paukštis. Minta dideliais paukščiais, kiškiais, voverėmis, žiurkėmis. Peri ant žemės.

156. **Mažasis apuokas.** *Asio otus* (L.). Bendras ilgis 350 mm., sparnų tarpugalis apie 950 mm. Vyrauja palšai ruda spalva sudėtiniu tamsiu braižiniu. Auselės apie 25 mm. ilgio. Akys oranžinės. Lietuvoje mažne visur apsčiai pasitaiko, ypač mažuose miškeliuose. Žiemą dažnai ieško prieglaudos prie trobesių. Jaunikliai dažnai girdimi vasarą, jų balsas primena nepateptų durų kilpų garsą. Minta daugiausia pelėmis ir kitais smulkiais žinduoliais, kartais irgi jaunais paukšteliais. Priskaitomas prie naudingų žmogui paukščių.

157. **Balų pelėda.** *Asio flammeus* Pontopp. Ilgis apie 370 mm., sparnų tarpugalis apie 1030 mm. Ant galvos pora vos tik žymių auselių, iš kelių plunksnų sudarytų. Viršutinės kūno dalies plunksnos tamsiai durpinės, su plačiais rudais kraštais.

Apatinė kūno dalis palša, kartais mažne balta, su plonais ilgais išilginiais bruoželiais. Artimiausios akių apylinkės bemaž juodos. Plasnojamosios ir vairuojamosios plunksnos palšai rudos, su plačiomis skersinėmis tamsiomis juostomis. Akys geltonos. Gyvena šiaurinėse Europos, Azijos ir Amerikos dalyse, žiemą traukia į pietus. Pas mus peri labai retai, užtat apsčiai pasirodo rudenį traukimo metu. Apsistoja balose, pievose, kartais javuose, panašiai kaip balų paukščiai. Peri ant balų kupstų; ant medžių, rodos, niekuomet netupia. Minta daugiausia pelėmis, bet gali pagauti ir gana vikrių paukščių.

158. **Apuokėlis.** *Otus scops* (L.). Kūno ilgis iki 200 mm., sparnų tarpugalis 480 mm. Bendra kūno spalva pilkai ruda, labai švelniu plonu juodu braižiniu. Auselės turi daugiau kaip 15 mm. ilgio. Akys geltonos. Apuokėlis gyvena vidurinėje ir pietinėje Europoje ir Afrikoje. Yra davinių, kad pasitaiko Lietuvoje, bet labai retai. Minta smulkiais žinduoliais, paukšteliais, smulkiomis varlėmis ir vabzdžiais.

159. **Laplandijos pelėda.** *Strix nebulosa* Forst (pieš. 115). Ilgis apie 700 mm., sparnų tarpugalis apie 1500 mm. Tuo būdu yra ji ilgiausia (bet ne didžiausia) visų Lietuvos pelėdų. Visas kūnas pilkas, pelenų spalvos, balsvai ir juosvai išmargintas. Ant veido aplink akis 8—10 tamsių koncentrinių bruoželių, smakras juosvas, uodega užbaigta plačia tamsia juosta. Akys mažos, geltonos. Ši didelė pelėda gyvena šiaurės Europos ir Azijos miškinguose kraštuose, retkarčiais pastebėta Baltgudijoje ir Lietuvoje. Minta dideliais paukščiais, kaip antai: tetervinais, kurtiniais, o taip pat ir kiškiais, naikindama jų daugybę.

160. **Uralo pelėda.** *Strix uralensis* Pall. Iki 610mm. ilgio, sparnų tarpugalis apie 1060 mm. Pasižymi labai ilga uodega, kurios kraštinės plunksnos žymiai trumpesnės negu vidurinės. Visas kūnas pilkas, pailgomis tamsiomis dėmėmis išmargintas, apačia šviesesnė, akys tamsiai durpinės. Gyvena Europos ir Azijos Šiaurės kraštuose. Lietuvoje retai pasitaiko, bet kartais ir peri. Yra tai labai stipri ir plėšri pelėda, mintanti žinduoliais iki kiškio didumo ir įvariais paukščiais.

161. **Naminė pelėda.** *Strix aluco* L. Ilgis apie 420 mm., išplėstų sparnų tarpugalis apie 960 mm. Pasitaiko gana didelis spalvų įvairumas: taip antai, esti egzempliorių, kur vyrauja

pilka spalva, kiti gi būna rudi, o tarp vienų ir kitų pasitaiko pereinamos spalvos. Viršutinė kūno dalis pilka arba ruda išilginėmis juodomis dėmėmis, ant pečių dvi didelės baltos dėmės, skruostai pilki arba rusvi. Apačia pilka, balsva arba rusva, pailgomis juosvomis dėmėmis ir sudetiniu šviesesniu braižiniu. Akys juodai durpinės spalvos. Paprasčiausia pas mus rūšis, gyvena miškuose, soduose, net ir trobesiuose. Minta daugiausia pelėmis ir kitais smulkiais žinduoliais, taip pat ir jaunais paukščiais. Naudinga pelių naikinimu.

162. **Baltoji pelėda.** *Nyctea nyctea* (L). Bendras ilgis apie 590 mm., išplėstų sparnų tarpugalis apie 1500 mm. Seni paukščiai būva balti kaip sniegas, su mažais tamsiais bruoželiais ant nugaros ir pilvo, be to, tarpupetėj ir ant sprando smulkūs, kanapių grūdo didumo, tamsūs taškeliai, labai senų paukščių ir tie taškeliai, o taip pat pilvo bruoželiai visai išnyksta. Jaunų paukščių visas kūnas išmargintas skersinėmis juosvomis juostelėmis. Kojos apžėlusios tankiomis plunksnomis iki pačių nagų. Akys geltonos. Gyvena šiaurės kraštuose, bet žiemą slenka į pietus aplankydami kasmet ir Lietuvą, tačiau nekasmet galima ją pas mus užtikti. Skiriasi nuo kitų pelėdų, tuo, kad medžioja dienos metu. Minta daugiausia pelėmis, bet gali pagrobti ir didesnius žinduolius ir paukščius.

163. **Raiboji pelėda.** *Surnia ulula* (L.). (pieš. 116). Ilgis apie 370 mm., sparnų tarpugalis apie 800 mm. Galva nedidelė, visa savo grakščia išvaizda primena dieninius plėšruosius paukščius. Viršus pilkas, su baltomis dėmėmis, apačia balta, skersiniais tamsiais bruoželiais, kaip kad esti gegutės arba paukštvaviršaus, viršugalvis gražiai išmargintas mažais baltais taškeliais, nagio, uodega pilka su 12 baltų siaurų skersinių juostelių iš Akys geltonos. Gyvena Azijos ir Europos šiaurėje, žiemą traukia į pietus ir tuomet pasirodo kartais ir Lietuvoje, tačiau ne kas žiemą galima ji pas mus pastebėti. Savo papročiais panaši į vanagus ir sakalus, medžioja dieną, misdama smulkiais žinduoliais ir paukščiais.

164. **Lututė.** *Aegolius tengmalmi* (Gm.). Ilgis apie 260 mm., sparnų tarpugalis apie 580 mm. Kūnas viršuje žalsvai pilkos spalvos, vietomis baltomis dėmėmis, uodegos plunknose po 5 poras baltų dėmių. Apačia balta, išmarginta pilkomis plačiomis dėmėmis; šios dėmės turi skersinę kryptį ir yra tankiausios

šonuose. Akys geltonos. Kojos gausiai iki pat pirštų apaugusios baltomis plunksnomis, vien nagai yra matomi. Gyvena Europos ir Azijos šiaurės kraštuose, Lietuvoje retai pasitaiko. Minta pelėmis, pateliškėmis ir kitais vabzdžiais, taip pat ir jaunais paukščiais.

165. **Pelėdike.** *Athene noctua* (Scop.). Ilgis apie 230 mm., sparnų tarpugalis apie 540 mm. Viršus pilkas, baltai dėmėtas, viršugalvis išmargintas rusvais taškeliais, apačia balsva, neaiškiomis išilginėmis dėmėmis; skersai uodegą eina 5 skersinės palšos juostelės. Akys geltonos. Gyvena vidurinėje ir pietinėje Europoje, Lietuvoje dažnai pasitaiko. Apsigyvena dažniausiai trobesiuose, senuose mūruose, malūnuose, mėgsta taip pat senus medžius, pav., storus beržus, kuriais pas mus apsodinti vieškeliai. Minta daugiausia pelėmis, peteliškėmis ir kt. vabzdžiais.

166. **Žvirblinė pelėda.** *Glaucidium passerinum* (L.). Špoko didumo. Ilgis apie 170 mm., sparnų tarpugalis apie 360 mm. Viršuje žalsvai pilka, išmarginta smulkiomis baltomis dėmėmis, skersai uodegą eina 5 baltos juostelės; apačia balsva, krūtinėje neaiškios pilkos dėmės, o išilgai pilvo aiškios pailgos juosvos dėmės. Kojos apaugusios iki pat nagų baltomis plunksnomis. Akys geltonos. Gyvena šiaurinėje ir vidurinėje Europoje. Lietuvoje pasitaiko, bet dėl slaptingo gyvenimo retai užtinkama. Vasarą minta daugiausia peteliškėmis ir kitais vabzdžiais, žiemą pelėmis ir smulkiais paukšteliais. Jos balsas savotiškas švilpimas, girdimas pavasarį ir rudenį saulei nusileidus arba prieš tekant.

167. **Liepsnotoji pelėda.** *Tyto alba* (Scop.). *(Strix flammea* auct.). Ilgis apie 330 mm., sparnų tarpugalis apie 1000 mm. Viršutinė kūno dalis pilka, bet daugely vietų prasimuša ruda spalva. Visa nugara, sparnų dengiamosios plunksnos ir galva išmarginta pailgomis juodomis dėmelėmis, kurių vidury glūdi viena arba 2 baltos akelės. Veidas baltas arba šviesiai palšas, visa apačia balta arba rusva, gražiu šilko atspindžiu, pribarstyta smulkiais juodais taškeliais. Plasnojamosios ir vairuojamosios plunksnos ryškiai rudos, išmargintos juosvomis ir pilkomis dėmėmis ir dryželiais. Akys tamsiai durpinės. Gyvena centralinėje ir pietų Europoje ir Afrikos šiaurėje. Nėra tikrų davinių, ar pasitaiko ji Lietuvoje, bet kadangi ji gyve-

na Lenkijoje ir Rytprūsiuose, tai galima tikėtis rasti ją ir pas mus. Ši rūšis yra grynai nakties paukštis ir nepakenčia dienos šviesos, prisilaiko žmogaus apgyventų vietų, peri senuose mūruose, bažnyčiose, varpinėse, karvelidėse ir t. p. Minta daugiausia pelėmis.

25. Šeima: Gegutės (Cuculidae).

168. **Gegutė**. *Cuculus canorus*. L. (pieš. 117, 118). Kūno ilgis 330 mm., sparnų tarpugalis 610 mm. Seno patino visa viršutinė kūno dalis pilka (pelenų spalvos), uodega juoda su baltais taškeliais ir baltais plunksnų galais, visa galva ir kaklas pilki, apačia balta skersiniais vingiuotais juodais dryželiais, kojos ir akys geltonos, žiotys oranžinės. Patelė mažesnė; jos viršugalvis ir visas viršus durpiniai ir rudai skersai rainuotas, galva rudesnė, nugara, ypač pasturgaly, tamsesnė, pagurkly ir pauodegy prasimuša rudoji spalva. Dažnai pasitaiko patelių, kur vyrauja ryški rudoji spalva, o labai senos patelės pasidaro panašios į patinus. Jaunikliai panašesni į pateles, bet turi baltų dėmių viršugalvy. Gyvena Europoje ir Azijoje į šiaurę iki 70°, o rytuose iki Japonijos, taip pat šiaurės Afrikoje. Pas mus

Pieš. 117. Gegutė (senas patinas).

Pieš. 118. Gegutė (jauniklis).

paprasta, patinai turi savotišką, visiems žinomą, balsą. Patelės deda kiaušinius į įvairių kitų paukščių lizdus, pas mus dažniausiai į kielės lizdą. Naudinga, nes naikina daugybę kenksmingų vikšrų.

26. Šeima: Geniai (Picidae).

1 Vairuojamosios plunksnos turi paprastą pavidalą; jos yra minkštos ir turi apvalius galus (pieš. 119), šnervės nėra pridengtos šereliais. ..... **Gružegalvė** (pusl. 102)

— Vairuojamosios plunksnos smailiais galais, tvirtos ir tamprios (pieš. 120). Šnervės pridengtos stambiais šereliais. 2

Pieš. 119. Gružegalvės uodega.

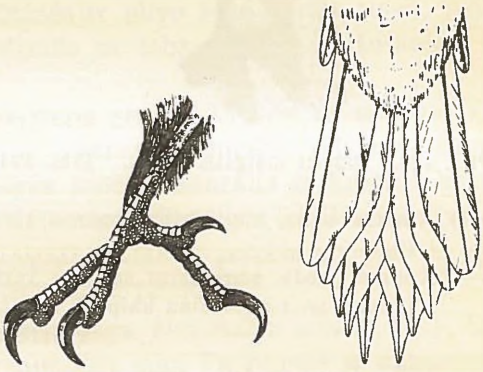

Pieš. 120. Genio koja ir uodega.

2(1) Suglaustas sparnas turi per 180 mm. ilgio. Beveik visas kūnas juodas. ..... **Juodoji melata** (pusl. 102)

— Suglaustas sparnas neturi 170 mm. ilgio. Vyrauja margos arba žalios spalvos. 3

3(2) Vyrauja žalioji arba žalsvoji spalva bent nugaros pusėje. 4

— Vyrauja juodoji ir baltoji spalva 5

4(3) Visas viršugalvis iki pat sprando raudonas (pieš. 121); suglaustas sparnas turi per 150 mm. ilgio. ..... **Žalioji melata** (pusl. 103)

— Vien tik kakta yra raudona (pieš. 122); suglaustas sparnas neturi 150 mm. ilgio. ..... **Pilkoji melata** (pusl. 103)

Pieš. 121. Žalioji melata.

Pieš. 122. Pilkoji melata.

5(3) Yra vien tik trys pirštai ..... **Tripirštis genys** (pusl. 103)

— Yra keturi pirštai 6

6(5) Žvirblio didumo paukštis; suglaustas sparnas neturi 100 mm. ilgio. **Mažasis margasis genys** (pusl. 103)

— Žymiai už žvirblį didesnis; suglaustas sparnas turi per 120 mm. ilgio. 7
7(6) Krūtinės ir pilvo šonais eina pailgi, juodi dryželiai 8
— Nėra tokių dryželių ..... **Didysis margasis genys** (pusl. 102)

Pieš. 123. Didysis margasis genys.

Pieš. 124. Vidutinis margasis genys.

8(7) Nugara balta, suglaustas sparnas turi ne mažiau kaip 130 mm. ilgio. ..... **Baltnugaris genys** (pusl. 103)
— Nugara juoda, suglaustas sparnas turi ne daugiau kaip 130 mm. ilgio, o snapas mažiau kaip 30 mm. .....
Vidutinis margasis genys (pusl. 103)

169. **Gružegalvė.** *Jynx torquilla* L. (pieš. 119). Kūno ilgis apie 180 mm., sparnų tarpugalis apie 280 mm., dirvinio vieversio didumo. Viršutinė kūno dalis pilka, labai švelniu skersiniu rudu ir juosvu raštu. Nuo galvos pradedant per visą kūną tęsiasi juosvoji juosta. Sparnai rudai ir durpiniai dryžėti. Uodega pilka keturiais skersiniais juodais dryžais ir, be to, smulkiausiais tamsiais taškeliais; apačia balta, pagurklis gelsvas skersiniais juodais taškais. Gyvena Europoje ir Azijoje. Pas mus paprasta miškuose ir soduose; turi skardų, toli girdimą balsą (truputį panašų į pelėsakalio šaukimą). Žiemai išskrenda.

170. **Juodoji melata.** *Dryocopus martius* (L.). Ilgis 450 mm., sparnų tarpugalis 750 mm. Bemaž varnos didumo paukštis, baltu snapu. Patino visas viršugalvis raudonas, patelės tik pakaušis. Jaunikliai panašesni į patelę. Gyvena didesniuose miškuose, turi savotišką, toli girdimą balsą.

171. **Didysis margasis genys.** *Dryobates major* (L). (pieš. 123). Ilgis 240 mm., sparnų tarpugalis 430 mm. Tarpupetis, nugara ir antuodegys juodi, senų paukščių su metaliniu atspindžiu. Gerklė, pagurklis, krūtinė balsvi. Nuo žiočių kampo po akim eina aiški, juoda juostelė, užeidama net ant krūtinės šonų. Kaktos pryšakinė dalis gelsva. Ant patino pakaušio

aiškiai raudona, skersinė dėmė, o patelės viršugalvis juodas. Nenusišėrusių jauniklių visas viršugalvis raudonas. Paprasčiausia Lietuvoje rūšis.

172. **Baltnugaris genys.** *Droybates leucotos* (Bcht). Ilgis 270 mm., sparnų tarpugalis 460 mm. Tarpupetė juoda, nugara iki antuodegio balta ir tik antuodegio kelios plunksnos juodos. Patino viršugalvis raudonas, patelės juodas. Pilvas ir pauodegys šviesiai rausvi. Krūtinės ir pilvo šonais eina juodi, pailgi dryželiai. Lietuvoje pasitaiko ne labai apsčiai, dažniausiai lapuotuose miškuose.

173. **Vidutinis margasis genys.** *Dryobates medius* (L.). (pieš. 124). Ilgis 225 mm., sparnų tarpugalis 400 mm. Tarpupetė, nugara ir antuodegys juodi, pagurklis ir krūtinė balsvi, pilvas ir pauodegys šviesiai rausvi. Krūtinės ir pilvo šonais eina juodi, pailgi dryželiai. Lygiai patino ir patelės viršugalvis raudonas. Lietuvoje gana paprastas paukštis.

174. **Mažasis margasis genys.** *Dryobates minor.* (L.). Ilgis 160 mm., sparnų tarpugalis 285 mm. Tarpupetė ir antuodegys juodas, nugara balta juodai skersai dryžėta. Apatinė kūno dalis balsva, šonais juodi pailgi dryžiai. Patino viršugalvis raudonas, patelės balsvas. Mūsų krašte gana paprastas paukštis.

175. **Tripirštis genys.** *Picoides tridactylus* (L.). Ilgis 220 mm. Viršutinė kūno dalis juoda. Tarpupetė ir nugaros vidurys balti, apatinė kūno dalis balta, juodai išmargintais šonais, sparnai juodi smulkiais baltais taškeliais didelėse plunksnose. Seno patino kakta juodai ir baltai išmarginta, toliau geltonu aukso atspindžiu; patelės visas viršugalvis baltai ir juodai išmargintas. Abiejų lyčių jaunikliai turi geltonų plunksnų viršugalvy. Lietuvoje labai retas.

176. **Žalioji melata.** *Picus viridis* L. (pieš. 121). Ilgis 320 mm., sparnų tarpugalis 530 mm. Viršutinė kūno dalis žalia, antuodegys geltonas. Skruostai juodi, po skruostais patinas turi raudoną juostelę. Pas mus jų gana apsčiai pasitaiko.

177. **Pilkoji melata.** *Picus canus.* Gm. (pieš. 122). Ilgis 300 mm., sparnų tarpugalis 470 mm. Viršutinė kūno dalis pilkai žalsva, antuodegys geltonas. Apatinė kūno dalis pilka su silpnu žalsvu atspalviu. Patinas turi raudoną dėmę kaktoje, patelės kakta pilka, lygiai kaip ir pakaušis. Pasitaiko pas mus, bet rečiau negu žalioji melata.

27. Šeima: Tulžiai (Alcedinidae).

178. **Tulžys** arba **žuvininkėlis.** *Alcedo ispida* L. (pieš. 125, 126). Kūno ilgis 180 mm., sparnų tarpugalis 290 mm., už naminį žvirblį ne žymiai didesnis, bet didesnė galva ir ilgesnis snapas. Savotiško pavidalo paukščiukas: didelė galva, snapas 35 — 40 mm. ilgio, labai mažos kojos, trumpa uodega ir trumpi sparnai. Viršutinė kūno dalis žaliai mėlyna, galva šviesiai mėlynais taškeliais, išilgai nugarą tęsiasi puikios mėlynos spalvos juosta, apačia ruda, gerklė šviesiai geltona. Gyvena Europoje ir Azijoje. Pas mus ne retai pasitaiko upelių pakraščiuose, nuo kurių beveik niekuomet neatsitolina. Minta smulkiomis žuvelėmis, kurias vikriai pagauna, puldamas į vandenį. Peri urvuose, kuriuos iškasa stačiuose krantuose. Žiemą palieka mūsų krašte, prie neužšalančių upelių.

Pieš. 125. Tulžys.

Pieš. 126. Tulžio koja.

28. Šeima: Bitininkai (Meropidae).

179. **Bitininkas.** *Merops apiaster.* L. (pieš. 127). Kūno ilgis 270 m., sparnų tarpugalis apie 400 mm., didumu prilygsta strazdui giesmininkui, bet ilgesnis. Snapas apie 35 mm. ilgio, laibas, lenktas. Kakta ir visa apačia puikios mėlynos spalvos, viršugalvis, sprandas ir tarpupetė rudi, sparnai ir uodega žali gelsvu antspalviu, gerklė geltona, per akį einanti juodoji juostelė nusileidžia žemyn ir apkabina geltonąją dėmę ant gerklės. Jauniklių spalvos mažiau ryškios. Gyvena Europos pietuose, Azijos pietų vakaruose ir Afrikos šiaurėje; retkarčiais užklysta net į Baltijos pakraščius; keli egzemplioriai buvo nušauti Rutprūsiuose ir Latvijoje, per tat galėtų jis būt užtiktas ir Lietuvoje.

Pieš. 127. Bitininkas.

29. Šeima: Žalvarnės (Coraciidae).

180. **Žalvarnė, šilovarnis.** *Coracias garrulus* L. Kūno ilgis 320 mm., sparnų tarpugalis apie 650 mm., kuosos didumo. Mėlyna; nugara ir pečiai rudi, plasnojamosios plunksnos viršuje juodos, o apačioje mėlynos. Jauniklių mėlynoji spalva neryški, galva aptraukta pilku atspalviu, pagurklis rusvas. Gyvena Europoje iki vidurinės Azijos; žiemai išskrenda į Afriką. Pas mus dažnai užtinkama, ypač sausuose šiluose.

30. Šeima: Kukučiai (Upupidae).

181. **Kukutis, dudutis, luputis.** *Upupa epops* L. (pieš. 128). Kūno ilgis 280 mm., sparnų tarpugalis 460 mm., smilginio strazdo didumo. Snapas lenktas, turi 47 — 50 mm. ilgio; ant galvos kuodas, keliamas ir glaudžiamas, iš stačių plunksnų sudarytas; tos plunksnos rudos su juodais galais; galva, kaklas ir pagurklis pilkai rusvi; nugara ir sparnai juodi su penkiomis baltomis skersinėmis juostomis; uodega balta su plačia balta skersine juosta, pilvas balsvas su juosvais pailgais bruožais šonuose. Gyvena Europoje iki vidurinės Azijos, išskyrus šiaurės kraštus. Pas mus ne retas; žiemai išskrenda į Afriką.

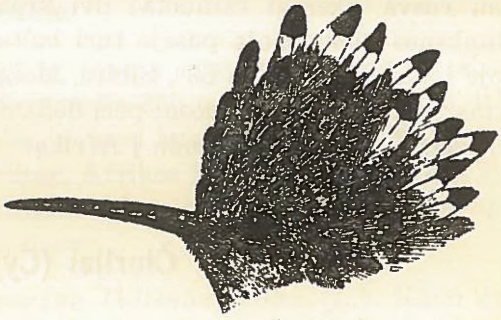

Pieš. 128. Kukutis.

31. Šeima: Leliai (Caprimulgidae).

Pieš. 129. Lelys.

182. **Lelys, naktinyčia.** *Caprimulgus europaeus* L. (pieš. 129). Kūno ilgis 260 mm., sparnų tarpugalis apie 570 mm., už gegutę ne daug mažesnis. Kūnas labai mažas ir lieknas, bet galva didelė; ilgi sparnai ir uodega daro didesnio paukščio įspūdį. Viršutinė kūno dalis švelnios pilkos spalvos, primenančios apipuvusį medį; išilgai viršugalvio tęsiasi keli juodi išilginiai bruožai; nugaros ir sparnų dengiamosios plunksnos išmargintos švelniausiu skersiniu raštu; be to, turi didelius išilginius juodus bruožus ir balzganas dėmes. Plasnojamosios plunksnos juosvos su rudomis dėmėmis išorinėse vėtyklėse; be to, trys didelės plasnojamosios plunksnos turi didelių baltų dėmių; apačia pilka, toliau rusva, skersai rainuota; dvi kraštutinės vairuojamosios plunksnos kiekvienoje pusėje turi baltus galus. Gyvena Europoje į šiaurę, ne toliau 63°, Sibire, Mažoje Azijoje. Pas mus ne retas, ypač sausuose šiluose; peri dėdamas du kiaušinius tiesiog ant žemės. Žiemai išskrenda į Afriką.

32. Šeima: Čiurliai (Cypselidae).

183. **Čiurlys, svirulys.** *Apus apus* (L.). *(Cypselus apus* L.). (pieš. 130, 131). Ilgis 170 mm., sparnų tarpugalis per 400 mm., savo pavidalu labai panašus į kregždę, bet žymiai didesnis. Turi didelę galvą ir labai ilgus sparnus, kojos trumpos. Visas juodas, tik gerklė balsva arba šviesiai pilka. Gyvena Europoje ir šiaurės Afrikoje. Pas mus labai paprastas, ypač miestuose ir senuose pušynuose. Peri dažniausia aukštų mūrų landynėse arba drėvėse. Atskrenda pas mus apie gegužės mėn. 10 d., išskrenda apie rugpiūčio mėn. 15 dieną.

Pieš. 130. Čiurlio galva.

Pieš. 131. Čiurlio koja.

33. Šeima: Kregždės (Hirundinidae).

1 Pastaibis apaugęs plunksnomis; antuodegys baltas. .....
Langinė kregždė (pusl. 107)

— Pastaibis plikas; antuodegys ne baltas. 2

2 (1) Viršutinė kūno dalis melsvai juoda, spindinti. .....
Šelmeninė kregždė, arba blezdinga (pusl. 107)

— Viršutinė kūno dalis rusvai pilka, nespindinti...
Urvinė kregždė (pusl. 107)

Pieš. 132. Šelmeninės kregždės snapas.

184. **Šelmeninė kregždė,** arba **blezdinga** *Hirundo rustica* L. (pieš. 132). Kūno ilgis 190 mm., sparnų tarpugalis 330 mm. Viršutinė kūno dalis, sparnai ir uodega melsvai juodi metaliniu atspindžiu, kakta ir gerklė ruda, skersai pagurklio juoda juostelė; apačia ir uodegos plunksnų dėmės baltos. Gyvena Europoje, vakarų Azijoje ir šiaurės Afrikoje. Pas mus paprasta; peri daugiausia trobesiuose.

185. **Urvinė kregždė, Štaras** *Riparia riparia* L. Kūno ilgis 125 mm., sparnų tarpugalis 260 mm. Viršutinė kūno dalis rusvai pilka, apačia balta, skersai kaklą pilka juostelė. Gyvena Europoje, Azijos vakaruose, Afrikos ir Amerikos šiaurėje. Pas mus paprasta; savo lizdams daro ilgus urvus stačiuose upių krantuose ir šiaip kriaušiuose.

186. **Langinė kregždė.** *Delichon urbica* (L.). Kūno ilgis 150 mm., sparnų tarpugalis apie 280 mm. Viršutinė kūno dalis juoda mėlynu metaliniu atspindžiu; antuodegys ir apačia balta, kojos baltos. Gyvena Europoje ir vidurinėje Azijoje; pas mus paprasta. Peri dažniausiai trobesių išorinėje pusėje, ypač mėgsta mūrinius trobesius.

34. Šeima: Musinukės (Muscicapidae).

Pieš. 133. Svirbėlis.

Pieš. 134. Svirbėlio sparnas.

1 Mažųjų plasnojamųjų plunksnų gale ryškios raudonos plokštelės; (pieš. 134) uodegos galas geltonas, ant galvos kuodukas. (pieš. 133). ..... **Svirbėlis**

— Nėra nei raudonų plokštelių, nei kuoduko; uodegos galas ne geltonas. 2

2(1) Sparnas ištisai pilkas, t. y. jame nėra ryškių baltų plotų 3

— Ant plasnojamųjų plunksnų yra baltas plotas. 4

3(2) Sparnas turi per 75 mm. ilgio; uodega vienspalvė, be baltos spalvos. **Pilkoji musinukė** (pusl. 109)

— Sparnas neturi 75 mm. ilgio; pamatinė uodegos dalis balta. ..... **Mažoji musinukė** (pusl. 110)

4(2) Skersai kaklą nėra baltos apikaklės. **Margasparnė musinukė** (pusl. 109)

— Skersai kaklą yra balta apikaklė. . **Baltakaklė musinukė** (pusl. 110)

187. **Svirbėlis** *Bombycilla garrula* (L.). Kūno ilgis 200 mm., sparnų tarpugalis apie 350 mm., beveik špoko didumo. Plunksnos tankios, šilko pobūdžio. Vyrauja švelni rudai pilka spalva, kakta ir akių apielenkės rudos, gerklė juoda, skersai sparnus dvi baltos juostelės, didžiųjų plasnojamųjų plunksnų galuose geltonos arba baltos pailgos dėmės, kelių mažųjų plasnojamųjų plunksnų galuose gražios raudonos raginės plokštelės, sudarytos iš išplėstų plunksnų stiebų; labai seni paukš-

čiai turi panašių plokštelių ir uodegos gale. Gyvena Europos, Azijos ir Amerikos šiaurės kraštuose; žiemą gan gausiai aplanko Lietuvą. Minta pas mus įvairiomis uogomis, pav., kadugio, putino, šermukšnio, amalo.

188. **Pilkoji musinukė, bitlėse.** *Muscicapa striata* (Pall) (*grisola* auct.). Kūno ilgis 150 mm., sparnų tarpugalis apie 240 mm., maždaug karklažvirblio didumo. Senų paukščių viršutinė kūno dalis vienodai pilka, tik ant galvos pilkame dugne neryškūs išilginiai bruožai; apačia balta, ant kaklo ir krūtinės pilkos išilginės dėmės. Jauniklių viršutinė kūno dalis šviesiais taškais išmarginta. Gyvena Europoje ir šiaurės Afrikoje. Pas mus labai paprasta, matyti aplink trobesius. Krauna lizdą pašelmenėse, balkiuose ir t. p., minta daugiausia musėmis, kurias gaudo prie tvartų ir gyvenamųjų namų. Rudenį išskrenda.

189. **Margasparnė musinukė.** *Muscicapa hypoleuca* Pall. (pieš. 135, 136). Kūno ilgis 140 mm., sparnų tarpugalis 220 mm., už karklažvirblį mažesnė. Pavasarį patino viršutinė kūno dalis juoda; kakta, sparnų dėmė ir visa apačia balta. Patelė viršuje pilka; baltoji sparnų dėmė mažesnė, apačia balta. Ne-

Pieš. 135. Margasparnės musinukės snapas.

Pieš. 136. Margasparnė musinukė.

Pieš. 137. Baltakaklė musinukė.

nusišėrę jaunikliai turi viršutinę dalį pilką, išmargintą palšais taškeliais. Žiemavę jaunikliai panašūs į patelę. Gyvena Europoje ir Mažoje Azijoje. Pas mus dažnai pasitaiko senuose soduose arba miškuose, kur yra daug išpuvusių medžių, kuriuose peri. Dailiai gieda. Žiemai išskrenda į Afriką.

190. **Baltakaklė musinukė.** *Muscicapa albicollis* Temm. (pieš. 137). Skiriasi nuo margasparnės musinukės vien tik tuo, kad patinas turi baltą apikaklę, apimančią visą kaklą. Patelių ir jauniklių spalva tokia pat, kaip ir margasparnės musinukės ir jų nuo šios rūšies beveik negalima atskirti. Gyvena vidurinėje ir pietinėje Europoje, išskrenda į tropinę Afriką. Pas mus labai reta.

191. **Mažoji musinukė.** *Muscicapa parva* Bchst. Kūno ilgis 130 mm., sparnų tarpugalis apie 200 mm., už karklažvirblį žymiai mažesnė. Viršus pilkas silpnu rusvu atspalviu; patino gerklė ir pagurklis ryškiai rudas, apačia balsva. Uodegos plunksnos, išskyrus dvi vidurines, yra baltos trijose ketvirtadalyse savo ilgio. Patelė ir jauniklis neturi rudos spalvos gerklėje ir pagurklyje ir visa apačia balsgana rudu atspalviu. Gyvena vidurinėje ir pietinėje Europoje ir Azijoje. Pas mus reta. Žiemai išskrenda.

53. Šeima: Medšarkės arba mečečerkės. (Laniidae.)

1 Sparnas turi per 105 mm. ilgio, nugara šviesiai pilka (seni paukščiai) arba pilka nežymiu rausvu atspalviu arba nežymiais skersiniais bruoželiais (jauni paukščiai). 2

— Sparnai turi ne daugiau kaip 105 mm. ilgio, pakaušis arba nugara ryškiai rudi (seni paukščiai) arba galva ir kaklas ryškiai skersai rainuoti (jaunikliai). 3

Pieš. 138. Plėšriosios medšarkės snapas.

2(1) Pirmoji plasnojamoji plunksna labai maža: ji yra lygi viršutinėms sparno dengiamoms plunksnoms arba praneša jas vos trimis milimetrais (pieš. 139); senų paukščių kakta juoda **Juodkaktė medšarkė** (pusl. 112)

— Pirmoji plasnojamoji plunksna didesnė: ji bent vienu centimetru ilgesnė, negu atatinkamos viršutinės sparno dengiamosios plunksnos (pieš. 140); kakta visuomet pilka. **Plėšrioji medšarkė** (pusl. 111)

3(1) Viršugalvis pilkas nugara ruda (seni paukščiai) arba galva skersai rainuota, bet tuomet didžiųjų plasnojamųjų plunksnų pamatai nėra balti (jaunikliai). ..... **Paprastoji medšarkė** (pusl. 112)

— Viršugalvis ryškiai rudas, kakta ir tarpupetė juodos (seni

paukščiai); arba galva ir tarpupetė skersai rainuotos, bet tuomet didžiųjų plasnojamųjų plunksnų pamatai balti.

Rudgalvė medšarkė (pusl. 112)

192. **Plėšrioji medšarkė.** *Lanius excubitor* L. (pieš. 138). Kūno ilgis 250 mm., sparnų tarpugalis 350 mm., špoko didumo. Senų paukščių viršus pilkas (šviesių pelenų spalvos), ant pečių plunksnos baltos, sparnai juodi su vienu arba dviem baltais laukeliais ant plasnojamųjų plunksnų, nuo snapo pamato per akį eina juoda juostelė, uodega juoda su baltomis kraštutinėmis plunksnomis, apačia balta kartais nežymiais pilkais skersiniais bruoželiais. Jauniklių viršus turi rusvą atspalvį, ant galvos gali būti skersinių bruoželių pėdsakų.

Pieš. 139. Juodkaktės medšarkės sparnas.

Pieš. 140. Plėšriosios medšarkės sparnas.

Lietuvoje pasitaiko dvi šios rūšies formos: viena turi du baltu laukeliu ant sparnų, kita - vieną. (pieš. 141). Vienlaukė forma pasitaiko dažniau rytuose. Gyvena nuo šiaurės Rusijos ir Skandinavijos iki Pirenėjų. Pas mus, jei ir peri, tai labai retai; šiaip matomas beveik tik žiemą. Turi savotiškų papročių, kuriais prisimena plėšruosius paukščius: gaudo ir lesa mažus paukščiukus,

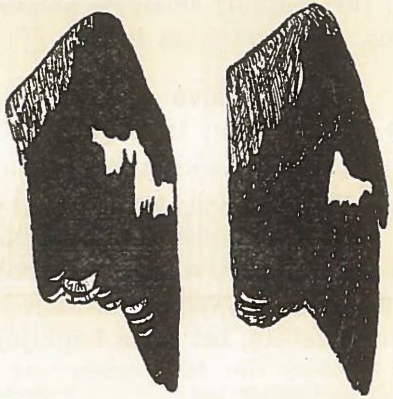

Pieš. 141. Plėšriosios medšarkės sparnas, kairėj — dvilaukės, dešinėj — vienlaukės.

peles ir t. p. Dažniausiai juos galima matyti tupint medžių arba krūmų viršūnėse, vidury laukų.

193. **Juodkaktė medšarkė.** *Lanius minor* Gm. Kūno ilgis 200 mm., sparnų tarpugalis 350 mm., kuoduoto vieversio didumo. Senų paukščių visa viršutinė kūno dalis, išskyrus juodąją kaktą, yra pilka, sparnai juodi su baltu plotu ant didžiųjų plasnojamųjų plunksnų, uodegos kraštutinės plunksnos baltos, kitos juodos; apačia balta rausvu atspalviu. Jaunų paukščių viršus pilkas, tamsiomis žvynuotomis dėmėmis išmargintas, kakta pilka. Gyvena vidurinėje ir pietinėje Europoje ir vakarinėje Azijoje. Pas mus peri, bet ne labai apsčiai. Žiemai išskrenda.

194. **Paprastoji medšarkė.** *Lanius collurio* L. Kūno ilgis 180 mm., sparnų tarpugalis 280 mm., dirvinio vieversio didumo, bet laibesnė. Patino viršugalvis šviesiai pilkas, nugara ruda; bruoželis, einąs nuo snapo pamato per akis, sparnai ir uodegos vidurinės plunksnos — juodi; kraštutinės uodegos plunksnos baltos savo pamate, gale juodos; apačia balta švelniu rausvu atspalviu. Patelės viršugalvis rusvai pilkas, o nugara rusva, apačia balta žvynėtomis dėmėmis šonuose. Jaunikliai panašūs į patelę, bet ryškiai rainuoti, lygiai viršuje ir apačioje. Peri visoje Europoje ir Mažoje Azijoje. Pas mus labai paprastas, turi paprotį smaigyti ant erškėčių įvairius didelius vabzdžius, peles, varlytes ir t. p.

195. **Rudgalvė medšarkė.** *Lanius senator* L. Kūno ilgis 190 mm., sparnų tarpugalis 300 mm., paprastos medšarkės didumo. Senų paukščių kakta, juostelė per akį, tarpupetė, sparnai ir uodega juodi; pečiuose dvi didelės baltos dėmės, ant sparnų baltas veidrodėlis, apačia balta. Jaunikliai viršuje pilki, tamsiai rainuoti, apačioje balsvi rainuoti, bet ne taip ryškiai, kaip viršuje. Gyvena vidurinėje ir pietinėje Europoje. Lietuvoje nepastebėta, bet rasta Lenkijoje ir atsitiktinai Rytprūsiuose.

36. Šeima: Varnos. (Corvidae).

1 Visas paukštis juodas 2

— Ne visas paukštis juodas. 4

2(1) Suglaustas sparnas turi ne mažiau kaip 400 mm. ilgio, snapas ties

šnervėmis turi ne mažiau kaip 25 mm. aukščio (pieš. 142). .... **Kranklys** (pusl. 114)

— Suglaustas sparnas turi mažiau kaip 350 mm. ilgio, snapas ties šnervėmis neturi 25 mm. aukščio (pieš. 143, 144, 145). 3

Pieš. 142. Kranklys.

Pieš. 143. Kovas (jauniklis).

3(2) Antroji plasnojamoji plunksna ilgesnė negu šeštoji (pieš. 146); senųjų paukščių snapo apylinkės, net smakras ir gerklė esti pliki, per tat ir šnervės aiškiai matomos (pieš. 144). **Kovas** (pusl. 114)

— Antroji plasnojamoji plunksna trumpesnė negu šeštoji (pieš. 147); snapo apylinkės neþūna plikos, per tat šnervės visuomet šereliais pridengtos (pieš. 145). ..... **Juodoji varna** (pusl. 114)

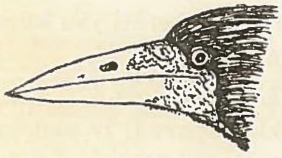

Pieš. 144. Kovas (senis).

Pieš. 145. Juodoji varna.

Pieš. 146. Kovo sparno viršūnė.

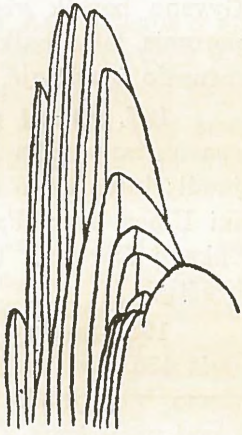

Pieš. 147. Juodosios varnos sparno viršūnė.

4(1) Sparnas turi per 290 mm. ilgio ..... **Pilkoji varna** (pusl. 114)

— Sparnas neturi 260 mm. ilgio. 5

5(4) Uodega mažiausiai 200 mm. ilgio, jos dvi vidurinės plunksnos yra bent aštuoniais centimetrais ilgesnės negu kraštutinės. .... **Šarka** (pusl. 115)

— Uodega neturi 200 mm. ilgio; jos vidurinės plunksnos vos tik pusantro centimetro ilgesnės už kraštutines. 6

6(5) Didesnė kūno dalis tamsiai pilka; viršugalvis, sparnai ir uodega juodi. **Kuosa** .... (pusl. 115)

— Vyrauja kitos spalvos 7

7(6) Plaštako dengiamosios plunksnos yra puikios mėlynos spalvos su skersiniais juodais dryželiais, uodega visa **juoda.** **Kėkštas** (pusl. 115)

— Ant sparno nėra mėlynos spalvos, uodegos galas baltas. (pieš. 148). **Riešutinė** (pusl. 115)

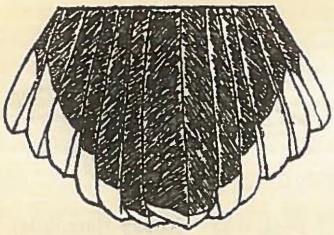

Pieš. 148. Riešutinės uodegos galas.

196. **Kranklys, varnas.** *Corvus corax* L. (pieš. 142). Kūno ilgis 630 mm., sparnų tarpugalis 1280 mm. Už varną žymiai didesnis. Visas juodas metaliniu atspindžiu. Jaunikliai turi rudo atspalvio. Nuo kovo skiriasi savo didumu, stipriu, riestu snapu, uodegos forma. (Kranklio kraštutinės uodegos plunksnos maždaug 4 centimetrais trumpesnės už vidurinės). Gyvena beveik visoje Europoje. Pas mus paprastas, laikosi poromis, labai baikštus ir išmintingas; pradeda perėti jau kovo mėnesio pradžioje, per tat vaikus išveda labai anksti.

197. **Pilkoji varna.** *Corvus cornix* L. Kūno ilgis 470 mm., sparnų tarpugalis 960 mm. Galva, pagurklis, sparnai ir uodega juodi; kitos kūno dalys pilkos. Gyvena rytinėje Europos daly iki Elbos upės. Pas mus paprasta. Žiemai dalis išskrenda į vakarų Europą, bet taip pat į mus atskrenda jų iš šiaurės kraštų.

198. **Juodoji varna.** *Corvus corone.* L. (pieš. 145). Kūno ilgis 450 mm., sparnų tarpugalis 970 mm., pilkosios varnos didumo. Visa juoda, viršuje turi melsvą atspindį, bet daug silpnesnį negu kovo. Gyvena Europos vakaruose į rytus iki Elbos upės; retkarčiais pasirodo Lenkijoje, vieną sykį nušautą Latvijoje; Lietuvoje nepastebėta, jei nekreipti dėmesio į abejotinus Tyzenhauzo davinius.

199. **Kovas.** *Corvus frugilegus.* L. (pieš. 143, 144). Kūno ilgis 480 mm., sparnų tarpugalis 960 mm., už varną mažesnis. Visas juodas ryškiu violetiniu atspindžiu. Jauni paukščiai skiriasi nuo senių stoka to atspindžio apačioje, o ypač tuo, kad

snapo pamatas padengtas plunksnomis ir šereliais, kurie pridengia šnerves. Peri šiaurinėj ir vidurinėj Europoje, vidurinėj Azijoje. Pas mus vienas paprasčiausių paukščių, peri didelėmis kolonijomis, ypač miestuose. Žiemai atskrenda ir grįžta kovo mėnesį (nuo to ir mėnesio pavadinimas). Nedidelė kovų dalis palieka pas mus ir žiemai.

200. **Kuosa, kniaukė, kovukas.** *Coloeus monedula* (L.). Kūno ilgis 350 mm., sparnų tarpugalis 670 mm. Kakta, sparnai ir uodega juodi, nugara ir apačia tamsiai pilki, kaklo šonai balsvi. Gyvena visoje Europoje ir Azijos vakaruose. Vakarų Europoj gyvena forma su tamsesnė apačia, nežymiai šviesesniais kaklo šonais, vadinama *Coloeus monedula spermologus* (Vieil.); o rytuose gyvena charakteringa forma su šviesesne apačia ir žymiais balsvais kaklo šonais, vadinama *Coloeus monedula collaris* Drumm. Tarp tų dviejų formų nėra aiškios ribos; Lietuvoje pasitaiko abi formos.

201. **Šarka.** *Pica pica* (L.). Kūno ilgis 450 mm., sparnų tarpugalis 560 mm. Galva, kaklas, pagurklis, nugara ir uodega juodi; dalis krūtinės, pilvas, dvi dėmės ant pečių ir plasnojamųjų plunksnų vidurinės vėtyklės baltos. Ant uodegos ir sparnų ryškus mėlynas ir žalias metalinis atspindis. Gyvena visoje Europoje, Mažoje Azijoje ir Persijoje. Pas mus vienas paprasčiausių paukščių. Labai kenksminga, nes naikina kitų žmogui naudingų paukščių kiaušinius ir jauniklius, ir net jaunus kiškelius.

202. **Kėkštas, kėkštys.** *Garrulus glandarius* (L.). Kūno ilgis 340 mm., sparnų tarpugalis 530 mm., už kuosą kiek mažesnis. Viršugalvis balsganas pailgomis juodomis dėmėmis; kaklas, nugara ir visa apačia pilkai rusva, kai kur violetinių (raudono vyno nuosėdų spalva) atspalviu, po akimis juoda juostelė; didžiosios plasnojamosios plunksnos juodos su baltais išoriniais kraštais; mažosios plasnojamosios plunksnos turi pamatinę pusę išorinių vėtyklių baltą, mėlynai apribotą; didžiųjų plasnojamųjų dengiamosios plunksnos mėlynos, rainotos, antuodegys baltas, uodega juoda. Gyvena didesnėje Europos daly. Pas mus paprasta visuose miškuose ištisus metus.

203. **Riešutinė.** *Nucifraga caryocatactes* (L.) (pieš. 148, 149, 150). Kūno ilgis 300 mm., sparnų tarpugalis 550 mm. Kėkšto

didumo. Snapas stiprus, turi 40—45 mm. ilgio. Galva durpinės spalvos, nugara, pečiai ir visa apačia tokie pat, bet lašuotomis baltomis dėmelėmis išmarginti; plasnojamosios plunksnos tamsiai durpinės arba juodos spalvos; uodega tos pačios spalvos

Pieš. 149. Paprastos riešutinės snapas.

Pieš. 150. Sibiriškos riešutinės snapas.

su baltu galu. Peri Skandinavijoje, Laplandijoje, Suomijoje, Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje ir vidurinės Europos kalnuose. Pas mus dažniausiai galima pamatyti riešutinę rudenį nuo rugsėjo iki lapkričio mėnesio. Jos minta daugiausia riešutais, turi savotišką, toli girdimą balsą. Kai kuriais metais pas mus pasirodo sibiriškoji riešutinė (Nucifraga caryocatactes macrorhynchus Brehm) su laibu, ilgu snapu. (pieš. 150).

37. Šeima: Volungės (Oriolidae).

204. **Volungė.** *Oriolus oriolus* (L.). Kūno ilgis 240 m., sparnų tarpugalis 430 mm., smilginio strazdo didumo. Seno patino sparnai ir uodega juodi (tik uodegos galas geltonas); taip pat juodas mažas plotas tarp snapo pamato ir akies; visos kitos kūno dalys puikios auksinės geltonos spalvos. Snapas ir akys raudonos, kojos melsvos. Patelės viršus žalsvas, apačia balsvai žalsva išilginiais tamsiais bruoželiais. Jaunikliai panašūs į patelę, bet apačia baltesnė. Peri Europoje į šiaurę iki 63°. Pas mus gana paprasta, turi gražų švilpiamą balsą, lesa įvairius vabzdžius ir uogas. Žiemai išskrenda į Afriką.

38. Šeima: Šnekučiai (Sturnidae).

205. **Šnekutis, špokas, varnėnas.** *Sturnus vulgaris* L. Kūno ilgis 200 mm., sparnų tarpugalis apie 370 mm. Senas

paukštis juodas ryškiu raudonu ir žaliu metaliniu atspindžiu, baltais ir rusvais taškeliais išmargintas. Snapas geltonas. Patelė margesnė ir ne tiek spindinti. Jaunikliai ištisai rusvai pilki su balsva gerkle. Peri Europoje iki 64° į šiaurę. Pas mus vienas papraščiausių paukščių, naudingas, nes naikina kenksmingus vabzdžius. Žiemai išskrenda į Angliją, Prancūziją, Italiją ir šiaurės Afriką.

39. Šeima: Kikiliai (Fringillidae).

1 Antsnapis labai suriestas ir ilgesnis negu posnapis (panašiai, kaip plėšriųjų paukščių) (pieš. 151, 152). 2
— Snapas tiesus arba tik nežymiai suriestas, kūgelio pavidalo, antsnapis lygus arba vos tik ilgesnis negu posnapis (pieš. 153). 5

Pieš. 151. Pušinės sniegenos snapas.

Pieš. 152. Eglinio kryžiasnapio snapas.

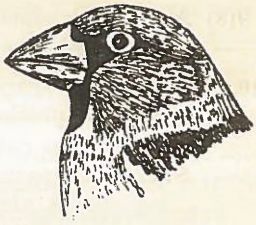

Pieš. 153. Svilikas.

2(1) Antsnapis nesikryžiuoja su posnapiu (pieš. 151); špoko didumo paukštis. ..... **Pušinė sniegena** (pusl. 125)
— Antsnapis kryžiuojasi su posnapiu. (pieš. 152). 3
3(2) Skersai sparną eina dvi baltos ar šviesiai rausvos juostelės. **Margasparnis kryžiasnapis** (pusl. 126)
— Ant sparnų nėra nei baltų, nei rausvų juostelių. 4
4(3) Snapas labai stiprus, jo aukštis ties šnervėmis 13 — 15 mm. .. **Pušinis kryžiasnapis** (pusl. 126)
— Snapas silpnesnis, jo aukščio ties šnervėmis mažiau kaip 12 mm. **Eglinis kryžiasnapis** (pusl. 126)
5(1) Snapas labai stiprus; ties šnervėmis jis turi ne mažiau kaip 15 mm. aukščio (pieš. 153); mažos plasnojamosios plunksnos savotiškai iškarpytos (pieš. 154). ..... **Svilikas** (pusl. 120)
— Snapas silpnesnis, ties šnervėmis jis neturi 11 mm. aukščio; mažos plasnojomosios plunksnos turi paprastą pavidalą. 6

Pieš. 154. Sviliko sparno viršūnė.

6(5) Snapas trumpas, storas; (pieš. 155); smakro duobutės plotis yra didesnis negu atstumas tarp tos duobutės pryšakinio krašto ir posnapio viršūnės (pieš. 156). **Juodgalvė sniegena** (pusl. 125)

— Snapas laibesnis; smakro duobutės plotis nėra didesnis negu atstumas tarp tos duobutės pryšakinio krašto ir posnapio viršūnės. 7

Pieš. 155. Juodgalvė sniegena.

Pieš. 156. Juodgalvės sniegenos smakro duobelė (padidinta).

7(6) Bent dvi poros kraštutinių uodegos plunksnų dalinai baltos arba turi aiškiai baltas dėmes. (pieš. 168, 170). 8

— Kraštutinės uodegos plunksnos neturi baltų dalių. 16

8(7) Skersai plasnojamasis plunksnas eina ryški geltona juostelė. .. **Dagilis** (pusl. 124)

— Ant sparnų nėra geltonos skersinės juostelės 9

9(8) Antuodegys gražios gelsvai žalios spalvos **Paprastasis kikilis** (pusl. 121)

— Antuodegys nėra žalias. 10

10(9) Suglaustas sparnas turi daugiau kaip 95 mm. ilgio, kraštutinė uodegos plunksna kartu su stiebu balta, jei ne visai, tai bent didesnė jos dalis. ..... **Snieginė starta** (pusl. 172)

— Suglaustas sparnas neturi 95 mm. ilgio; kraštutinių uodegos plunksnų stiebai nėra balti. 11

11(10) Antuodegys aiškiai rudas, žymiai rudesnis negu nugara, pas senus paukščius vyrauja geltona spalva, ypač apatinėje kūno daly, pas jauniklius vien pilvas ir apatinės sparnų dengiamosios plunsknos yra šviesiai geltonos. **Geltonoji starta** (pusl. 128)

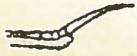

Pieš. 157. Pentinuotos startos užpakalinio piršto nagas.

— Antuodegys nėra rudas ar bent ne rudesnis kaip visa nugara; geltonos spalvos tik nežymūs pėdsakai arba jos visai nėra. 12

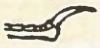

Pieš. 158. Sodinės startos užpakalinio piršto nagas.

12(11) Krūtinės apatinė dalis ir pilvas yra vienodai rusvi (cinamono spalva) arba pilkai rusvi (jaunikliai), gerklė šviesiai geltona arba žalsva. **Sodinė starta** (pusl. 128)

— Krūtinės apatinė dalis ir pilvas arba tik pilvas balti arba balsvi, kartais šonuose neaiškiais tamsiais bruoželiais išmarginti. 13

13(12) Užpakalinio piršto nagas nepaprastai ilgas, beveik tiesus, ilgesnis negu užpakalinis pirštas (pieš. 157); jis turi ne mažiau kaip 10 mm. ilgio. ..... **Pentinuotoji starta** (pusl. 126)

— Užpakalinio piršto nagas turi paprastą pavidalą, t. y. lenktas ir neturi 10 mm ilgio (pieš. 158). 14

14(13) Didžiųjų plasnojamųjų plunksnų išoriniai kraštai visuomet esti rudi arba palši; 1) gerklė ir pagurklis juodi (senas patinas pavasarį ir vasarą) (pieš. 159) arba 2) tas juodumas esti palšais plunksnų kraštais pridengtas (patinas rudenį), arba 3) galva rusvai pilka išilginiais tamsesniais bruoželiais, ir tuomet virš akies tęsiasi balsvas antakis (pieš. 160) (patelė ir jauniklis). **Nendrinė starta** (pusl. 129)

— Didžiųjų plasnojamųjų plunksnų išoriniai kraštai yra balti; kakta ir pagurklis nėra juodi; balsvo antakio viršuj akies nėra... 15

Pieš. 159. Nendrinė starta (patinas pavasary).

Pieš. 160. Nendrinė starta (patelė).

15(14) 1) Kakta ir pagurklis raudoni (patinas pavasarį ir vasarą) arba 2) ten vos prasimuša rausvai raudona spalva (patinas rudenį ir žiemą), arba 3) galva pilka arba pilka išilginiais tamsiais dryželiais, gerklė balsva išilginiais tamsiais dryželiais, snapas pilkas; antuodegys niekuomet nebūna rausvas. ..... **Paprastas čivylis** (pusl. 122)

— Nei kakta, nei pagurklis nebūna raudoni, bet patino antuodegys esti šviesiais rausvai (ružavai) aptrauktas; gerklė vienodos šviesiai rudos spalvos, snapas geltonas. ...**Geltonsnapis čivylis** (pusl. 123)

16(7) Antuodegys geltonas, gelsvai žalias arba pilkai žalias. 17

Antuodegys nei geltonas, nei žalias arba esti vos pastebimas žalsvas atspalvis. 19

17(16) Suglaustas sparnas turi daugiau kaip 80 mm. ilgio; snapas stambus (panašus į naminio žvirblio snapą, (pieš. 161) bet dar stambesnis). ..... **Žaliukė** (pusl. 122)

— Suglaustas sparnas neturi 80 mm. ilgio; snapas mažas (daug mažesnis negu naminio žvirblio). 18

Pieš. 161. Žaliukė.

Pieš. 162. Alksninukas.

Pieš. 163. Svilikėlis.

18(17) Snapas tokio tipo kaip pieš. 162 skersai plasnojamąsias plunksnas eina plati geltona juostelė. ..... **Alksninukas** (pusl. 123)

— Snapas tokio tipo kaip pieš. 163 skersai plasnojamąsias plunksnas nėra geltonos juostelės. ..... **Svilikėlis** (pusl. 124)

19 (16) Antuodegys baltas arba jame bent kai kur prasišviečia baltojir spalva (šiaip ar taip, jis yra šviesesnis negu nugara) 20
— Antuodegys pilkas (kartais jame vos tik prasimuša žalsvoji arba rausvoji spalva). 21
20 (19) Viršugalvis raudonas, antuodegys balsvas, kartais rausvu atspalviu tamsiai išilginiais dryželiais (pieš. 165). .....
Čimčakiukas (pusl. 123)
— Viršugalvis ne raudonas; antuodegys baltas. .....
Šiaurės kikilis (pusl. 122)

Pieš. 164. Pilkoji starta.

Pieš. 165. Čimčakiukas.

Pieš. 166. Karklažvirblis.

21 (19) Paukštis už dirvinį vieversį kiek didesnis, bet savo spalva į jį labai panašus; labai storas snapas (pieš. 164); suglaustas sparnas dažniausiai turi per 90 mm. ilgio. ..... **Pilkoji starta** (pusl. 128)
— Mažesnis paukštis; suglaustas sparnas turi mažiau kaip 90 mm. ilgio. 22
22 (21) Viršugalvis tamsiai rudas (šokoladinės spalvos) (pieš. 166). ....
Karklažvirblis (pusl. 121)
— Viršugalvis ne rudas. 23
23 (22) Viršugalvis pilkas. 24
— Viršugalvis raudonas. .....
Raudongalvė sniegena (pusl. 125)
24 (23) Gerklė juoda (pieš. 167). .....
Naminis žvirblis (pusl. 120)
— Gerklė ne juoda. 25
25 (24) Gerklė, pagurklis ir krūtinės viršutinė dalis šviesiai pilki, be jokių tamsesnių dėmelių. .....
Naminis žvirblis (pusl. 120)
— Gerklė, pagurklis ir krūtinės viršutinė dalis šviesiai pilki tamsesniomis pailgomis dėmelėmis. .....
Raudongalvė sniegena (pusl. 125)

Pieš. 167. Naminis žvirblis (patinas).

206. **Naminis žvirblis.** *Passer domesticus* (L.). (pieš. 167). Ilgis 160 mm., sparnų tarpugalis 250 mm. Patino viršugalvis pilkas rudais galvos šonais, nugara ruda pailgais juodais bruoželiais, antuodegys pilkas, uodega pilka rusvais išorinių vėtyklių kraštais, sparnų dengiamosios plunksnos tamsiai rudos

su balta skersine juostele; gerklė ir pagurklis juodi. Patelė nuo patino skiriasi šiuo: galvos šonai yra pilki kaip ir viršugalvis, viršutinėje kūno daly vietoje rudos spalvos yra pilkoji spalva nežymiu rusvu atspalviu, gerklė, pagurklis ir pilvas vienodai pilki. Jaunikliai panašus į patelę. Gyvena Europoje, išskyrus Italiją, ir Šiaurės Azijoje; antroje praėjusio šimtmečio pusėje nugabentas į Šiaurės Ameriką, Naująją Zelandiją ir Australiją, greit tenai aklimatizavosi ir išsiplatino. Pas mus visur paprastas.

207. **Karklažvirblis.** *Passer montanus* (L.). (pieš. 166). Ilgis 150 mm., sparnų tarpugalis 220 mm.; už naminį žvirblį mažesnis, viršugalvis ir sprandas rausvai rudas (šokoladinės spalvos), skruostai balti su juoda dėme tarp akies ir snapo pamato ir kita dėme žemiau akies; nugara ruda, išmarginta juodais plunksnų viduriais, sparnai rudi su dviemis skersinėmis balsvomis juostelėmis ir juosvomis dėmėmis; antuodegys ir uodega pilki; gerklė juoda, apačia balsgana pilkais šonais. Gyvena Europoje ir Sibire iki Japonijos, pas mus visur paprastas kaimuose; miesto vengia.

208. **Svilikas.** *Coccothraustes coccothraustes* (L.). (pieš. 153, 154). Ilgis apie 170 mm., sparnų tarpugalis apie 310 mm.; už sniegeną ne daug didesnis, bet žymiai didesne galva ir snapu ir trumpesne uodega. Seno patino galva rusva su šviesesne kakta, smakras ir plasnojamosios plunksnos juodos, mažos plasnojamosios plunksnos ryškiu mėlynu atspindžiu, sprandas pilkas, nugara bronzinės spalvos; ant sparnų dengiamųjų plunksnų platus baltas laukelis; apačia pilka su rausvu atspalviu; uodegos galas baltas. Patelės spalvos ne tokios ryškios, ant galvos vyrauja ne rusvoji, bet tamsiai pilkoji spalva. Jaunikliai žymiai skiriasi nuo senių; jų galva gelsva su skersinėmis tamsiomis dėmelėmis, taip pat taškuoti krūtinė ir pilvo šonai. Gyvena Europos šiaurėje iki 60° ir Azijos pietų-vakaruose. Pas mus ne retas. Tarp kitko lesa vyšnių kauliukų branduolius, kuriuos pajėgia išaižyti savo stipriu snapu.

209. **Paprastasis kikilis, šilagaidis.** *Fringilla coelebs* L. Ilgis 150 mm., sparnų tarpugalis 260 mm. Patino viršugalvis ir sprandas melsvai pilki, nugara rusva, antuodegys gelsvai žalias, gerklė ir krūtinė pilkai rausvos spalvos; sparnų dengia-

mosios plunksnos sudaro dvi skersines, ryškiai baltas juostas. Patelės galva neturi melsvo atspalvio, apačia bemaž vienodai pilka. Jaunikliai panašūs į patelę. Gyvena Europoje, Sibiro vakaruose, Mažojoje Azijoje, Palestinoje. Pas mus visą vasarą vienas iš paprasčiausių paukščių. Patinai gieda savotišką, gana dailią visur girdimą nuo pirmų balandžio mėnesio dienų giesmelę. Suka gražų, iš lauko pusės tošimi ir kerpėmis apdėtą lizdą.

210. **Šiaurės kikilis.** *Fringilla montifringilla* L. Ilgis 150 mm., sparnų tarpugalis 260 mm., paprasto kikilio didumo. Patino galva, sprandas, tarpupetė ir uodega juodi, užpakalinė nugaros dalis, antuodegys ir pilvas balti, gerklė, pagurklis, krūtinės šonai ir pečiai ryškiai rudi. Sparnai juodi su dviem siaurom skersinėm juostelėm, rusvomis plunksnomis sparno pryšakiniame krašte. Rudens rūbuose visos juodos dalys pridengtos rusvais plunksnų krašteliais; tie krašteliai, bet žymiai siauresni, palieka ir pavasarį. Patelės galva rusvai pilka, nugara pilka, išilgai viršugalvį ir sprandą iki nugaros tęsiasi dvi durpinės spalvos juostos; apačia, kaip patino, bet šviesesnė. Jaunikliai panašūs į patelę, bet šviesesni. Peri Skandinavijoje, Suomijoje, Rusijoje ir Sibiro šiaurėje, o žiemos metu aplanko pietų kraštus. Traukimo metu rudenį ir pavasarį gausiai aplanko mūsų kraštą dideliais pulkais, kartais susimaišydami su paprastais kikiliais.

211. **Žaliukė.** *Chloris chloris* (L.). (pieš. 161). Kūno ilgis 160 mm., sparnų tarpugalis apie 260 mm., naminio žvirblio didumo. Seno patino viršutinė kūno dalis žalsvai pilka, antuodegys žalsvai geltonas, uodegos plunksnų pamatai, išskyrus vidurines plunksnas, geltoni, gerklė ir krūtinė gelsvai žalia, pilkais plunksnų kraštais užteršta, pilvas pilkas; didžiųjų plasnojamųjų plunksnų išorinės vėtyklės ryškiai geltonos, kitos plasnojamosios plunksnos juosvos pilkais kraštais. Patelė daug pilkesnė. Jaunikliai turi dar mažiau geltonos spalvos, jų apačia pilksva, tamsesnėmis pailgomis dėmėmis išmarginta. Gyvena Europoje ir Mažojoje Azijoje. Pas mus labai paprastas mažuose miškeliuose, soduose, ir t. p.; peri dažniausia eglėse, gieda gana malonią, nors ir prastą giesmelę.

212. **Paprastasis čivylis.** *Carduelis cannabina* (L.). Ilgis 140 mm., sparnų tarpugalis 240 mm., už karklažvirblį žymiai

mažesnis. Seno patino pavasario rūbuose kakta ir pagurklis ryškiai raudoni, nugara ir sparnų dengiamosios plunksnos rudos, didžiųjų plasnojamųjų plunksnų krašteliai balti, dėl ko ant sparnų susidaro lyg baltas plotas, net iš toli matomas. Vasarai baigiantis nusišėrę patinai vietoje raudonos spalvos gauna ant pagurklio tamsiai rudą spalvą su raudonu atspalviu, bet ir toji spalva esti pridengta palšais plunksnų krašteliais. Tik pavasarį tie krašteliai nudyla, ir, be to, tamsiai rudoji spalva virsta ryškiai raudona. Patelės ir jaunikliai raudonumo nei ant galvos, nei pagurkly neturi. Gyvena Europoje, išskyrus Viduržemio pakraštį; pas mus labai paprastas paukščiukas; peri dažniausia jaunose eglėse, soduose ar šiaip arti namų, dauguma žiemai išskrenda.

213. **Geltonsnapis čivylis.** *Carduelis flavirostris* (L.). Ilgis 140 mm., sparnų tarpugalis 230 mm., laibesnis ir ilgesne uodega negu paprastas čivylis. Senų paukščiu viršutinė kūno dalis juosva šviesiais plunksnų kraštais, gerklė, pagurklis ir kūno šonai rusvi ir, išskyrus vienspalvę gerklę, išmarginti tamsiomis pailgomis dėmelėmis; pilvas ir pauodegys balti, patino antuodegys šviesiai rausvas. Gyvena Anglijoje, Skandinavijoje, Rusijos Šiaurėje. Žiemos metu aplanko vidurinę Europą; retkarčiais aplanko ir Lietuvą.

214. **Čimčakiukas.** *Carduelis linaria* (L.). (pieš. 165). Ilgis 130 mm., sparnų tarpugalis 215 mm., už karklažvirblį daug mažesnis. Patino viršugalvis kraujo spalvos; skruostai, pagurklis, krūtinė rausvi; balsvame antuodegy prasimuša rausvoji spalva; šiaip viršutinė kūno dalis, sparnai ir uodega pilki, bet dauguma plunksnų turi rudus arba balsvus kraštus. Patelės ir jaunikliai neturi rausvos spalvos nei krūtinėje, nei antuodegy, bet šiaip į patinus panašūs. Gyvena Europos, Azijos ir Amerikos poliariniuose kraštuose. Rudenį gausiai aplanko mūsų kraštą ir palieka iki pavasario. Skrajoja jie tirštais būriais, visą laiką atsiliepdami ir keldami didelį trukšmą. Lesa piktžolių grūdus, bet daugiausia mėgsta alksnių ir beržų sėklas. Kai kada Vidurinę Europą aplanko paprasto čimčakiuko artima giminė *Linaria hornemanni* Holböll *(exilipes)*, šiek tiek didesnė ir labai šviesi su grynai baltu antuodegiu ir *Linaria holbölli* Br. ilgesniu snapu ir pilkesne viršutine kūno dalimi.

215. **Alksninukas.** *Carduelis spinus* (L.). (pieš. 162). Ilgis 115 mm., sparnų tarpugalis 210 mm., už karklažvirblį daug mažesnis. Patino viršugalvis ir gerklė juodi, nugaros ir sparnų dengiamosios plunksnos žalios, šiek tiek juosva spalva suterštos, antuodegys žalsvai geltonas, sparnai juodi su skersine geltona juostele, krūtinė žalsvai geltona, pilvas baltas juodais išilginiais dryželiais šonuose. Patelės galva pilka, gerklė balsva, nugara pilka tamsesniais plunksnų viduriais, antuodegys geltonas išilginiais juodais dryželais; apačia balsva išilginiais dryželiais šonuose. Jaunikliai panašūs į patelę. Gyvena Europoje ir Azijos šiaurėje iki Japonijos. Pas mus labai paprastas, ypač žiemos metu galima matyti jų didžiausius pulkus. Jie triukšmingai puola alksnių kankorėžius, lesdami jų sėklas.

216. **Dagilis margasparnis.** *Carduelis carduelis.* (L.). (pieš. 168). Ilgis 130 mm., sparnų tarpugalis apie 230 mm., už karklažvirblį mažesnis. Senų paukščių pryšakinė galvos dalis, apimanti kaktą ir akis, ryškiai raudona, pakaušis juodas, skruostai balti, nugara, pečiai, krūtinė ir pilvo šonai pilkai rudi, sparnai juodi su plačia skersine ryškiai geltona juosta ir baltais taškeliais plasnojamųjų plunksnų galuose; pilvas baltas, uodega juoda su didele balta dėme vidurinėse vėtyklėse dviejų porų kraštutinių plunksnų. Patelė nuo patino bemaž nesiskiria. Jauniklių visa galva pilka, krūtinė balsva, pilkai išmarginta, nugara pilkesnė negu senių. Gyvena Europos šiaurėj iki 63°, pas mus labai paprastas, minta daugiausiai varnalėšų, usnių ir dagių grūdais; dėl to yra kilęs ir jo vardas.

Pieš. 168. Dagilio uodegos plunksna.

217. **Svilikėlis.** *Serinus canaria* (L.). (pieš. 163). Ilgis 120 mm., sparnų tarpugalis 205 mm., už karklažvirblį mažesnis. Patinas pavasarį turi kaktą, kaklą, krūtinę ir antuodegį ryškiai geltonus (citrinos spalvos); pakaušį, nugarą ir sparnų dengiamąsias plunksnas žalsvai pilkus juodai išmargintus; pilvą baltą, kūno šonus išilginiais juodais dryželiais. Patelė turi kaktoje tik geltonos spalvos pėdsakus, ir aplamai jos geltonoji spalva nėra tokia ryški kaip patino. Jaunikliai dar pilkesni, panašūs į jaunąją geltonąją startą. Gyvena kraštuose, apsupančiuose Vidužemio jūrą, bet pastebėta, kad šį rūšis pamažėlį slenka šiaurės rytų kryptimi. Pastaraisiais laikais daug sykių

pastebėtas Rytprūsiuose ir net Estijoje. Galima tikėtis užtikti šį paukščiuką ir Lietuvoje.

218. **Pušinė sniegena.** *Pinicola enucleator* (L.). (pieš. 151). Ilgis 220 mm., sparnų tarpugalis apie 330 mm., strazdo giesmininko didumo. Senas patinas puikiai raudonas; tas raudonumas susidaro tuo būdu, kad daugumos plunksnų galai yra raudoni, ir jie dengia pilkus pamatus; iš to kyla lyg raudoni žvynai pilkesniame dugne; sparnai ir uodega pilki. Patelė vietoje raudonos turi geltoną arba oranžiniai geltoną spalvą. Jaunikliai panašūs į patelę. Šis dailus paukštis gyvena Skandinavijoje, Suomijoje, Rusijos šiaurėje ir Sibire, žiemos metu aplanko vidurinę Europą, be kitų, ir mūsų kraštą; tuomet puola jis šermukšnių, kadugių ir kitų medžių uogas, kai kada stebėtinai nebaikštus. Ne kas žiema galima jų pas mus pamatyti.

219. **Raudongalvė sniegena.** *Erythrina erythrina* (Pall.). Ilgis 150 mm., sparnų tarpugalis 250 mm., už naminį žvirblį ne daug mažesnis. Seno patino viršugalvis, gerklė ir krūtinė ryškiai raudoni (karmino spalvos), visa viršutinė kūno dalis kartu su sparnais ir uodega tamsiai pilki nežymiu raudonu atspalvių, ypač antuodegys; pilvas pilkas, pauodegys balsvas. Patelės viršugalvis, skruostai ir visa viršutinė kūno dalis vienodai pilka nežymiu žalsvu atspalviu antuodegy; gerklė, pagurklis ir krūtinė šviesiai pilki pailgomis tamsesnėmis dėmelėmis, pilvas balsvas. Jaunikliai panašūs į patelę, bet jų viršutinė kūno dalis tamsesnė, ir plunksnų kraštai gelsvai rusvi; apačia taip pat turi nežymų rusvą atspalvį ir tamsios dėmelės ryškesnės negu patelės. Jauni patinai kartais keletą metų iš eilės negauna raudonų plunksnų ir vis esti panašūs į pateles; net ir susiporavusių paukščių patinai kitąsyk esti pilki. Gyvena Europos ir Azijos šiaurės kraštuose. Lietuvoje ne retai užtinkamas; ypač mėgsta krūmais apaugusius Nemuno kriaušius, didesnių upių ir ežerų pakraščius, kartais pasirodo ir soduose. Turi savotišką, švilpiantį balsą, tiek charakteringą, kad užtenka vieną sykį jį išgirsti, kad visuomet jį pažintum. Jį neblogai pamėgdžioja sakinys: „ne vytį vijau“ .

220. **Didžioji juodgalvė sniegena.** *Pyrrhula pyrrhula* L. (pieš. 155, 156). Kūno ilgis 160 mm., sparnų tarpugalis 280 mm., vieversio didumo. Senų paukščių viršugalvis, smakras, sparnai ir uodega juodi; per sparnus skersai eina balta juostelė,

nugara pilka, antuodegys ir pauodegys balti, patinų apačia raudona, patelių rusvai pilka. Jauni paukščiai neturi juodos galvos, visas kūnas, išskyrus sparnus, uodegą ir antuodegį, pilkai rusvos spalvos. Gyvena Skandinavijoje, Šiaurės Rusijoje, Vakarų Sibire. Pas mus retkarčiais peri, bet už tat daugybė jų pasirodo rudenį ir išbūna pas mus visą žiemą. Į didžiąją sniegieną labai panaši, bet mažesnė Vidurinės Europos forma—mažoji juodgalvė sniegena, *Pyrrhula europaea;* jos raudonumas mažiau ryškus, nugara tamsesnė, sparnas neturi 90 mm. ilgio (didžiosios sniegenos sparnas turi per 90 mm. ilgio); ji pastebėta Lenkijoje ir Latvijoje, pas mus ligi šiol neužtikta.

221. **Margasparnis kryžiasnapis.** *Loxia leucoptera* Gm. Kūno ilgis apie 180 mm., sniegenos didumo. Senas bemaž ištisai raudonas, išskyrus juosvus sparnus ir uodegą ir baltą pauodegį. Skersai sparnus eina dvi baltos šviesiai rausvos juostelės. Patelės viršutinė kūno dalis pilka su žaliu atspalviu, ypač viršugalvy ir antuodegy; apačia pilkai žalia ir panašiai, kaip patinas, turi skersai sparną dvi baltas juosteles. Jaunikliai visai neturi raudonos spalvos — jie pilkai žali ir skiriasi nuo patelių tuo, kad apatinė kūno dalis pilkame dugne išmarginta pailgais tamsiais bruoželiais. Gyvena Rusijos ir Sibiro šiaurėje. Buvo nušaunamas Latvijoje, Rytprūsiuose ir Lenkijoje, retkarčiais ir Lietuvoje.

222. **Pušinis kryžiasnapis.** *Loxia pityopsittacus* Borkh. Kūno ilgis apie 170 mm., sparnų tarpugalis apie 310 mm., kuoduotojo vieversio didumo. Spalvos tos pačios, kaip ir margasparnio kryžiasnapio, bet raudonumas ne toks ryškus, o pilkumas šviesesnis, o be to, neturi šviesių juostelių ant sparnų. Gyvena Skandinavijoje, Suomijoje, Rusijos šiaurėje. Pas mus retai pasitaiko.

223. **Eglinis kryžiasnapis.** *Loxia curvirostra* L. (pieš. 152). Ilgis apie 160 mm., sparnų tarpugalis apie 280 mm., sniegenos didumo. Panašus į pušinį kryžiasnapį, bet visas kūnas, ypač galva ir snapas, laibesni. Gyvena visoje Europoje, šiaurės ir vidaus Azijoje iki Japonijos. Pas mus labai paprastas, ypač eglynuose.

224. **Pentinuotoji starta***). *Calcarius lapponicus* (L.). (pieš. 169). Ilgis 150 mm., sparnų tarpugalis 260 mm., žvirblio

*) Startos turi charakteringą snapą: antsnapio šonai yra įlenkti, o, be to, gomury yra kaulinė atauga danties pavidalo (palyg. pieš. 164).

didumo. Senas patinas pavasarį turi galvą, gerklę ir pagurklį juodą ir juodas pailgas dėmeles kūno šonuose; virš akies eina gelsvas antakis, sprandas rudas, nugaros plunksnos juodos su rusvais kraštais; krūtinė ir pilvas balti. Patelės galva neturi gryno juodumo, kaip patino, o, be to, tas juodumas pagurkly užima mažesnį plotą. Žiemos metu lygiai patino, lygiai patelės juodos vietos yra žymiai pridengtos rusvais ir baltais plunksnų kraštais. Jaunikliai neturi juodos spalvos ant galvos ir pagurklio, jų visa viršutinė kūno dalis pilkai rusva su juosvais plunksnų viduriais, kaklas ir krūtinė nešvariai gelsva išilginiais juosvais bruoželiais, sparnai juosvi su rusvais plunksnų kraštais. Šio paukščio tėvynė yra Europos, Azijos, ir Amerikos poliariniai kraštai, bet žiemos metu slenka jis į pietus, aplankydamas net vidurinę Europą. Neturime faktų, kad jis būtų buvęs Lietuvoje, bet be abejo jis mus aplanko.

Pleš. 169. Pentinuotoji starta.

224. **Snieginė starta.** *Plectrophenax nivalis* (L.). Ilgis 160 mm., sparnų tarpugalis 280 mm., sparno ilgis 100 mm. arba dar daugiau. Beveik dirvinio vieversio didumo. Seni paukščiai labai skiriasi nuo jauniklių, o be to, senų paukščių plunksnos vasarą ir žiemą taip pat skirtingos. Senas patinas pavasario plunksnomis baltas, juoda nugara ir juodais didžiųjų plasnojamųjų plunksnų galais, juoda dėme sparno pryšakiniame krašte ir juodomis šešiomis uodegos vidurinėmis plunsnomis; snapas ir kojos juodos. Žiemą patino nugaros juodos plunksnos turi balsvus arba rusvus kraštelius; o rudenį šie krašteliai yra tiek platūs, kad juodosios plunksnų dalys esti visai pridengtos; snapas geltonas. Patelė pavasarį turi galvą ir visą apatinę kūno dalį baltą, bet viršugalvis, galvos šonai ir krūtinė rudąja spalva aptraukti, nugara ir sparnų dengiamosios plunksnos juodos su plačiais pilkai rusvais kraštais; uodega kaip patino. Rudenį patelė turi tamsesnių ir ne taip ryškių spalvų. Jaunikliai turi dar mažiau baltos spalvos negu patelės; jų galva viršuje tamsiai ruda, nugara pilkai rusva juodais plunksnų viduriais; antuodegys tamsiai rudas; apačia, išskyrus baltą pilvą ir baltas kraštutines uodegos plunksnas, rusvai pilka, tamsiausia ant pagurklio. Mažos plasnojamosios plunknsos savo didesne dalimi balsganos.

Gyvena visame Europos Šiaurės Ledynuotojo Vandenyno pakrašty, Sibire, Grenlandijoje ir Šiaurės Amerikoje, bet žiemą pasitraukia į pietus ir tuomet dažnai aplanko Lietuvą. Galima jų matyti pas mus dažniausia plačiuose vieškeliuose, kur jie pakrikusiais būreliais ieško maisto arklių mėšle. Ne sunku juos iš toli pažinti iš vyraujančios baltos spalvos.

226. **Pilkoji starta.** *Emberiza calandra* L. *(miliaria)* (pieš. 164). Ilgis 190 mm., sparnų tarpugalis 300 mm. Kuoduotojo vieversio didumo. Visa viršutinė kūno dalis pilka, rusvu atspalviu, tamsesniais plunksnų viduriais išmarginta. Apačia balsva, išmarginta pailgais bruoželiais ir dėmelėmis gerklėje, pagurklyje, krūtinėje ir pilvo šonuose. Gyvena Europoje, Šiaurės Afrikoje ir Mažoje Azijoje. Pas mus ne visur randamas; taip antai labai paprastas jis Suvalkijoje, bet dešiniajame Nemuno krante rečiau pasitaiko. Žiemai didesnė jų dalis išskrenda į pietus ir šiuo laiku jie pas mus daug rečiau užtinkami.

227. **Geltonoji starta, starčiutė.** *Emberiza citrinella* L. (pieš. 170). Ilgis 170 mm., sparnų tarpugalis 260—270 mm., beveik naminio žvirblio didumo. bet laibesnė ir ilgesnė. Patino viršugalvis, gerklė ir pilvas ryškiai geltoni (citrinos spalvos), krūtinė pilkai rusva, nugara gelsvai pilka pailgomis juosvomis dėmelėmis, antuodegys rudas, sparnai juosvi geltonais ir rusvais plunksnų kraštais. Patelės galva pilka išilginiais tamsiais bruoželiais, bet vis dėlto persišviečia geltoni plunksnų pamatai; šiaip viršutinė kūno dalis kaip patino, bet rudoji spalva mažiau ryški, apačioje geltonumas neaiškus, pilka spalva suterštas. Jaunikliai panašesni į pateles, bet jų geltonumas dar mažiau žymus, nebent tik ant pilvo ir sparnų apatinėse dengiamosiose plunksnose. Gyvena visoj Europoje ir Sibiro vakaruose, išskyrus tolimiausią šiaurę; pas mus paprasčiausis paukštis lygiai vasarą, ir žiemą. Žiemos metu kartu su žvirbliais laikosi kiemuose, arti klojimų ir tvartų.

Pieš. 170. Geltonosios startos uodegos kraštutinės plunksnos.

228. **Sodinė starta.** *Emberiza hortulana* L. Kūno ilgis 160 mm., sparnų tarpugalis 260 mm., už naminį žvirblį kiek mažesnė. Seno patino galva pilka nežymiu žalsvu atspalviu, gerklė ir bruoželis po akimis balsvai geltoni, nugara rusvai

pilka, juodomis išilginėmis dėmelėmis išmarginta; krūtinė ir pilvas rusvi (cinamono spalvos). Sparnai pilki rusvais plunksnų kraštais (be jokio geltonumo pėdsako didžiosiose plasnojamose plunksnose), uodega pilka su įstrižomis baltomis dėmėmis dviejose kraštutinių plunksnų porose, snapas gelsvai raudonas. Patelė skiriasi smulkiu margumu viršugalvy ir pagurkly. Jaunikliai panašesni į patelę, bet dar turi pailgus tamsius bruoželius pagurkly ir kūno šonuose, snapas šviesesnis. Gyvena Europos vidury ir pietuose ir Azijos vidury ir vakaruose; Lietuvoje pasitaiko kai kuriuose kraštuose, o kitų kraštų visiškai vengia. Žiemai išskrenda.

229. **Nendrinė starta.** *Emberiza schoeniclus* L. (pieš. 159, 160) Ilgis 150 mm., sparnų tarpugalis 250 mm., karklažvirblio didumo. Šis paukščiukas, ypač patinas, iš pirmojo žvilgsnio labai primena naminį žvirblį. Seno patino galva, gerklė ir pagurklis juodi, po akimis balta juostelė ir balta apikaklė aplink visą kaklą, nugara lygiai tokia, kaip naminio žvirblio, vadinas, juosvos plunksnos su plačiais palšais ir rudais kraštais, apačia nešvariai balta su plonais išilginiais dryželiais šonuose. Rudenį galvos ir kaklo juodos vietos didesne savo dalimi pridengtos rusvais plunksnų krašteliais. Patelės galva pilkai rusva su tamsiais plunksnų viduriais, nuo ko ji tampa išilgai dryžiuota; virš akies balsvas antakis, nuo užpakalinio akies kampo eina pilka plati dėmė, o po ja nuo snapo pamato eina balta juostelė, sudarydama lyg baltą ūsą; pagurklis ir krūtinė balti išilginiais juodais dryželiais, pilvas baltas. Jaunikliai panašūs į patelę, bet turi rusvą atspalvį ant kaklo, krūtinės ir šonų. Gyvena Europoje ir Sibire. Pas mus labai paprasta ežerų, upių ir tvenkinių pakraščiuose; mėgsta tankius nendrynus, karklynus ir šiaip apaugusius vandenų pakraščius. Atskrenda į mus jau kovo mėnesio pradžioje ir išskrenda spalių mėn. pabaigoj. Gieda malonią, melodišką, nors ir neįvairią giesmelę.

40. Šeima: Kielės (Motacillidae).

1. Nugara vienspalvė, pilka, gelsvai žalia arba žalsvai pilka; uodega ilga; ji gali būti ilgesnė negu suglaustas sparnas arba ne daugiau kaip pusantro centimetro už jį trumpesnė; apatinė kūno dalis nėra marga, nebent tik skersai pagurklį eina vietomis pertraukta juostelė, iš tamsių plunksnų sudaryta, arba pagruklis esti juodas 2

— Nugara ne vienspalvė: jos pilkame dugne yra pailgų tamsesnių dėmių; uodega trumpesnė: jos ilgis yra bent dviem centimetrais mažesnis negu suglaustas sparnas; visa apatinė kūno dalis ar bent tik krūtinė juosvomis pailgomis dėmelėmis išmarginta. 5

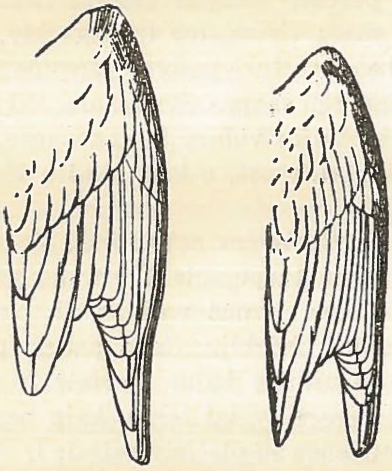

Pieš. 171. Vieversio sparnas. Kalviuko sparnas.

2 (1) Kakta ir skruostai balti, pagurklis juodas. **Baltoji kielė** (pusl. 132)

— Visas viršugalvis žilas arba pilkas 3

3 (2) Uodega yra vos sparno ilgio 4

— Uodega žymiai ilgesnė negu sparnas ..... **Kalnų kielė** (pusl. 133)

4 (3) Skersai pagurklį eina ryški juoda arba juosva juostelė; vyrauja balta, žila ir juoda spalva .. **Baltoji kielė** (pusl. 132)

— Skersai pagurklį nėra aiškios juodos juostelės, bet gali būti skersinė juosvų neaiškių dėmelių eilė; pas senus paukščius vyrauja geltona spalva, pas jauniklius apačioje esti šviesiai gelsva arba balsva su silpnu rusvu atspalviu ..... **Bandkielė** (pusl. 133)

Pieš. 173. Pievinis kalviukas.

Pieš. 172. Pievinio (viršuje) ir miškinio (apačioje) kalviuko užpakalinio piršto nagas.

5 (1) Vien tik pagurklis yra išmargintas mažomis tamsiomis dėmelėmis, šiaip visa apatinė kūno dalis vienspalvė, gelsva; kartais net pagurkly margumas visai nyksta. **Dirvoninis kalviukas** (pusl. 132)

— Apatinės kūno dalies margumas užeina net į šlaunių sritį 6
6(5) Užpakaliio piršto nagas aiškiai riestas; tiesiaja linija matuojamas jis yra trumpesns negu pats pirštas. .....
Miškinis kalviukas (pusl. 131)
— Užpakalinio piršto nagas netrumpesnis negu pats užpakalinis pirštas 7
7(6) Kojos juosvos .....
Vandeninis kalviukas (pusl. 132)
— Kojos šviesios, balsganos
Pievinis kalviukas (pusl. 131)

Pieš. 174. Dirvoninis kalviukas.

230. **Pievinis kalviukas.** *Anthus pratensis* (L.). (pieš. 173). Ilgis 160 mm., sparnų tarpugalis 250 mm., už kikilį žymiai mažesnis. Viršutinė kūno dalis pilka su žalsvu atspalviu juosvais plunksnų viduriais; sparnai juosvi palšais plunksnų kraštais; tokios pat spalvos ir uodegos plunksnos, išskyrus dvi kraštutines, kurios turi dvi dideles baltas dėmes; pagurklis balsvai rusvas, išmargintas juodomis pailgomis dėmelėmis; šis margumas užeina net į šlaunių sritį. Jaunikliai pasižymi ryškesniais rusvais sparnų dengiamųjų plunksnų kraštais. Gyvena pietų Europoje iki Pirėnėjų, Vakarų Sibire ir Turkestane. Lietuvoje labai paprastas pievose, balose ir ganyklose. Skrisdamas čypia savotiškai: pi - pi... Žiemai išskrenda. Į pievų kalviuką labai panašus rudgurklis kalviukas *Anthus cervinus* Pall. Seni paukščiai pasižymi rudu gurkliu; jaunikliai ir seniai rudens rūbuose vargiai atskiriami nuo pievų kalviuko, nebent tik tuo, kad tamsios nugaros dėmės yra ryškios ir antuodegy, o, be to, kad pagurklio ir šonų dėmės yra didesnės. Gyvena Europos ir Azijos tolimoje šiaurėje. Pastebėtas Rytprūsiuose, Latvijoje ir Estijoje traukimo metu.

231. **Miškinis kalviukas.** *Anthus trivialis* (L.). Ilgis 160 mm., sparnų tarpugalis 270 mm., jis yra kikilio didumo arba ne daug mažesnis. Viršutinė kūno dalis pilka tamsesniais plunksnų viduriais, uodega ir sparnai tamsiai pilki palšais kraš-

teliais. Apačia balsva, krūtinė turi šiek tiek rusvo atspalvio, juodomis pailgomis dėmėmis išmarginta iki pat šlaunių srities. Jauniklių viršutinė kūno dalis turi nežymų žalsvą atspalvį. Gyvena šiaurinėje ir vidurinėje Europoje, Sibire ir Turkestane. Pas mus labai paprastas miškeliuose, ypač jų pakraščiuose. Gieda malonią giesmelę; giedodamas greit plasnoja sparnais ir kyla aukštyn į orą, paskum išplėtęs sparnus pamažėli nusileidžia ant kokios nors medžio viršūnės. Žiemai iš mūsų krašto išskrenda.

232. **Dirvoninis kalviukas.** *Anthus campestris* (L.). (pieš. 171, 174). Ilgis 180 mm., sparnų tarpugalis 270 mm., baltos kielės didumo, bet trumpesnis. Viršutinė kūno dalis šviesiai pilka (smiltingos dirvos spalvos), nežymiais išilginiais dryželiais išmarginta; apačia balsva švelniu rudu atspalviu, ypač krūtinėje; kakle ir pagurkly keliolika siaurų, bet ryškių pailgų dryželių, neužeinančių į šlaunių sritį, viršum akies balsvas, platus antakis. Jaunikliai turi nugaros plunksnas su rudais krašteliais, per tat ši kūno dalis turi žvynuotą pavidalą. Gyvena Europos šiaurės pusėj iki pietinės Skandinavijos, Vidurinėje Azijoje ir Šiaurės Afrikoje. Pas mus randamas, bet toli gražu ne visur. Mėgsta nederlingas, sausas, smiltingas dirvas, su retomis, mišką iškirtus atlikusiomis, pušelėmis. Apsčiau randamas Alytaus, Merkinės, Varėnos, Vievio apylinkėse, Trakų, Lydos ir Vilniaus apskrityse. Bėgioja greit, prisiglaudęs prie žemės, turi charakteringą balsą, kurį visą laiką kartoja (panašu į „cirli"). Žiemai išskrenda.

233. **Vandeninis kalviukas.** *Anthus spinoletta littoralis* Brehm. Ilgis 170 mm., sparnų tarpugalis 275 mm., už baltąją kielę kiek mažesnis. Senų paukščių viršutinė kūno dalis tamsiai pilka (šiferio spalvos) ir tik tarpupetės plunksnų viduriai, būdami tamsesni, sudaro nežymų margumą; apačia balta, ant krūtinės iš šonų pailgais tamsiais dryželiais. Jaunų paukščių viršus žalsvai pilkas, neaiškiu tamsiu margumu. Gyvena Skandinavijos ir Murmano pakraščiuose. Lietuvoje pastebėtas rudens traukimo metu.

234. **Baltoji kielė.** *Motacilla alba* L. Kūno ilgis 190 mm., sparnų tarpugalis 310 mm., kikilio didumo, bet ilgesnė. Senų paukščių kakta ir skruostai balti, gerklėje ir pagurkly platus juodas skydas, pakaušis juodas, uodega, išskyrus kraštutines baltas plunksnas, juoda, nugara pilka (pelenų spalvos),

apačia balta. Jauniklių visa galva pilka, gerklė balta, pagurkly juosva, neaiški skersinė dėmė. Rudens rūbuose ši dėmė darosi ryškesnė, virsdama skersine juoda juostele. Gyvena Europoje ir Azijos šiaurėje. Iš mūsų krašto rudenį išskrenda.

235. **Bandkielė, Geltonoji kielė.** *Motacilla flava* L. Ilgis 180 mm., sparnų tarpugalis 280 mm., už baltąją kielę ne žymiai mažesnė. Senų paukščių galva tamsiai žila, viršum akies šviesus antakio pavidalo dryželis, nugara žalsva, uodega juoda, bet kraštutinės plunksnos baltos, visa apačia puikiai geltona (citrinos spalva). Patelės geltonumas mažiau ryškus, ypač ant gerklės ir pagurklio. Jaunikliai viršuje pilki, nežymiu žalsvu atspalviu, apačioje balsvi gelsvu arba rusvu atspalviu, skersai pagurklį eilė tamsių dėmelių. Gyvena Europoje nuo Skandinavijos vidurio iki Ispanijos, Italijos ir Rusijos pietų. Pas mus apsčiai užtinkamas pievose, ganyklose ir vandenų pakraščiuose. Į paprastą geltoną kielę labai panaši šiaurinė geltonoji kielė *Motacilla flava thunbergi* Billb, bet skiriasi tuo, kad neturi šviesių antakių ir galva ausies srityje tamsesnė. Gyvena Europos šiaurėje, aplanko mūsų kraštą traukimo metu.

236. **Kalnų kielė.** *Motacilla boarula* L. Ilgis 200 mm., tame skaičiuje uodega 110 mm., sparnų tarpugalis 290 mm. Senų paukščių viršutinė kūno dalis pilka, antuodegys geltonas, apačia geltona, patino gerklė juoda. Patelės gerklė esti balta, šiek tiek juodomis plunksnomis išmarginta; be to, apačia nebūna ryškiai geltona. Jaunikliai panašūs į pateles, bet geltonumas dar mažiau ryškus. Gyvena vidurinės ir pietinės Europos, vidurinės Azijos ir šiaurinės Afrikos kalnuose. Pastebėta Rytprūsiuose ir vieną sykį Latvijoje. Mūsų krašte ligi šiol nepastebėta.

41. Šeima: Vieversiai (Alaudidae).

Pieš. 175. Raguotasis vieversys.

Pieš. 176. Kuoduotasis vieversys.

1 Pagurkly platus juodas plotas ir juoda dėmė skruostuose po akimis. ..... **Raguotasis vieversys** (pusl. 135)

— Pagurklis nėra juodas, skruostuose nėra juodos dėmės.. 2

2 (1) Suglaustas sparnas turi per 100 mm ilgio 3

— Suglaustas sparnas neturi 100 mm. ilgio. **Ligutė** (pusl. 134)

3 (2) Uodegos plunksnos neturi baltos spalvos, seni paukščiai turi kuoduką. ..... **Kuoduotasis vieversys** (pusl. 135)

— Kraštutinės uodegos plunksnos išorinis kraštas yra baltas; nėra kuoduko. ..... **Dirvinis vieversys** (pusl. 134)

237. **Dirvinis vieversys, vyturys.** *Alauda arvensis* L. (pieš. 174). Ilgio 180 mm., sparnų tarpugalis 345 mm., už naminį žvirblį didesnis. Senų paukščių viršutinė kūno dalis pilkai rusva tamsiais plunksnų viduriais, uodega tamsiai pilka, bet dvi kraštutinės plunksnos turi baltas išorines vėtykles, pirmosios taip pat ir vidurinės vėtyklės dalis yra balta; gerklė balsva, smulkiais tamsiais taškeliais išmarginta, pagurklis ir krūtinės pryšakinė dalis pilkai rusva pailgomis juosvomis dėmelėmis; krūtinės užpakalinė dalis ir pilvas balti. Jauniklių viršutinė kūno dalis žvynuota, vadinas, visos plunksnos tamsios, bet turi ryškų balsvą kraštą. Gyvena Europoje ir Azijos vakaruose; mūsų krašte vienas paprasčiausių paukščių, nežiemoja, bet užtat atskrenda jau vasario mėn. pabaigoj, o išskrenda spalio pabaigoj arba lapkričio pradžioje.

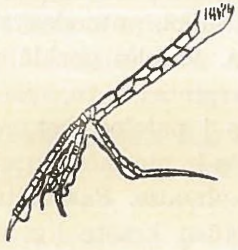

Pieš. 177. Kuoduotojo vieversio koja.

238. **Ligutė.** *Lullula arborea* (L.). Ilgis 145 mm., sparnų tarpugalis 300 mm., maždaug karklažvirblio didumo. Senų paukščių viršutinė kūno dalis pilka, išilgomis dėmėmis išmarginta, viršum akių ryškūs platūs balsvi antakiai. Sparno dengiamosios plunksnos dviejose vietose sudaro po vieną balsvą

dėmę sparno pryšakiniame krašte, o trys kraštutinės uodegos plunksnos turi baltus galus; šiais požymiais, o taip pat mažesniu didumu nesunku atsikrti ligutę nuo kitų vieversių rūšių. Apačia balsgana, pagurklis išmargintas pailgomis tamsiomis dėmelėmis. Rudens plunksnose kūno viršus rudesnis. Jauniklių viršutinė kūno dalis žvynėta kaip ir dirvinio vieversio. Gyvena visoje Europoje iki pietinės Skandinavijos ir Suomijos. Mūsų krašte labai paprasta ypač sausuose šiluose ir skinymuose; patinas gieda malonią giesmelę, kurią galima pamėgdžioti skiemenimis „liu-li, liu-li, liu-li,...“ žiemai išskrenda spalių mėn. pabaigoj, o vasario pabaigoj jau pas mus grįžta.

239. **Kuoduotasis vieversys, sąšlavukė.** *Galerida cristata* (L.). (pieš. 176, 177). Ilgis 180 mm., sparnų tarpugalis 340 mm., už dirvinį vieversį žymiai didesnis. Viršutinė kūno dalis gelsvai pilka neaiškiais tamsesniais plunksnų viduriais, plasnojamosios ir kraštutinės vairuojamos plunksnos turi rudo atspalvio. Ant galvos kuodukas, iš tamsių plunksnų sudarytas. virš akių šviesūs antakiai; apačia nešvariai balsva, pagurklis išmargintas pailgomis juosvomis dėmėmis rusvame dugne. Jauniklio kuodukas mažai žymus, nugaros plunksnos žvynėtos, t. y. apribotos rusvais kraštais, kas ir sudaro panašumą su žvynais. Gyvena visoje Europoje iki pietinės Švedijos ir Suomijos. Pas mus palieka ištisus metus, laikydamosi kaimuose, miesteliuose ir priemiesčiuose.

240. **Raguotasis vieversys.** *Eremophila alpestris* (L.). (pieš. 175). Ilgis 180 mm., sparnų tarpugalis 310 mm., dirvinio vieversio didumo. Senų paukščių kaktos pryšakinė dalis, gerklė, ir platūs antakiai šviesiai geltoni; tolimesnė kaktos dalis, plačios dėmės po akimis ir pagurklis juodi, nugara, kaip mūsų dirvinio vieversio, pilka tamsesniais plunksnų viduriais, sparnų dengiamosios plunksnos rudos šviesesniais kraštais. Pakaušy lyg dvi juodos auselės, iš ilgų plunksnų sudarytos. Apačia balsgana pilkai rusvais šonais, uodega juosva, bet pirmoji kraštutinė plunksna turi baltą išorinę vėtyklę, o dvi vidurinės yra tos pačios spalvos, kaip ir nugara. Rudens rūbuose juodosios dalys šiek tiek užmaskuotos rusvais plunksnų krašteliais. Raguotas vieversys yra Amerikos, Europos ir Azijos poliarinių kraštų gyventojas, bet žiemai išskrenda į pietų kraštus; tuomet retkarčiais aplanko mūsų kraštą.

42. Šeima: Lipučiai (Certhiidae).

241. **Liputis.** *Certhia familiaris* L. (pieš. 178, 179). Ilgis 140 mm., sparnų tarpugalis 190 mm., už karklažvarblį žy-

Pieš. 178. Liputis.

Pieš. 179. Lipučio snapas.

miai mažesnis. Snapas ilgas ir lenktas (pieš. 179); visa viršutinė kūno dalis labai marga, durpinė baltom ir rusvom dėmelėm, antuodegys rusvas, uodega ilga, žemyn lenkta laibais ir dažniausiai nudėvėtais plunksnų galais; apačia balta gražiu šilko atspindžiu, nagai ilgi, riesti, bet ploni. Gyvena didesnėje Europos dalyje ir Sibire. Pas mus labai paprastas, palieka ištisus metus. Turi savotišką gyvenimo būdą: laipioja medžių žieve, pradėdamas nuo apačios, o užlipęs iki tam tikro aukštumo, nuskrenda žemyn ir vėl pradeda lipti.

43. Šeima: Bukučiai (Sittidae).

242. **Bukutis, vilkutis.** *Sitta europaea* L. (pieš. 180). Ilgis 155 mm., sparnų tarpugalis 270 mm., naminio žvirblio didumo, bet trumpesnis. Visa viršutinė kūno dalis žila, per akį net iki sprando eina juoda juostelė, apačia balta arba balsva, bet pilvo link pereina į rusvąją spalvą; kūno šonai rudi, pauodegys tamsiai rudas su baltomis dėmėmis. Europos šiaurės, ypač Švedijos paukščiai, turi grynai baltą apačią; jie yra skaitomi tipinga forma ir vadinasi *Sitta europaea europaea* L.;

vidurinės Europos bukučiai turi šviesiai rudą (molio spalvos) apačią ir vadinami *Sitta europaea caesia* Wolf. Lietuvos ir artimiausių mums kraštų bukučiai sudaro pereinamąjį laipsnį tarp tų dviejų formų; jų apačia esti balsva, mažiau arba daugiau rusvu atspalviu. Ši forma vadinama *Sitta europaea homeyeri* Hart. Bukutis pas mus yra vietinis paukštis, apsčiai randamas miškeliuose, soduose ir šiaip arti namų. Labai naudingas, nes naikina kenksmingus vabzdžius.

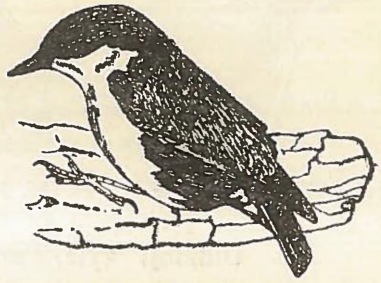

Pieš. 180. Vilkutis.

44. Šeima: Zylės (Paridae).

1 Uodega ilga (ilgesnė negu kūnas be uodegos) jos kraštutinės plunksnos bent dviem centimetrais trumpesnės negu vidurinės .. 2

— Uodega trumpesnė negu kūnas be uodegos; jos kraštutinės plunksnos nėra dviem centimetrais trumpesnės už vidurines. 3

2 (1) Vidurinės uodegos plunksnos juodos; snapas juodas; senų paukščių galva balta. **Uodeguotoji zylė** (pusl. 140)

— Vidurinės uodegos plunksnos rudos arba gelsvos, snapas geltonas (rečiau juosvas); galva gelsva arba pilka. ..... **Ūsuotoji zylė** (pusl. 140)

3 (1) Gerklė nėra juoda. 4

— Gerklė juoda. 5

4 (3) Nugara rusva arba gelsva. .....**Remeza** (pusl. 140)

— Nugara žilai melsva. ..... **Žydrioji zylė** (pusl. 139)

5 (3) Ant galvos smailas kuodukas. **Kuoduotoji zylė** (pusl. 138)

— Nėra kuoduko. 6

6 (5) Viršugalvis mėlynas arba melsvas. .... **Mėlynoji zylė** (pusl. 138)

— Viršugalvis juodas. 7

7 (6) Ant sprando didelė balta dėmė. .....**Juodoji zylė** (pusl. 139)

— Ant sprando nėra baltos dėmės. 8

8 (7) Nugara gelsvai žalia, apačia geltona su juoda išilgine juostele per vidurį. ..... **Didžioji zylė** (pusl. 138)

Pieš. 181. Uodeguotosios zylės uodega.

— Nugara pilka, apačia nešvariai balta. { **Paprastoji pilkoji zylė** (pusl. 139) / **Šiaurės pilkoji zylė** (pusl. 139)

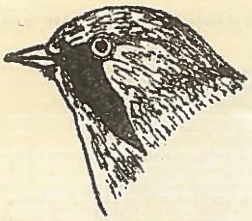

Pieš. 182. Ūsuotoji zylė.

Pieš. 183. Kuoduotoji zylė.

Pieš. 184. Mėlynoji zylė.

243. **Didžioji zylė.** *Parus major* L. (pieš. 186). Ilgis 140 mm., sparnų tarpugalis 240 mm., karklažvirblio didumo. Viršugalvis, gerklė ir pagurklis juodi, išilgai krūtinės iki pilvo

Pieš. 185. Juodoji zylė.

Pieš. 186. Didžioji zylė.

Pieš 187. Pilkoji zylė.

Pieš. 188. Pilkosios zylės snapas.

vidurio tęsiasi juoda juostelė, skruostai balti, nugara gelsvai žalia, krūtinė ir pilvas geltoni, sparnai pilki melsvu atspindžiu ir balta skersine juostele, uodega pilkai melsva baltomis kraštutinėmis plunksnosmis. Jaunikliai panašus į senius, bet visos spalvos neryškios. Gyvena Europoje ir Sibiro vakaruose, pas mus labai apsčiai pasitaiko, žiemą laikosi arti trobesių.

244. **Mėlynoji zylė.** *Parus coeruleus* L. (pieš. 184). Kūno ilgis 125 mm., sparnų tarpugalis 205 mm., pilkosios zylės didumo. Viršugalvis mėlynas arba pilkai mėlynas, skruostai ir kakta balti, gerklė juoda, pakaušy balsva dėmė, nugara gelsvai žalia, sparnai ir uodega mėlyni, skersai sparnus balta juostelė, iš dengiamųjų plunksnų galų sudaryta; apačia geltona, tik pil-

vo vidurys baltas ir išilgai krūtinę eina juosva, nelabai žymi juosta. Jauniklių viršugalvy mėlynoji spalva labai neryški. Gyvena Europoje ir Mažoje Azijoje; pas mus labai paprasta.

245. **Žydrioji zylė.** *Parus cyanus* Pall. Ilgis 140 mm., sparnų tarpugalis 240 mm., senų paukščių galva, kaklas ir kūno apačia balti, sprande mėlyna skersinė puostelė, užeinanti ant skruostų; ant krūtinės išilginė juostelė melsvos spalvos; sparnai žydrūs su dviem baltom skersinėm juostelėm. Jauniklių viršugalvis nėra švariai baltas, mėlynoji spalva ne ryški ir kūno apačia turi gelsvo atspalvio. Gyvena Rusijos šiaurėje ir Sibire, bet žiemos metu slenka į pietų vakarus ir retkarčiais aplanko net vidurinę Europą. Lietuvoje pastebėta.

246. **Juodoji zylė.** *Parus ater* L. (pieš. 185). Kūno ilgis 120 mm., sparnų tarpugalis 185 mm., už nykštuką ne daug didesnė. Viršugalvis, sprandas, gerklė ir pagurklis juodi metaliniu atspindžiu, skruostai balti, vidury sprando didelė balta dėmė, nugara pilkai žila, sparnai pilki žilais išoriniais plunksnų kraštais, skersai sparną dvi baltos juostelės, iš baltų dengiamųjų plunksnų galų sudarytos, užpakalinė krūtinės dalis ir pilvas nešvariai balsvi. Gyvena Europoje ir Sibire; pas mus gyvena dažniausia pušynuose.

247. **Paprastoji pilkoji zylė.** *Parus palustris* L. (pieš. 187, 188). Ilgis 120 mm., sparnų tarpugalis 195 mm., už karklažvirblį mažesnė. Viršugalvis, sprandas ir gerklė juodi, visa viršutinė kūno dalis pilka (naminės pelės spalva), apačia nešvariai balsva, šonai šviesiu rusvu atspalviu. Gyvena Skandinavijoje, Pabaltijoje ir Rytprūsiuose. Pas mus labai paprastas paukštis.

248. **Šiaurės pilkoji zylė.** *Parus atricapillus* L. Į paprastą pilkąją zylę labai panaši; nuo anksčiau minėtos rūšies ji skiriasi vis dėlto bemaž gryna apatinės kūno dalies spalva, didesniu juodu plotu ant gerklės, grynai baltais skruostais ir neblizgančia rudesne spalva viršugalvy. Gyvena ten pat. Lietuvoje pasitaiko rečiau.

249. **Kuoduotoji zylė.** *Parus cristatus* L. (pieš. 183). Ilgis 120 mm., sparnų tarpugalis 200 mm., pilkos zylės didumo. Gerklė ir pagurklis juodi, viršugalvis juodas ir žvynuotas, per tat kad visos plunksnos apribotos baltais kratšais, pakaušy ilgas

smailagalis kuodukas, skruostai balsvi, nugara, sparnai ir uodega pilki (naminės pelės spalvos), apačia balsva rusvu atspalviu aptrauktais šonais. Gyvena visoje Europoje; pas mus labai paprasta spygliuotuose miškuose.

250. **Uodeguotoji zylė.** *Aegithalos caudatus* L. (pieš. 181). Ilgis 150 mm., sparnų tarpugalis 180 mm., už nykštuką ne daug didesnė, bet labai ilga uodega. Senų paukščių galva ir beveik visa apačia balti, pilvo šonai rausvi, tarpupetė juoda, nugara ir antuodegys rudas, bet kai kur ten prasimuša juodoji ir baltoji spalva; didelės plasnojamosios plunksnos juodos, taip pat ir uodega juoda, išskyrus kraštutines plunksnas, kurios žymia savo dalimi esti baltos; mažos plasnojamosios plunksnos baltais kraštais. Jauniklių viršutinė kūno dalis tamsiai kavinės spalvos su baltu viršugalviu, apačia balta, bet krūtinė pilksva, šonai rusvi. Gyvena Europos šiaurės ir rytų daly. Pas mus labai paprasta.

251. **Ūsuotoji zylė.** *Panurus biarmicus* (L.) (pieš.182). Ilgis 160 mm., sparnų tarpugalis 180 mm., didžiosios zylės didumo. Senas patinas yra labai dailus paukštis; jo galva pilka su ilgais juodais ūsais, kurie eina nuo snapo pamato per akis iki pat pagurklio, viršutinė kūno dalis ryškiai ruda; tokios pat spalvos ir vidurinės uodegos plunksnos; sparnai juosvi, apačia gelsvai rausva su rudais šonais, pauodegys juodas, snapas geltonas. Patelė neturi juodų ūsų; jos galva gelsva, apačioje nėra rausvo atspalvio. Jaunikliai beveik ištisai gelsvi, tik tarpupetė, sparnai ir uodegos kraštutinės plunksnos juosvi. Gyvena Europos pietų-vakarų tankiuose nendrynuose. Lietuvoje rasta tik Žuvintos ežero plovuose, kur tankiuose švendrynuose ir nendrynuose randa sau tinkamą buveinę.

252. **Remeza.** *Remiz pendulinus* Jarocki. Ilgis 110 mm., sparnų tarpugalis 155 mm., pilkosios zylės didumo. Seno patino viršugalvis, sprandas ir gerklė žili, kaktoje siaura juoda skersinė juostelė, per akis į užpakalį eina tokia pat juoda juostelė, nugara ruda, antuodegys žilas, apačia balsva rusvais šonais, pečiai durpiniai rudais plunksnų krašteliais, plasnojamosios plunksnos juosvos baltais kraštais, snapas juosvas. Jauniklių visa galva pilka, apačia balsgana. Gyvena Europos pietuose ir Mažoje Azijoje, apsčiai pasitaiko Pinsko balose.

Nėr tikrų žinių, ar pasitaiko Lietuvoje. Šis paukščiukas dirba labai savotišką lizdą sterblės pavidalo su siaura angele į jį įeiti. Tie lizdai esti išausti iš įvairių augalų plūšelių ir prie laibų šakelių prikabinti.

45. Šeima: Giesmininkai (Sylviidae).

1. Suglaustas sparnas turi per 110 mm. ilgio 2
— Suglaustas sparnas neturi 110 mm. ilgio 7
2(1) Vyrauja juodoji arba juosvoji spalva bent viršutinėje kūno daly, ypač sparnuose ir uodegoje; apatinės sparno dengiamosios plunksnos ir pilvas juodi, juosvi arba rudai juosvi 3
— Viršutinėje kūno daly vyrauja pilkoji spalva arba pilkoji ir rudoji; apatinės sparno dengiamosios plunksnos ir pilvas nebūna juodi nei juosvi, o vien tik šviesių spalvų. 4
3(2) Plasnojamosios ir viršutinės sparnų dengiamosios plunksnos ištisai juodos arba tamsiai durpinės spalvos; senas patinas visai juodas ..... **Juodasis strazdas** (pusl. 153)
— Plasnojamosios ir viršutinės sparnų dengiamosios plunksnos turi balsvus kraštelius ..... **Baltagurklis strazdas** (pusl. 153)
4(2) Suglaustas sparnas turi ne mažiau kaip 135 mm. ilgio 5
— Suglaustas sparnas turi mažiau kaip 130 mm. ilgio 6

Pieš. 189. Baltabruvis strazdas.

Pieš. 190. Strazdas giesmininkas.

5(4) Visa viršutinė kūno dalis vienodai pilkos spalvos arba pilka su balsvomis dėmelėmis ant galvos ir tarpupetėje; uodega pilka .. **Amalinis strazdas** (pusl. 152)
— Viršutinė kūno dalis dviejų spalvų: viršugalvis ir antuodegys pilki, o tarpupetė ruda (seni paukščiai), arba rudoji spalva tarpupetėje neryški, ir kiekviena plunksna turi pailgą šviesų dryželį avižų grūdo pavidalo (jauni paukščiai). Uodega beveik juoda .. **Smilginis strazdas** (pusl. 153)

6(4) Pilvo šonai ir sparnų apatinės dengiamosios plunksnos ryškiai rudos (negeltonos) spalvos; viršum akies tęsiasi ryškus balsvas antakis (pieš. 189). ..... **Baltabruvis strazdas** (pusl. 152)

— Pilvo šonai gelsvi arba gelsvai pilki; sparnų apatinės dengiamosios plunksnos rusvai geltonos (nerudos); balsvo antakio nėra (pieš. 190). ..... **Strazdas giesmininkas** (pusl. 152)

Pieš. 191. Kiauliukės uodegos plunksna.

Pieš. 192. Mėlyngurklės uodegos galas.

Pieš. 193. Karetaitė.

Pieš. 194. Paprastoji raudonuodegė.

7(1) Uodegos dengiamosios plunksnos baltos. .... **Kultupys** (pusl. 154)

— Uodegos dengiamosios plunksnos ne baltos. **8**

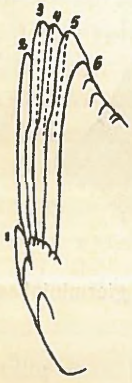

Pieš. 195. Paprastosios raudonuodegės sparnas.

Pieš. 196. Dūminės raudonuodegės sparnas.

Pieš. 197. Vakarinės lakštingalos sparnas.

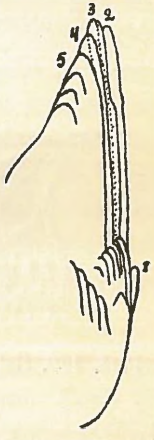

Pieš. 198. Rytinės lakštingalos sparnas.

8(7) Didesnė vairuojamųjų plunksnų dalis savo pamatinėje pusėje yra ryškiai kitos spalvos, negu galinėje pusėje, būtent pamatinė pusė būna balta arba ruda, o galas pilkas arba juosvas. (pieš. 191, 192). 9

— Vairuojamosios plunksnos savo pamatinėje ir galinėje pusėje maždaug tos pačios spalvos 10

9(8) Pamatinė vairuojamųjų plunksnų pusė yra balta (pieš 191); viršum akies yra baltas antakis; pagurklis rudas arba gelsvas .. **Klauliukė** (pusl. 154)

— Pamatinė uodegos plunksnų pusė ruda, o galinė pilka (pieš. 192); patino gerklė ir pagurklis mėlynas **Mėlyngurklė** (pusl. 156)

10(8) Uodega ruda ar pilkai ruda, ar bent žymiai rudesnė negu nugara 11

— Uodega pilka arba kitų spalvų, bet ne ruda. 18

11(10) Sparnas neturi 60 mm. ilgio; sparnai, pilvas ir uodega skersiniais tamsiais dryželiais (pieš. 193). ..... **Keretaitė** (pusl. 151)

— Sparnas per 60 mm. ilgio; sparnai, pilvas ir uodega neturi tamsių skersinių dryželių 12

12(11) Kakta balta, krūtinė ryškiai ruda (pieš. 194). ..... **Paprastoji raudonuodegė** (pusl. 155)

— Kakta nėra balta, krūtinė ne ruda ar bent ne ryškiai ruda .. 13

13(12) Gerklė juoda ..... **Dūminė raudonuodegė** (pusl. 154)

— Gerklė pilka, pilkai balsva arba balsva. 14

14(13) Uodegoje dvi vidurinės plunksnos juosvos, o kitos ryškiai rudos 15

— Dvi vidurinės uodegos plunksnos savo spalva nesiskiria nuo kitų uodegos plunksnų 16

15(14) Išorinės 3-os, 4-os ir 5-os plasnojamų plunksnų vėtyklės yra įlinkusios (pieš. 195)... **Paprastoji raudonuodegė** (patelė ir jauniklis). (pusl. 155)

— Išorinės 3-os, 4-os, 5-os ir 6-os plasnojamų plunksnų vėtyklės yra įlinkusios (pieš. 196)... **Dūminė raudonuodegė** (patelė ir jauniklis) (pusl. 154). .....

Pieš 199. Baltabruvis nykštukas.

Pieš. 200. Paprastasis nykštukas.

Pieš. 201. Upinio žiogelio gerklė ir pagurklis.

16(14) Pirmoji plasnojamoji plunksna savo viršūne nesiekia plaštako dengiamųjų plunksnų viršūnių (pieš. 198) 17

— Pirmoji plasnojamoji plunksna savo viršūne sutampa su plaštako dengiamomis plunksnomis arba net jas praneša (pieš. 197). .. **Vakarinė lakštingala** (pusl. 156)

17 (16) Beveik strazdo giesmininko didumo. Snapo ilgis nuo pryšakinių

šnervių kampų iki jo viršūnės 12-13 mm. .....
Didžioji krakšlė (pusl. 150)

— Žvirblio didumo. Snapo ilgis nuo pryšakinių šnervių kampo iki viršūnės 8—10 mm. ..... **Rytinė lakštingala** (pusl. 156)

18 (10) Mažiausias mūsų krašto paukštis: sparnas turi ne daugiau kaip 55 mm. ilgio, skersai sparną eina balsva juostelė, o užpakaly jos juodoji dėmė; senų paukščių viršugalvis puikios geltonos arba oranžinės spalvos šilko atspindžiu. 19

— Kiek didesni paukščiai: sparnas turi daugiau kaip 55 mm. ilgio; viršugalvis kitų spalvų (bet gal būti gelsvai palšas) 20

19 (18) Skersai akį nuo snapo pamato eina juodoji juostelė, o viršum akies baltas antakis. ..... **Baltabruvis nykštukas** (pusl. 149)

— Skersai akį nėra juodos juostelės, nėra ir balto antakio .....
Paprastasis nykštukas (pusl. 149)

20 (18) Kraštutinės vairuojamsios plunksnos bent 13 mm. trumpesnės negu vidurinės; uodegos apatinės dengiamosios plunksnos siekia kraštutinių vairuojamųjų plunksnų viršūnių arba net už jas ilgesnės (pieš. 202) 21

— Visos vairuojamosios plunksnos maždaug vieno ilgio arba kraštutinės tik nežymiai trumpesnės (ne daugiau, kaip dešimtimi milimetrų), apatinės uodegos dengiamosios plunksnos nesiekia kraštutinių vairuojamųjų viršūnių 23

21 (20) Tarpupetė ir nugara marga, būtent: pilkame dugne yra tamsesnių dėmių ..... **Margasis žiogelis** (pusl. 151)

— Tarpupetė ir nugara vienspalviai 22

22 (21) Tarpupetė ir nugara žalsvai pilka; gerklė ir pagurklis išmarginti neryškiomis pailgomis dėmelėmis (pieš. 201) .....
Upinis žiogelis (pusl. 151)

— Tarpupetė ir nugara rusvai pilki, pagurklis balsvai rusvas, nemargas. ..... **Nendrinis žiogelis** (pusl. 151)

Pieš. 202. Nendrinio žiogelio uodega.

Pieš. 203. Vandeninis strazdas.

23 (20) gerklė ir krūtinė grynai baltos, ryškiai atribotos nuo kitų kūno dalių, visos likusios kūno dalys tamsiai šokoladinės spalvos; beveik špoko

didumo paukštis (pieš. 203). ....**Vandeninis strazdas** (pusl. 154)
— Kitų spalvų paukščiai 24

24 (23) Skersai sparną eina eilė balsvų dėmelių; jas sudaro šviesios viršūnės sparno dengiamųjų plunksnų; viršutinė kūno dalis rusva pailgais tamsiais dryželiais (panašiai, kaip naminio žvirblio).. .....**Erškietžvirblis** (pusl. 147)
— Skersai sparną nėra eilės balsvų dėmelių 25

25 (24) Gerklė ir krūtinė 1) ryškiai vienspalvė ruda, aiškiai atribota nuo kitų kūno dalių (senis) arba 2) gelsvai rusva skersiniais tamsiais dryželiais (jauniklis) ..... **Liepsnelė** (pusl. 155)
— Gerklė ir krūtinė kitų spalvų 26

26 (25) Viršugalvis juodas arba rusvai durpinis, ryškiai skirtingas nuo kitų kūno dalių ..... **Juodgalvė devynbalsė** (pusl. 147)
— Viršugalvis kitų spalvų 27

27 (26) Kraštutinė vairuojamoji plunksna dalinai balta arba bent turi baltas dėmes savo galuose 28
— Kraštutinė vairuojamoji plunksna neturi baltos spalvos. 30

28 (27) Akys geltonos, pauodegio plunksnos turi tamsų kylio pavidalo braižinį (pieš. 204); kūno šonuose (bent senų paukščių) esti tamsių skersinių dryželių; kraštutinės vairuojamosios plunksnos turi baltas dėmes vidurinėse vėtyklėse **Raiboji devynbalsė** (pusl. 147)
— Akys ne geltonos, šonai ir pauodegys ne margi 29

Pieš. 204. Raibosios devynbalsės pauodegio plunksna.

29 (28) Pirmoji plasnojamoji plunksna siekia ne toliau, kaip iki plaštako dengiamųjų plunksnų viršūnių; mažųjų plasnojamųjų plunksnų išorinės vėtyklės turi plačius rudus kraštus..... **Rudoji devynbalsė** (pusl. 147)
— Pirmoji plasnojamoji plunksna praneša dengiamųjų plunksnų viršūnes; mažųjų plasnojamųjų plunksnų išorinės vėtyklės pilkos (ne rudos!) ..... **Pilkoji devynbalsė** (pusl. 148)

30 (27) Viršutinė kūno dalis yra pilkai žalios spalvos; plasnojamųjų plunksnų išorinės vėtyklės dažnai esti žalios arba viršutinėje kūno daly žalsvoji spalva mažai žymi, bet užtat apatinėje kūno daly dažnai esti geltona (ne ruda!) spalva; plaštako apatinės dengiamosios plunksnos dažnai esti ryškiai geltonos spalvos (sieros spalva) 31
— Nėra žalios spalvos; apatinėje kūno daly vyrauja balta arba balsvai ruda (ne geltona!) spalva; apatinės plaštako dengiamosios plunksnos esti balsvos arba rusvos (ne geltonos!) .. 34

31 (30) Pirmoji plasnojamoji plunksna labai maža: ji nepraneša viršutinių sparno dengiamųjų plunksnų viršūnių (pieš. 206) .. 33
— Pirmoji plasnojamoji plunksna didesnė: ji bent trimis milimetrais praneša plaštako dengiamųjų plunksnų viršūnes (pieš. 205). 32

32 (31) Antroji plasnojamoji plunksna ilgesnė arba lygi šeštajai, išimtinais atvejais ji gali būti ir trumpesnė, bet ne daugiau kaip vienu milimetru (pieš. 205) .... **Ankstyvoji pečelinda** (pusl. 148)

— Antroji plasnojamoji plunksna bent trimis milimetrais nesiekia šeštos plasnojamos plunksnos viršūnės (kaip pieš. 206). ..... **Pilkoji pečelinda** (pusl. 149)

33 (31) Plasnojamųjų plunksnų išorinės vėtyklės turi žalius kraštelius; krūtinė geltona, pilvas grynai baltas **Žalioji pečelinda** (pusl. 148)

— Plasnojamųjų plunksnų išorinės vėtyklės pilkos; pilvas šviesiai geltonas, tos pačios spalvos, kaip ir krūtinė **Tošinukė** (pusl. 149)

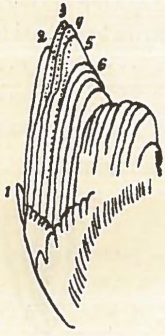

Pieš. 205. Ankstyvosios pečelindos sparnas.

Pieš. 206. Žaliosios pečelindos sparnas.

Pieš. 207. Meldinės nendrinukės viršugalvis.

34 (30) Galva ir nugara dryžėta 35

— Galva ir nugara ne dryžėta, vienodos pilkos arba rusvai pilkos spalvos 36

35 (34) Išilgai viršugalvį tęsiasi šviesi balsva juostelė (pieš 207) ..... **Meldinė nendrinukė** (pusl. 150)

— Viršugalvis tamsiais išilginiais dryželiais, bet vidury jo nėra balsvos juostelės ..... **Ežerinė nendrinukė** (pusl. 150)

36 (34) Paukštis ne daug mažesnis už strazdą giesmininką: suglaustas sparnas turi ne mažiau 90 mm. ilgio, antsnapio plikoji dalis ne mažiau kaip 15 mm. ..... **Didžioji krakšlė** (pusl. 150)

— Paukštis ne didesnis už žvirblį: suglaustas sparnas turi mažiau kaip 80 mm. ilgio, antsnapio plikoji dalis mažiau kaip 13 mm. 37

37 (36) Suglaustas sparnas turi per 75 mm. ilgio; visos uodegos plunksnos vienodo ilgio arba kraštutinės vos trimis milimetrais trumpesnės už vidurinės; vyrauja pilkoji ir baltoji spalva, bet nėra rudo atspalvio (arba tas atspalvis labai nežymus).... **Sodinė devynbalsė** (pusl. 147)

— Suglaustas sparnas turi ne daugiau kaip 70 mm. ilgio, kraštutinės uodegos plunksnos daugiau kaip trimis milimetrais trumpesnės negu vidurinės; vyrauja, bent apačioje, šviesiai rusvoji spalva.
Mažoji krakšlė (pusl. 150)
Karklinė nendrinukė (pusl. 150)

253. **Erškietžvirblis.** *Prunella (Accentor* Bchst) *modularis* (L.). Ilgis 150 mm., sparnų tarpugalis 230 mm., už karklažvirblį ne daug mažesnis. Viršutinė kūno dalis rusva pailgais juosvais dryželiais ant nugaros; krūtinė pilka (pelenų spalvos), išmarginta nežymiais balsvais taškeliais, kūno šonai rusvi, pilvas balsvas. Gyvena Europoje ir Azijos vakaruose. Pas mus dažniausiai pasirodo traukimo metu, bet yra davinių, kad retkarčiais peri. Prisilaiko tankūmynų, žalitvorių, žagarų krūmų.

254. **Raiboji devynbalsė.** *Sylvia nisoria* (Bchst). (pieš. 204). Ilgis 170 mm., sparnų tarpugalis 260 mm., naminio žvirblio didumo, bet ilgesnė. Senų paukščių visa viršutinė kūno dalis pilka, uodega pilka su baltais kraštutinių vairuojamų plunksnų galais. Apačia balsva su skersiniais pilkais dryželiais, ypač kūno šonuose. Uodegos apatinės dengiamosios plunksnos turi kylio pavidalo tamsų braižinį (pieš 204). Charakteringas šios rūšies požymis yra geltonos, kaip vanago, akys. Patelės dryželiai apatinėje kūno daly mažiau ryškūs, o nenusišėrę jaunikliai visai jų neturi. Gyvena Europoje ir Azijos vakaruose. Pas mus pasitaiko gana dažnai; žiemai išskrenda.

255. **Sodinė devynbalsė.** *Sylvia borin* (Bodd.) *(hortensis* auct). Ilgis 140 mm., sparnų tarpugalis 225 mm. Visa viršutinė kūno dalis vienodai pilkos spalvos, apačia balsva, krūtinė pilka. Gyvena veik visoje Europoje, Azijos vakaruose ir Afrikos šiaurėje. Pas mus gana paprasta, dažniausiai alksnynuose, apaugusiuose dilgynėmis ir kt. žolėmis, taip pat tankiuose soduose. Gražiai gieda. Žiemai išskrenda.

256. **Rudoji devynbalsė.** *Sylvia communis* Lath. Ilgis 150 mm., sparnų tarpugalis 220 mm., už karklažvirblį mažesnė. Viršutinė kūno dalis pilka, mažosios plasnojamosios plunksnos ir dengiamosios turi plačius rudus kraštus, per tat suglaustas sparnas atrodo rudas. Kraštutinės vairuojamos plunksnos turi beveik ištisai baltas išorines vėtykles ir balsvą vidurinės vėtyklės galinę pusę, sekanti kraštutinė vairuojamoji plunksna turi tik balsvą tašką savo gale; apatinė kūno dalis balsva pilkais šonais

ir rausvu atspalviu krūtinėje. Gyvena Europoje iki 65° į šiaurę; pas mus paprasta, ypač apaugusiose krūmais pievose. Žiemai išskrenda.

257. **Pilkoji devynbalsė.** *Sylvia curruca* L. Ilgis 130 mm., sparnų tarpugalis 190 m., šiek tiek mažesnė už rudąją devynbalsę, bet šiaip į ją panaši; skiriasi vis dėlto pirmosios plasnojamosios plunksnos ilgumu, o ypač tuo, kad mažos plasnojamosios plunksnos turi pilkus, bet ne rudus kraštus. Gyvena Europoje ir Mažoje Azijoje; pas mus ne reta, žiemai išskrenda.

258. **Juodgalvė devynbalsė.** *Sylvia atricapilla* (L). Ilgis 150 mm., sparnų tarpugalis 230 mm., už karklažvirblį mažesnė. Senas patinas turi viršugalvy ryškią juodą kepuraitę, jo sprandas, skruostai ir kaklas pelenų spalvos, visa viršutinė kūno dalis pilka, apačia balsva pilkais šonais. Patelė vietoje juodos turi rudai durpinės (šokoladinės) spalvos kepuraitę. Jaunikliai panašūs į patelę. Gyvena Europoje, Azijos vakaruose ir Afrikos šiaurėje. Pas mus paprasta, ypač soduose. Dailiai gieda. Žiemai išskrenda.

259. **Žalioji pečelinda.** *Phylloscopus sibilator* (Bchst). (pieš 206). Ilgis 120 mm., sparnų tarpugalis 220 m., pilkosios zylės didumo, bet laibesnė. Viršugalvis, nugara, antuodegys pilkai žali, uodega ir sparnai pilki žaliais plunksnų kraštais; gerklė, pagurklis ir antakiai geltoni, pilvas baltas. Gyvena beveik visoje Europoje, išskyrus tolimus šiaurės kraštus. Pas mus labai paprasta; mėgsta daugiausiai lapuotus miškus ir prisilaiko medžių viršūnių, kur nuolat šokinėja nuo šakos ant šakos, švilpinėdama savotišku būdu. Krauna ant žemės uždarytus lizdus su maža angele į jį įeiti. Žiemai išskrenda.

260. **Ankstyvoji pečelinda.** *Phylloscopus trochilus* (L). (pieš. 208). Ilgis 120 mm., sparnų tarpugalis 185 mm., už nykštuką ne daug didesnė. Viršutinė kūno dalis pilka žalsvu atspalviu; plasnojamųjų plunksnų išorinės vėtyklės turi žalsvą kraštelį, apatinės sparnų dengiamosios plunksnos (ypač plaštako) ryškiai geltonos; apačia balsva, krūtinės šonai pilksvi, kai kur krūtinėje ir pauodegy prasimuša geltonoji spalva. Gyvena Europoje ir

Pieš. 208. Ankstyvosios pečelindos snapas iš viršaus žiūrimas.

šiaurės Afrikoje. Pas mus labai paprasta, atskrenda pavasarį jau balandžio pradžioje.

261. **Pilkoji pečelinda.** *Phylloscopus collybita* Vieill. *(rufus* auct.). Ilgis 115 mm., sparnų tarpugalis 175 mm., už nykštuką nežymiai didesnė. Labai panaši į *Ph. trochilus,* bet truputį mažesnė. Gyvena Europoje ir Afrikos šiaurėje. Pas mus labai paprasta, lygiai miškuose, soduose ir krūmuose. Gieda labai savotiškai ir vienodai: cil, cil, cil, cil, cil, cil, nelyginant į kokį dubenį greit lašėtų vanduo. Krauna lizdus ant žemės; jie esti uždaryti su maža angele įeiti ir vidury iškloti plunksnomis. Žiemai išskrenda.

262. **Baltabruvis nykštukas.** *Regulus ignicapillus* (Tem.) (pieš. 199). Ilgis 100 mm., sparnų tarpugalis 145 mm., viršutinė kūno dalis žalsva, viršugalvio vidury plati juosta ryškiai geltonos arba ugnies spalvos iš dviejų šonų juodai apribota, viršum akies baltas antakis, o skersai akį nuo snapo pamato eina juosva juostelė; sparnai pilki, žalsva spalva aptraukti, su balta skersine juostele, iš dengiamųjų plunksnų viršūnių sudaryta, o užpakaly jos juosva skersinė dėmė, apačia šviesiai pilkai žalsva, kaklo šonai turi oranžinio atspindžio. Gyvena vidurinėje ir pietinėje Europoje, taip pat ir Afrikos šiaurėje. Pas mus labai retas, žiemai išskrenda.

263. **Paprastasis nykštukas.** *Regulus regulus* (L.) (pieš 200). Ilgis 100 mm., sparnų tarpugalis 150 mm., to paties didumo, kaip ir baltabruvis nykštukas; be to, savo spalva labai į jį panašus. Skirtumai šie: viršutinėje kūno daly žaliumas ne toks ryškus, kaklo šonai neturi oranžinio atspalvio, neturi balto antakio ir juosvo ruoželio skersai akį. Gyvena Europoje ir Mažoje Azijoje; Lietuvoje labai paprastas miškuose, ypač eglynuose.

264. **Tošinukė.** *Hippolais icterina* (Vieill.). Ilgis 140 mm., sparnų tarpugalis 220 mm., pilkosios musinukės didumo. Viršutinė kūno dalis žalsvai pilka, sparnai ir uodega pilki be žalių plunksnų kraštų, visa apačia šviesiai geltona. Gyvena didesnėje Europos dalyje. Pas mus labai paprasta lapuotuose miškuose ir soduose. Dailiai gieda, suka gražius lizdus, iš lauko pusės tošimi išklotus. Žiemai išskrenda.

265. **Didžioji krakšlė.** *Acrocephalus arundinaceus* (L.) Ilgis 190 mm., sparnų tarpugalis 280 mm., už strazdą giesmininką ne daug mažesnis. Viršugalvis, sprandas, nugara, sparnai ir uodega vienodai pilki, panašiai kaip lakštingalos; antuodegis nežymiu rusvu atspalviu, apačia šviesiai rusva. Gyvena vidurinėje ir pietinėje Europoje. Pas mus gana apsčiai pasitaiko ežerų, tvenkinių ir upių nendrynuose. Gieda labai savotišką klaikią giesmelę, girdimą dieną ir naktį. Krauna gražų ir tvirtą lizdą, pririšdama jį prie kelių nendrelių. Žiemai išskrenda.

266. **Mažoji krakšlė.** *Acrocephalus scirpaceus* Herm. (*streperus* auct.).

267. **Karklinė nendrinukė.** *Acrocephalus palustris* (Bchst.). Ilgis 130—140 mm., sparnų tarpugalis 190 mm., karklažvirblio didumo, bet laibesnė. Šios dvi rūšys labai panašios, ir neprityręs asmuo vargiai jas atskiria. Jų viršutinė kūno dalis pilka rusvu atspalviu, apatinė šviesiai rusva, arba balsva rusvu atspalviu, gerklė beveik balta. Pirmoji rūšis pasižymi kiek ilgesniu snapu (antsnapio plikoji dalis turi iki 12 mm.), antrosios rūšies snapas, taip pat matuojamas, turi ne daugiau 10,8 mm. Pirmoji rūšis viršuje yra rudesnė, antroji pilkesnė. Gyvena Europoje iki Švedijos pietų. Pas mus pasitaiko karklynuose, nendrynuose ežerų pakraščiais. Antroji rūšis dažnai pasitaiko visai sausose vietose. Žiemai išskrenda.

268. **Ežerinė nendrinukė.** *Acrocephalus schoenobaenus* (L.). Ilgis 130 mm., sparnų tarpugalis 190 m., pilkosios zylės didumo. Viršugalvis ir nugara rusvai pilki išilginiais tamsiais dryželiais, galvos šonuose balsvi antakiai, antuodegys rusvas, sparnai ir uodega tamsiai pilki plačiais palšais plunksnų kraštais; apačia šviesiai rusva arba balsva rusvu atspalviu. Gyvena ežerų, tvenkinių, upių pakraščiuose, visur, kur yra karklynų, nendrių, meldų, — Europoje ir Sibiro vakaruose. Iš mūsų krašto žiemai išskrenda.

269. **Meldinė nendrinukė.** *Acrocephalus paludicola* (Vieill.) (*aquaticus* auct.). (pieš. 207). Ilgis 130 mm., sparnų tarpugalis 185 mm., pilkosios zylės didumo. Viršugalvis juosvas, išilgai jo vidurį eina balsvas dryžas, o, be to, panašus dryželis eina viršum akies, nugara palša išilginiais juosvais dryželiais, antuodegys rusvas, sparnai ir uodega pilki, apačia

balsva kartais rusvu atspalviu, smulkiais dryželiais pagurkly ir šonuose. Gyvena vidurinėje ir pietinėje Europoje ir šiaurinėje Afrikoje, pas mus pasitaiko plačiose balose, retai nendrėmis ir meldais apaugusiose. Žiemai išskrenda.

270. **Margasis žiogelis.** *Locustella naevia* (Bodd.). Ilgis 140 mm., sparnų tarpugalis 195 mm., už karklažvirblį kiek mažesnis. Viršugalvis, pečiai ir nugara pilkai žalsvi tamsiomis pailgomis dėmėmis; šios dėmės labai ryškios tarpupety, mažiau ryškios ir smulkesnės viršugalvy, gerklė ir pilvas balsvi, pagurklis ir krūtinė pilkai gelsvi, senų paukščių gerklėje smulkūs pailgi taškeliai. Gyvena mažne visoje Europoje ir Azijos vakaruose. Pas mus pasitaiko šlapiose pievose, krūmais apaugusiose; jo balsas panašus į žiogo balsą, išreiškiamą maždaug: sirrrr... dažnai girdimas naktimis. Žiemai išskrenda.

271. **Upinis žiogelis.** *Locustella fluviatilis* (Wolf.). (pieš. 201). Ilgis 140 mm., sparnų tarpugalis 220 mm., už karklažvirblį mažesnis, bent laibesnis. Viršutinė kūno dalis pilka neaiškiu žalsvu atspalviu, gerklė balsva, pagurklis ir krūtinė pilki silpnu žalsvu atspalviu, lygiai gerklė, kaip ir pagurkis išmarginta neaiškiomis pailgomis tamsiomis dėmelėmis; pilvas baltas, sparnai ir uodega pilki, skersai uodegą kartais esti vos įžiūrimų dryželių. Gyvena Europos rytuose ir pietuose ir Mažoje Azijoje. Tai paslaptingas paukštis, retai matomas, bet dažniau girdimas, gyvenąs šlapiuose alksnynuose su gausia apatine augmenija arti vandens, kartais pasitaiko tankiuose soduose. Jo balsas taip pat primena žiogą, skamba maždaug: zi zi zi..... Žiemai išskrenda.

272. **Nendrinis žiogelis.** *Locustella luscionioides* (Sav.) (pieš. 202). Ilgis 135 mm., sparnų tarpugalis 215 mm., už karklažvirblį mažesnis, bent laibesnis. Viršutinė kūno dalis rusvai pilka; gerklė, pagurklis ir krūtinė balsvai rusvi, pilvas baltas, ant uodegos plunksnų kartais vos pastebiami skersiniai ruoželiai. Gyvena didesnėje Europos dalyje, bet visur gana retas. Lietuvoje pasitaiko plačiuose nendrynuose ir balų karklynuose. Turi savotišką zvimbiantį balsą, gana toli girdimą. Žiemai išskrenda.

273. **Karetaitė, Traškutis.** *Troglodytes troglodytes* (L.)

(pieš. 193). Ilgis 100 mm., sparnų tarpugalis 145 mm., už nykštuką ne daug didesnė. Snapas laibas ir gana ilgas, uodega trumpa. Viršutinė kūno dalis ruda skersiniais juodais dryželiais, ypač nugaroje, sparnuose ir uodegoje, apačia palša skersiniais dryželiais ant pilvo ir kūno šonuose. Gyvena beveik visoje Europoje, išskyrus poliarinius kraštus. Pas mus labai paprastas, mėgsta pintas tvoras, žagarų krūvas, piktžolėmis apaugusius skiedrynus ir t. p. Dalis jų palieka pas mus žiemai.

274. **Strazdas giesmininkas.** *Turdus musicus* auct. *(philomelos* Brehm.) (pieš. 190). Ilgis 220 mm., sparnų tarpugalis 350 mm., špoko didumo. Senų paukščių viršutinė kūno dalis kartu su uodega vienodai pilka, gerklė ir pagurklis gelsvi juodomis pailgomis dėmėmis išmarginti, tokios pat spalvos krūtinė ir pilvo šonai, bet dėmės apvalesnės ir didesnės, krūtinės ir pilvo viduris baltas, juodomis dėmėmis išmargintas. Jaunikliai apačioje geltonesni, o viršuje turi gelsvų dėmių. Gyvena Europoje, išskyrus tolimiausią šiaurę ir Sibire iki Japonijos. Pas mus paprastas; žiemai išskrenda.

275. **Baltabruvis strazdas.** *Turdus iliacus* auct. (pieš. 189). Ilgis 210 mm., sparnų tarpugalis 340 mm., už strazdą giesmininką ne daug mažesnis. Senų paukščių viršutinė kūno dalis tamsiai pilka; gerklė ir pagurklis balsvai rusvi, pailgomis juodomis dėmėmis išmarginti; krūtinės ir pilvo vidurys balti, pilvo šonai ryškiai rudi, tokios pat spalvos ir sparnų apatinės dengiamosios plunksnos; nuo snapo pamato viršum akies iki pakaušio tęsiasi ryškus balsvas antakis. Baltabruviai strazdai gyvena Skandinavijoje, Suomijoje, Rusijos ir Sibiro šiaurėje; du sykiu per metus, traukimo metu, aplanko mūsų kraštą, dažniausiai dideliais pulkais. Retkarčiais peri ir Lietuvoje.

276. **Amalinis strazdas.** *Turdus viscivorus* L. Ilgis 280 mm., sparnų tarpugalis 450 mm., karvelio purplelio didumo. Senų paukščių visa viršutinė kūno dalis vienodai pilka, apačia balsva gelsvu atspalviu, juodomis apvaliomis žirnių didumo dėmėmis išmarginta. Jauniklių viršutinėje kūno daly, ypač viršugalvy ir tarpupety plunksnos turi tamsesnį kraštą ir balsvą vidurį, iš ko kila savotiškas margumas. Gyvena vidurinėje Europoje ir Sibiro vakaruose. Pas mus ne retas, peri

dažniausiai sausuose šiluose; palieka ir žiemai, minta kadugio, šermukšnio, o ypač amalų uogomis.

277. **Smilginis strazdas.** *Turdus pilaris* L. Ilgis 170 mm., sparnų tarpugalis 420 mm., už špoką žymiai didesnis. Senų paukščių galva, sprandas, nugaros užpakalinė dalis ir antuodegys pilki, uodega juosva, beveik juoda, nugaros pryšakinė dalis ir pečiai rudi, gerklė, pagurklis ir krūtinė šviesiai rudi, juodomis pailgomis dėmėmis išmarginti; pilvas baltas, o šonais rudos plunksnos su tamsiu skersiniu dryželiu ir baltu kraštu. Jauniklių viršutinė kūno dalis nėra taip ryškiai ruda, o, be to, plunksnos išmargintos pailgais siaurais šviesiais dryželiais, apačioje rudumas taip pat neryškus, apvaliomis juosvomis dėmėmis išmargintas. Gyvena šiaurės ir vidurio Europoje ir Sibire iki Lenos upės. Pas mus paprastas vasarą ir žiemą. Lizdą krauna dažniausia juodalksny iš smilgų, dumblu sulipdytų.

278. **Juodasis strazdas.** *Turdus merula* L. Ilgis 270 mm., spanų tarpugalis 420 mm., už špoką žymiai didesnis. Senas patinas visas juodas, jo snapas pavasarį geltonas, rudenį juosvas, Patelių viršutinė kūno dalis durpinės spalvos, gerklė balsva arba palša pailgomis juosvomis dėmėmis, krūtinė rusva tokiomis pat dėmėmis, pilvas tamsiai pilkas. Jaunikliai panašūs į patelę, bet pagurklis ir krūtinė išmarginti skersinėmis tamsiomis dėmėmis. Gyvena Europoje ir Azijos vakaruose. Pas mus paprastas, žiemai išskrenda.

279. **Baltagurklis strazdas.** *Turdus torquatus* L. Ilgis 270 mm., sparnų tarpugalis 420 mm., už juodąjį strazdą ne daug didesnis. Senas patinas visas juodas, tik pagurkly turi didelę baltą skersinę dėmę; plasnojamųjų plunksnų išorinės vėtyklės turi gana plačius žilus kraštus, taip pat dengiamųjų, krūtinės, šonų, pilvo ir pauodegio plunksnų kraštai yra balsvi. Patelė turi tas pačias pagrindines spalvas, bet visas kūnas turi daugiau durpinio atspalvio ir plunksnų kraštai labiau pilki; skersinė juostelė pagurkly nešvariai balta arba pajuosvė. Jauniklių viršutinė kūno dalis juosva, apščiai išmarginta rusvais plunksnų kraštais, apačia palšai rusva, tankiai išmarginta juosvomis apvaliomis dėmėmis. Gyvena Skandinavijoje, D. Britanijoje, Irlandijoje ir vidurinės Europos kalnuose. Pastebėtas Nerijoje, Latvijoje, Estijoje; kad Lietuvoje būtų buvęs — nėra tikrų davinių.

280. **Kultupys, intukas.** *Oenanthe oenanthe* (L.). Ilgis 150 mm., sparnų tarpugalis 235 mm., už naminį žvirblį ne daug mažesnis. Seno patino viršugalvis ir visa nugara žila, uodegos dengiamosios plunksnos grynai baltos, sparnai juodi, uodega balta juodu galu; viršum akies eina baltas antakis, skruostai juodi, apačia balsva gelsvu atspalviu, gerklė ir pagurklis rusvi, kojos ir snapas juodi. Patelės viršutinė kūno dalis rusvai pilka, uodega kaip patino, apačia rudesnė. Jauniklių viršus pilkas, neryškiai šviesesnėmis dėmėmis išmargintas, apačia balsvai rusva, ant kaklo ir krūtinės tamsesniais plunksnų krašteliais švelniai išmarginta. Gyvena Europoje ir Sibire. Pas mus paprastas, ypač laukuose, kur yra daug akmenų, rudenį arimuose. Žiemai išskrenda.

281. **Kiauliukė.** *Saxicola (Pratincola) rubetra* (L.). (pieš. 191). Ilgis 130 mm., sparnų tarpugalis 245 mm., už pilkąją zylę ne daug didesnė. Seno patino viršutinė kūno dalis palša, išilginiais juosvais dryželiais išmarginta, viršum akies baltas dryželis, skruostai juodi, o po jais balta juostelė; kaklas, krūtinė ir šonai rudi, pilvas baltas, sparnai juosvi su dviem baltom dėmėm: viena didelė ant pečių, kita mažesnė ant plaštako dengiamųjų plunksnų. Uodega iki pusės balta, toliau juosva (pieš. 191). Patelės viršus šviesesnis; be to, antakis, balta juostelė po skruostais ir baltos dėmės ant sparnų neryškios; skruostai rusvai pilki, šiaip panaši į patiną. Jaunikliai neturi baltų dėmių ant sparnų, jų apačia balsva, rusvu atspalviu ant krūtinės ir tamsiu margumu. Gyvena pietinėje ir vidurinėje Europoje; pas mus labai paprasta pievose, turi savotišką balsą, maždaug: pju-čyk, pju-čykčykčyk... Deda gražius mėlynus kiaušinukus, nežymiai rusvų taškelių pribarstytus.

282. **Vandeninis strazdas.** *Cinclus cinclus.* (L.). (pieš. 203). Ilgis 180 mm., sparnų tarpugalis 290 mm., už špoką ne daug mažesnis, bet trumpesnis, nes uodega gana trumpa. Beveik visas tamsiai šokoladinės spalvos, daugely vietų žilu atspalviu; gerklė, pagurklis ir krūtinės pryšakinė dalis grynai balta. Jauni paukščiai turi visą apačią balsvą su tamsiais plunksnų krašteliais, jų viršus pilkas. Gyvena Rusijos šiaurėje, Skandinavijoje ir Suomijoje. Žiemą pasitaiko ir pas mus, o, gal būt, retkarčiais ir peri. Prisilaiko seklių upių su akmenuotu dugnu, narstydamas renka maistą po vandeniu.

283. **Dūminė raudonuodegė.** *Phoenicurus ochruros (Gm.) (tithys* auct.). Ilgis 160 mm., sparnų tarpugalis 250 mm., karklažvirblio didumo. Seno patino viršugalvis žilai pilkas arba tamsiai pilkas, nugara ir pečiai juosvi, antuodegis ir uodega rudi, bet dvi vidurinės plunksnos tamsiai pilkos, kaklas ir krūtinė juoda, pilvas balsvai pilkas. Rudenį juodos vietos žymiai pridengtos šviesiais plunksnų kraštais. Patelė visa pilka, lyg dūmais aprūkusi, jos apačia šviesesnė, uodega kaip patino. Nesišėręs jauniklis savo pagrindine spalva panašus į patelę, bet neaiškiais skersiniais tamsiais ruoželiais išmargintas. Gyvena Europoje nuo Vidužemio iki Baltijos pakraščio. Kelius kartus pastebėta Rytprūsiuose, Latvijoje ir Estijoje, turėtų būti ir Lietuvoj, bet lygi šiol nepastebėta.

284. **Paprastoji raudonuodegė.** *Phoenicurus phoenicurus* (L.). (pieš. 194). Ilgis 150 mm., sparnų tarpugalis 225 mm., už karklažvirblį mažesnė, ypač laibesnė. Seno patino kakta balta su baltais kampais, užeinančiais viršum akių, viršutinė kūno dalis rusvai pilka, antuodegys ir uodega ryškiai rudos spalvos, bet dvi vidurinės uodegos plunksnos juosvos; gerklė juoda, krūtinė ryškiai ruda, pilvas balsvas. Rudens rūbuose gerklės juodumas ir krūtinės rudumas neryškus, nes jie yra pridengti balsvais plunksnų kraštais; taip pat ir balta dėmė kaktoje tuomet nežymi. Patelės visa viršutinė kūno dalis rusvai pilka, apačia šviesiai pilka, balsva ant gerklės ir prieš akis, antuodegys ir uodega kaip patino. Jauniklis savo viršutinėje kūno daly labai margas; šis margumas susidaro tuo būdu, kad kiekviena plunksna yra pilka, bet savo vidury turi didelę rudą dėmę, o gale skresinę juosvą juostelę; visa apačia rusvai palša, skersai tamsiai rainuota. Gyvena visoje Europoje ir Sibiro vakaruose. Pas mus gana paprastas paukščiukas, mėgsta laikytis senuose soduose arti trobesių, dažnai kaimuose ir priemiesčiuose, peri dažniausiai ant balkių, sparų, išpuvusiuose sienojuose ir t. p. žiemai išskrenda.

285. **Liepsnelė.** *Erithacus rubecula* (L.). Ilgis 150 mm., sparnų tarpugalis 220 mm., už karklažvirblį mažesnė. Senų paukščių viršutinė kūno dalis, išskyrus kaktą, vienodai pilkos spalvos; kakta, gerklė, pagurklis ir krūtinė ryškiai ruda, aiškiai atribota nuo balto pilvo. Jauni paukščiai labai margi: viršus žalsvai durpinės spalvos, rusvų dėmelių pritaškytas, apačia

gelsvai ruda,bet kiekviena plunksna turi tamsų kraštą, dėl ko susidaro skersinių tamsių dryželių. Jie tuomet labai panašūs į lakštingalos jauniklius, bet skiriasi tuo, kad neturi rudos uodegos. Gyvena Europoje ir Sibiro vakaruose; pas mus labai paprasta miškuose ir soduose. Žiemai išskrenda.

286. **Mėlyngurklė.** *Luscinia svecica cyanecula* (Wolf.). (pieš. 192). Ilgis 140 mm., sparnų tarpugalis 230 mm., liepsnelės didumo. Seno patino viršutinė kūno dalis tamsiai pilka, viršugalvy tamsūs pailgi dryželiai, viršum akies gelsvas antakis; uodega iki pusei ruda, toliau pilka. Gerklė ir pagurklis tamsiai mėlynos spalvos, (kaip rugiagėlės) su baltu tašku vidury, žemiau eina juodoji skersinė juostelė, o toliau platesnė ruda juosta; pilvas baltas. Patelė skiriasi tuo, kad gerklė ir pagurklis, vietoje mėlynos, turi palšai balsvą spalvą, bet senesnės patelės gali turėti ten keletą mėlynų plunksnelių. Nenusišėrę jaunikliai yra juosvi, tankiai išmarginti pailgomis rusvomis dėmelėmis, neturi šviesios gerklės ir jokio mėlynumo. Nusišėrę jauni patinukai yra patelės spalvos, bet pagurkly pasirodo mėlynų plunksnelių. Gyvena vidurinėje Europoje, pas mus retai pasitaiko.

287. **Rytinė lakštingala.** *Luscinia luscinia* (L.). *(philomela* auct.). (pieš. 198). Ilgis 175 mm., sparnų tarpugalis 265 mm., naminio žvirblio didumo. Senų paukščių viršutinė kūno dalis durpiniai pilka, visos uodegos plunksnos tamsiai rudos arba pilkai rudos spalvos, gerklė pilkai balsva, krūtinė pilka nežymiomis tamsesnėmis dėmėmis, šonai pilki, pilvas balsvas. Jaunikliai labai skiriasi nuo senių: jų viršutinė kūno dalis tamsesnė nežymiu žalsvu atspindžiu, tankiai pribarstyta palšų dėmelių, o, be to, kiekviena plunksna užbaigta tamsesniu krašteliu, apačia balsva banguotu tamsiu margumu. Gyvena Europos rytuose į vakarus iki Vakarprūsių; pas mus labai paprasta. Žiemai išskrenda.

288. **Vakarinė lakštingala.** *Luscinia megarhynchos* Brehm *(luscinia* auct.). (pieš. 197). Ilgis 160 mm., sparnų tarpugalis 245 mm., už naminį žvirblį mažesnė. Labai panaši į rytinę lakštingalą, bet truputį mažesnė, o viršutinė kūno dalis ir uodega rudesnė. Gyvena vakarų ir vidurio Europoje, šiaurinėje jos dalyje iki Vislos, o pietuose net iki Juodosios jūros. Lietuvoje ligi šiol neužtikta. Gieda menkiau negu rytinė lakštingala.

Alfabetinis vardų sąrašas.

A

Accentor modularis *147*
Accipiter gentilis *89*
Accipiter nisus *89*
Acrocephalus aquaticus *150*
„ arundinaceus *150*
„ paludicola *150*
„ palustris *150*
„ schoenobaenus *150*
„ scirpaceus *150*
„ streperus *150*
Aegypius monachus *88*
Aegolius tengmalmi *98*
Aegithalos caudatus *140*
Akmenė 55, *56*
Alauda arvensis *134*
Alaudidae 134
Alca torda *20*
Alcedinidae 104
Alcedo ispida *104*
Alcidae 20
Alka *20*,
Alkos 15, 20,
Alksniukas 119, *124*
Anas acuta *47*
„ boschas *45*
„ crecca *48*
„ penelope *46*
„ platyrhyncha *45*
„ querquedula *47*
„ strepera *46*
Anatidae 37, 40
Anser albifrons *49*
„ anser *49*
„ cinereus *49*
„ erythropus *49*
„ fabalis *49*
„ ferus *49*
„ segetum 49
Anseridae 37, 48
Anthus campestris *132*
„ pratensis *131*
„ spinoletta *132*
„ trivialis *131*
„ cervinus *131*
Antis baltaakė *44*
„ cyplė *46*
„ didžioji 38, *45*
„ juodoji 39, *42*
Antis klykuolė 40, *44*
„ kuoduotoji 40,*43*
„ ledinė 40, *45*
„ pilkoji 38, *46*
„ rudė 40, *44*
„ rudgalvė 40, *43*
„ smailauodegė 39, *47*
„ šalminė 39, *44*
„ šaukštasnapė 38, *45*
„ žiloji 40, *42*
Antys 15, 37, 40,
Apuokas didysis 95, *96*
Apuokas mažasis 95, *96*
Apuokėlis 17, 95, *97*
Apus apus *106*
Aquila chryzaetos *91*
„ clanga *91*
„ narvia *91*
„ pomarina *91*
Ardea cinerea *76*
„ purpurea *76*
Ardeidae 74
Arenaria interpres *56*
Asio flammeus *96*
„ otus *96*
Athene noctua *99*
Audrapaukščiai 15, 26
Audrapaukštis kregždinis *26*
Avocetė 15, 51, *59*

B.

Bandkielė 130, *133*
Baublys didysis *75*
„ mažasis 75, *76*
Berniklė baltaskruostė 38, *50*
„ paprastoji 38, *50*
„ rudkaklė 38, *50*
Bėgikas Islandijos 55, *61*
„ juodkrutis 56, *61*
„ mažutis 56, *62*
„ plokščiasnapis 56, *60*
„ riestasnapis 55, *61*
„ Temminko 56, *62*
Bitininkai 16, 104
Bitininkas *104*
Bitlėsė *109*
Blezdinga *107*
Bombycilla garrula *108*
Botaurus stellaris *75*

Branta bernicla *50*
„ leucopsis *50*
„ ruficollis *50*
Bubo bubo *96*
Bucephala clangula *44*
Bukučiai 20, 136
Bukutis *136*
Burhinus oedicnemus *59*
Busilas *74*
Buteo buteo *90*
„ intermedius *90*
„ lagopus *90*

C.

Calcarius lapponicus *126*
Calidris alpina *61*
„ alpina alpina *61*
„ alpina schinzi *61*
„ canutus *61*
„ ferruginea *61*
„ minuta *62*
„ temmincki *62*
Capas *46*
Capella media *67*
„ gallinago *67*
Caprimulgidae 106
Caprimulgus europaeus *105*
Carduelis cannabina *122*
„ carduelis *124*
„ flavirostris *123*
„ linaria *123*
„ spinus *124*
Certhia familiaris *136*
Certhiidae 136
Charadriidae 51, 56
Charadrius apricarius *57*
„ dubius *58*
„ hiaticula *58*
„ morinellus *58*
„ pluvialis *57*
Chlidonias leucoptera *34*,
„ nigra *34*,
Chloris chloris *122*
Ciconia ciconia *74*
„ nigra *74*
Ciconiidae 74
Cinclus cinclus *154*
Cinorius *72*
Circaëtus gallicus *90*
Circus aeruginosus *88*
„ cyaneus *88*
„ macrourus *89*
„ pygargus *89*
Clangula hyemalis *45*
Coccothraustes coccothraustes *121*
Coloeus monedula collaris 115
„ monedula *115*
„ monedula spermologus 115
Columba oenas *83*
„ palumbus *82*
Columbidae 82
Colymbidae 21,
Colymbus arcticus *23*
„ immer *23*
„ stellatus *23*
Coracias garrulus *105*
Coraciidae 105
Corvidae 112
Corvus corax *114*
„ cornix *114*
„ corone *114*
„ frugilegus *114*
Coturnix coturnix *79*
Crex crex *71*
Crocethia alba *60*
Cuculidae 100
Cuculus canorus *100*
Cygnidae 37, *50*
Cygnus Bewickii *51*
„ cygnus *50*
„ musicus *50*
„ olor *50*
Cyplė 38, *46*
Cypselidae 106
Cypselus apus *106*

Č.

Čimčakiukas 120, 123
Čivylis geltonsnapis 119, *123*
„ paprastasis 119, *122*
Čiurliai 17, 106
Čiurlys *106*

D.

Dagilis 118
Dagilis margasparnis *124*
Dančiasnapis didysis *40*
„ mažasis 40, *41*
„ vidutinis 40, *41*
Delichon urbica *107*
Devynbalsė juodgalvė 145, *148*
„ pilkoji 145, *148*
„ raiboji 145, *147*
„ rudoji 145, *147*
„ sodinė 146, *147*
Dryobates leucotos *103*
„ major *102*
„ medius *103*
„ minor *103*
Dryocopus martius *102*
Dubeltas 55, *67*
Dudutis *105*

E.

Egretta alba *77*
„ garzetta *77*
Einiai 16, 68
Einis didysis 68, *69*
„ mažasis *68*
Emberiza calandra *128*
„ citrinella *128*
„ hortulana *128*
„ milliaria *128*
„ schoeniclus *129*
Erelis didysis rėksnys 83, *91*
„ gyvatėdis 87, *90*
„ jūrų 85, *93*
„ kilnusis 83, *91*
„ mažasis rėksnys 84, *91*
„ žuvininkas 87, *93*
Eremophila alpestris *135*
Erithacus rubecula *155*
Erškietžvirblis 145, *147*
Erythrina erythrina *125*

F.

Falco aesalon *94*
„ columbarius *94*
„ peregrinus *93*
„ subbuteo *93*
„ tinnunculus *94*
„ vespertinus *94*
Falconidae 83, 88
Fazanai 18, 78
Fazanas mandžiūriškas *79*
„ paprastas 78, *79*
Fringilla coelebs *121*
„ montifringilla *122*
Fringillidae 117
Fulica atra *72*

G.

Gaga 39, *42*
Gaidukas 54, *62*
Galerida cristata *135*
Gallinula chloropus *72*
Gandrai 16,
Gandras baltasis *74*
„ juodasis *74*
Garniai 16, 74
Garnys didysis baltasis 74, *77*
„ mažasis baltasis 74, *77*
„ pilkasis 74, *76*
„ purpurinis 74, *76*
Garrulus glandarius *115*
Gegutė *100*
Gegutės 17, 100
Genšė *76*
Geniai 17, 101,
Genys baltnanugaris 101, 102, *103*
„ didysis margasis *102*
„ mažasis margasis 101, *103*
„ tripirštis 101, *103*
„ vidutinis margasis 102, *103*
Gervė 16, *69*
Gervės 69
Giesmininkai 19, 20, *141*
Girnovė *73*
Glaucidium passerinum *99*
Griciukas paprastasis 53, *66*
„ Laplandijos 53, *66*
Griežlė 70, *71*
Govoras *76*
Grifai 17, 83, 88
Grifas palšasis 84, *88*
„ tamsusis 84, *88*
Gruidae 69
Gružegalvė 101, *102*
Gudgaidis *62*
Gulbė giesmininkė 37, *50*
„ mažoji 37, *51*
„ nebylė 37, *50*
Gulbės 37, 50
Gužutis *74*
Gyps fulvus *88*

H.

Haematopus ostralegus *56*
Haliaetus albicilla *93*
Hippolais icterina *149*
Hirundinidae 107
Hirundo rustica *107*
Hydroprogne tschegrava *33*

J.

Ibididae 73
Ibisai 17, 73
Ibisas raudonasis *73*
Intukas *154*
Ixobrychus minutus *76*
Iynx torquilla *102*

J.

Jerubė 80, *81*

K.

Kalviukas dirvoninis 130, *132*
„ miškinis *131*
„ pievinis *131*
„ vandeninis 131, *132*
Karetaitė 143, *151*
Karklažvirblis 120, *121*
Karveliai 18, 82
Karvelis keršulis *82*
„ purplelis 82, *83*
„ uldukas 82, *83*

Kėkštas 114, *115*
Kėkštys *115*
Kiauliukė 143, *154*
Kielė baltoji 130, *132*
„ geltonoji *133*
„ kalnų 130, *133*
Kielės 19, 129
Kielė šiaurinė geltonoji *133*
Kikiliai 19, 117
Kikilis paprastasis 118, *121*
„ šiaurės 120, *122*
Kirai 15, 26
Kiras balnuotasis 29, *31*
„ didysis poliarinis 29, *30*
„ juodgalvis 29, *32*
„ mažasis poliarinis 29, *31*
„ paprastasis 29, 30, *32*
„ rudgalvis 29, 30, *32*
„ sidabrinis 29, *31*
„ silkinis 29, *31*
„ tripirštis 28, *33*
Kirlikas jūrinis 53, *58*
„ upinis 53, *58*
Kniaukė *115*
Knyvė *59*
Kormoranai 15, 35
Kormoranas didysis *35*
„ kuoduotasis *35*,
„ mažasis 35, *36*
Kovas 113, *114*
Kovukas *115*
Kragas ausuotasis 22, *24*
„ juodkaklis 23, *25*
„ mažasis 22, *26*
„ raguotasis 23 ,*25*
„ rudkaklis 22, *25*
Kranklys 113, *114*
Krakšlė didžioji 144, 146, *150*
„ mažoji 147, *150*
Kregždė langinė 17, *107*
„ šelmeninė *107*
„ urvinė *107*
Kregždės 17, 18, 107
Kujokas *66*
Kukučiai 18, 105
Kukutis *105*
Kultupys 142, *154*
Kurapka 78, *79*
Kurtinys *80*
Kuolinga didžioji 52, *66*
„ mažoji 52, *66*
Kuosa 114, *115*
Kryklė dryžgalvė 38, *47*
„ rudgalvė 38, *48*
Kryžiasnapis eglinis 117, *126*
„ margasparnis 117, *126*
„ pušinis 117, *126*

L.

Lagopus lagopus *82*
Lakštingala rytinė 144, *156*
„ vakarinė 143, *156*
Laniidae 110
Lanius collurio *112*
„ excubitor *111*
„ minor *112*
„ senator *112*
Laridae 26
Larus argentatus *31*,
„ canus *32*,
„ fuscus *31*,
„ glaucoides *31*
„ hyperboreus *30*
„ marinus *31*,
„ minutus *32*,
„ ridibundus *32*,
Laukys 16, 69, *72*
Leliai 17, 106
Lelys *106*
Liepsnelė 145, *155*
Ligutė *134*
Limicola falcinellus *60*
Limosa lapponica *66*
„ limosa *66*
Linaria hornemanni *123*
„ holbölli *123*
Lingė javų 87, *88*
„ nendrinė 86, *88*
„ pievų 87, *89*
„ stėpų 87, *89*
Lipučiai 18, *136*
Liputis *136*
Locustella fluviatilis *151*
„ luscinioides *151*
„ naevia *151*
Loxia curvirostra *126*
„ leucoptera *126*
„ pityopsittacus *126*
Lullula arborea *134*
Luputis *105*
Lututė 96, *98*
Luscinia luscinia *156*
„ megarhynchos *156*
„ philomela *156*
„ svecica cyanecula *156*
Lymnocryptes minimus *67*
Lyrurus tetrix *81*

M.

Mečečerkės 110
Medšarkė juodkaktė 110, *112*
„ paprastoji 110, *112*
„ plėšrioji 110, *111*
„ rudgalvė 111, *112*
Medšarkės 18, 110

Megalornis grus *69*
Melata juodoji 101, *102*
„ pilkoji 101, *103*
„ žalioji 101, *103*
Mėlyngurklė 143, *156*
Mergus albellus *41*
„ merganser *40*
„ serrator *41*
Merops apiaster *104*
Meropidae 104
Milvus milvus *92*
„ migrans *92*
Motacilla alba *132*
„ boarula *133*
„ flava *133*
„ flava thunbergi *133*
Motacillidae 129
Mornėlis 52, *58*
Muscicapa albicollis *110*
„ grisola *109*
„ hypoleuca *109*
„ parva *110*
„ striata *109*
Muscicapidae 108
Musinukė pilkoji 108, *109*
„ baltakaklė 108, *110*
„ margasparnė 108, *109*
„ mažoji 108, *110*
Musinukės 18, 19, 108

N.

Naktikovas *75*
Naktinyčia *106*
Naras juodkaklis 22, *23*
„ ledinis 21, *23*
„ rudkaklis 22, *23*
Narūnai 15, 16, 21
Narūnėlis 20, *21*
Nendrinukė ežerinė 146, *150*
„ karklinė 147, *150*
„ meldinė 146, *150*
Netta rufina *44*
Nucifraga caryocatactes *115*
„ caryocatactes macrorhynchus *116*
Nuodegulė 39, *42*
Numenius arquata *66*
„ phaeopus *66*
Nyctea nyctea *98*
Nycticorax nycticorax *75*
Nykštukas baltabruvis 144, *149*
„ paprastasis 144, *149*
Nyroca ferina *43*
„ fuligula *43*
„ nyroca *44*
„ marila *42*
Oceanodroma leucorrhoa *26*

O.

Oenanthe oenanthe *154*
Oidemia fusca *42*
Oidemia nigra *42*
Oriolidae 116
Oriolus oriolus *116*
Otididae 68
Otis tarda *69*
„ tetrax *68*
Otus scops *97*
Oželis nykštukas 55, *67*
„ perkūno 55, *67*

P.

Pandion haliaetus *93*
Panurus biarmicus *140*
Papūtėlis *62*
Paridae 137
Parus ater *139*
„ atricapillus *139*
„ coeruleus *138*
„ cristatus *139*
„ cyanus *139*
„ major *138*
„ palustris *139*
Passer domesticus *120*
„ montanus *121*
Paukštvanagis 86, *89*
Pečelinda ankstyvoji 146, *148*
„ pilkoji 146, *149*
„ žalioji 146, *148*
Pelecanidae 36
Pelecanus onocrotalus *36*
Pelėda balinė *96*
„ baltoji 95, *98*
„ Laplandijos 95, *97*
„ liepsnotoji 95, *99*
„ naminė 96, *97*
„ raiboji 96, *98*
„ Uralo 95, *97*
„ žvirblinė 96,*99*
Pelėdikė 96, 99
Pelėdos 17, 94,
Palėsakalis 85, *94*
Pelikanai 15, 36
Pelikanas paprastasis *36*,
Pempė 51, *59*
Perdix perdix *79*
Pernis apivorus *91*
Peslys juodasis 87, *92*
Peslys rudasis 87, *92*
Phalacrocoracidae 35
Phalacrocorax carbo *35*
„ graculus *35*
„ pygmaeus *36*
Phalaropus lobatus *60*

Phasianidae 78
Phasianus colchicus *79*
„ torquatus *79*
Philomachus pugnax *62*
Phoenicurus ochruros *154*
„ phoenicurus *155*
Phoenicurus tithys *155*
Phylloscopus collybita *149*
„ rufus *-49*
„ sibilator *148*
„ trochilus *148*
Pica pica *115*
Picidae 101
Picoides tridactylus *103*
Picus viridis *103*
Picus canus *103*
Pinicola enucleator *125*
Pyrrhula pyrrhula *125*
„ europaea *126*
Platalea leucorodia *73*
Plectrophenax nivalis *127*
Plegadis falcinellus *73*
Plaukikas 16, 51, *60*
Plėšikas bukauodegis 28, *30*
„ smailiauodegis 28, *30*
„ uodeguotasis 28, *30*
Podiceps auritus *25*
„ cristatus *24*
„ griseigena *25*
„ nigricollis *25*
„ ruficollis *26*
Poparza *82*
Porzana parva *71*
Porzana porzana *71*
Pratincola rubetra *154*
Procellariidae 26,
Prunella modularis *147*
Pteroclididae 77
Putpelė 78, *79*

R.

Rallidae 69
Rallus aquaticus *70*
Raudonuodegė dūminė *143, 154*
„ paprastoji 143, *155*
Recurvirostra avosetta *59*
Regulus ignicapillus *149*
„ regulus *149*
Remeza 137
Remiz pendulinus *140*
Riešutinė 114, *115*
Riparia riparia *107*
Rissa tridactyla *33*
Rudė *40*

S.

Sakalai 17, 83, 88
Sakalas keleivis 85, *93*
„ raudonkojis 85, *94*
Sąšlavukė *135*
Saxicola rubetra *154*
Scolopacidae 51, 59
Scolopax rusticola *68*
Serinus canaria *124*
Sėjikai 15, 16, 17, 18, 51, 56
Sėjikas dirvinis 52, *57*
„ jūrinis 53, 54, *57*
Sitta europaea *136*
„ europaea caesia 137
„ europaea europaea *136*
„ europaea homoyeri *137*
Sittidae 136
Skietsakalis 85, *93*
Slanka 18, 55, *68*
Smiltinukas 52, *60*
Sniegena didžioji juodgalvė 118, *125*
„ pušinė 117, *125*
„ raudongalvė 120, *125*
Somateria molissima *42*
Spatula clypeata *45*
Squatarola squatarola *57*
Starta geltonoji 118, *127*
„ nendrinė 119, *129*
„ pentinuotoji 118, *126*
„ pilkoji 120, *128*
„ snieginė 118, *127*
„ sodinė 118, *128*
Starčiutė *128*
Startsakalis 85, *94*
Stercorarius pomarinus *30*
„ parasiticus *30*
„ longicaudus *30*
Sterna albifrons *34*,
„ hirundo *33*
„ paradisaea *33*
Storkulnis 52, *59*
Strazdas amalinis 141, *152*
„ baltabruvis 142, *152*
„ baltagurklis 141, *153*
„ giesmininkas 142, *152*
„ juodasis 141, *153*
„ smilginis 141, *153*
„ vandeninis 145, *154*
Strepėtas *68*
Streptopelia turtur *83*
Strigidae 94
Strix aluco *97*
„ flammea *99*
„ nebulosa *97*
„ uralensis *97*
Sturnidae 116

Sturnus vulgaris *116*
Suopis 86
Suopis apželkojis *90*
„ rytinis *90*
„ tubuotasis 83, *90*
„ vakarinis *90*
Surnia ulula *98*
Svilikas 117, *121*
Svilikėlis 119, *124*
Svirbėlis 18, *108*
Svirulys *106*
Sylvia atricapilla *148*
„ borin *147*
„ communis *147*
„ curruca *148*
„ nisoria *147*
Sylviidae 141
Syrrhaptes paradoxus *77*

Š.

Šarka 113, *115*
„ jūrų 52, *56*
Šilagaidis *121*,
Šilovarnis *105*
Šnekučiai 20, 116
Šnekutis *116*
Špokas *116*
Štaras *107*
Švigžda 70, *71*

T.

Tadorna tadorna *48*
Taistė 20, *21*
Tetervinai 17, 80
Tetervinas 80, *81*
„ baltasis 80 ,*82*
Tetrao urogallus *80*
Tetraonidae 80
Tetrastes bonasia *81*
Tikutis 54, *65*
Tilvikai, 15, 16, 51, 59
Tilvikas brastinis 53, *65*
„ krantinis 53, *65*
„ kūdrinis 55, *64*
„ tamsusis 54, *64*
Tošinukė 146, *149*
Totanus totanus *63*
Traškutis *151*
Tringa erythropus *64*
„ fusca *64*
„ glareola *65*
„ hypoleucos *65*
„ nebularia *64*
„ ochropus *65*
„ stagnatilis *64*
„ totanus *63*
Troglodytes troglodytes *151*
Tulikas raudonkojis 55, *63*
„ žaliakojis 54, *64*
Tulžiai 16, 104
Tulžys *104*
Turdus iliacus *152*
„ merula *153*
„ musicus *152*
„ philomelos *152*
„ pilaris *153*
„ torquatus *153*
„ viscivorus *152*
Tyto alba *99*

U.

Ūkas *75*
Upuoklis *75*
Upupa epops *105*
Upupidae 105
Uria grylle *21*
„ lomvia *21*

V.

Vandeninės vištos 16, 17, 69
Vanellus vanellus *59*
Vapsvaėdis *91*
Varna juodoji 113, *114*
Varna pilkoji 113, *114*
Varnas *114*
Varnos 18, 112
Varnėnas *116*
Vaštaka *72*
Vieversiai 19, 134
Vieversys dirvinis *134*
„ kuoduotasis 134, *135*
„ raguotasis 134, *135*
Viikutis *136*
Vingiras *57*
Virbė *81*
Vištelė ilgasnapė *70*
„ nendrinė 70, *72*
„ plovinė 70, *71*
„ stėpų *77*
Vištelės stėpų 17, 77
Vištvanagis 86, *89*
Viturys *134*
Volungė *116*
Volungės 18, 116
Vulturidae 83, 88

Y.

Yvas *96*

Z.

Zylė didžioji 137, *138*
„ juodoji 137, *139*
„ kuoduotoji 137, *139*
„ mėlynoji 137, *138*

Žilė pilkoji paprastoji 138, *139*
„ šiaurės pilkoji 138, *139*
„ uodeguotoji 137, *140*
„ ūsuotoji 137, *140*
„ žydrioji 137, *139*
Zylės 19, 20, 137

Ž.

Žaliukė 119, *122*
Žalvarnė *105*
Žalvarnės 18, 105
Žąsis baltakaktė 38, *49*
„ pilkoji 38, *49*
Žąsis trumpasnapė 38, 49
„ urvinė 38, *48*
„ želmeninė 37, *49*
Žąsys 15, 37, 48
Žiogelis margasis 144, *151*
„ nendrinis 144, *151*
„ upinis 144, *151*
Žiuras *96*
Žiurlys *66*
Žuvėdra baltasparnė 27, *34*
„ juodoji 27, *34*
„ mažoji 27, *34*
„ plėšrioji 27, *33*
„ uodeguotoji 28, 33
„ upinė 28, *33*
Žuvininkėlis *104*
Žvirblis naminis *120*
Žvyrė *81*

Klaidų atitaisymas:

					Parašyta	Turi būti
pusl. 17	iš	viršaus	eilutėj	33	Stepų	Stėpų
„ 24	„	„	„	10	pastaraji	pastaroji
„ 40	„	„	„	31	Antis	Antys
„ 48	„	„	„	30	Žąsis	Žąsys
„ 103	„	„	„	4	Droybates	Dryobates
„ 143	„	„	„	12	Keretaitė	Karetaitė